

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdulaziz ÖZDEMİR

16909003

Danışman

Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdulaziz ÖZDEMİR
16909003

Danışman
Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

11/10/2019

Abdulaziz ÖZDEMİR

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Abdulaziz ÖZDEMİR tarafından yapılan "İntiharla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Prof. Dr. H. Musa BAĞCI

Üye : Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Fikret ÖZÇELİK

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 11/10/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

11/10/2019

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜR V.

(MÜHÜR)

ÖNSÖZ

Sosyal bir gerçeklik olan intihar olgusu kişisel ve toplumsal bir sorundur. Bu olgunun tanımı, çeşitleri, nedenleri ve buna karşı yapılabilecek tedbirler, insan ve toplum bilimlerince araştırılmış, soruna dair farklı fikirler ortaya konulmuş, kitap ve makalelerle açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Çok boyutlu, karmaşık bir insan davranışı olan bu olguyla ilgili felsefe, sosyoloji, psikoloji ve tıp bilimleri önemli bir literâtüre sahipken, ilâhiyât bilimleri ise bu olguyu az araştırmıştır. İlâhiyât alanında yapılan araştırmalar da din psikolojisi, dinler tarihi ve din sosyolojisi alanlarıyla ilgilidirler. Bu araştırmalar, İslam'ın intihar olgusuna bakış açısının nasıl olduğunu, intihar eden kimsenin imanı meselesi, bu kimsenin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı, ahiretteki durumu, cehennemde devamlı bir şekilde kalıp kalmaması gibi konuların kavranmasında yeterli değildir. Bu konuların kavranması için olguyu ele alan hadislerin araştırılıp incelenmeye tabi tutulması gerekmektedir.

İslam'ın temel kaynaklarından biri olan sünnette/hadislerde intihar olgusu açık bir şekilde ele alınmıştır. İntiharı konu edinen bu hadisler; farklı hadis kaynaklarında, bu kaynakların farklı yerlerinde ve farklı senedlerle zikredilmişlerdir. Ayrıca ilgili hadisler muhteva bakımından farklı konulara temas etmekte, bazı rivâyetler olgunun ilk asır müslümanlar arasında birkaç defa meydana geldiğine ışık tutmakta, bazı rivâyetlerde intihar olgusunun önceki ümmetlerde de var olduğu anlaşılmakta, bazı rivâyetler ise muhteva bakımından birbirleriyle çelişkili gözükmektedirler. Bütün bu sorunların açıklığa kavuşması için olguya dair rivâyetlerin toplanıp incelenmesi gerekmekte, içerik bakımından aynı intihar olayını ele alan, aynı konuya temas eden rivâyetler ile farklı olay veya içerikli rivâyetleri ayrı olarak kategorize edip bunların sened ve metinleri tahlil edilmelidir. Bunlar yapıldığında olguya dair hadisler kavranıp sened ve metinlerinin sıhhat durumu,

İslam'ın intihara bakış açısı ve intihar edene yönelik tutumu açıklığa kavuşacaktır. Bu tezimizde, Kütüb-i Tis'a'da geçip intihar olayını ele alan hadis rivâyetlerinin sened ve metinlerini tahlil ederek yukarıdaki sorunları açıklığa kavuşturmaya çalıştık.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın konusu ve sınırları, araştırmanın önemi, amacı ve uygulayacağımız yöntem hakkında açıklamalarla birlikte intihar, intiharın nedenleri ve dinin intiharı önlemedeki etkisine dair genel bilgilere yer verdik. Birinci bölümde; incelemeye tabi tuttuğumuz rivâyetler, aynı olay veya konuya temas etmediğinden temas ettikleri konuları yönüyle altı ayrı hadisin rivâyetleri olduğu kanaatine vardık. İntiharla ilgili araştırdığımız bu hadislere ait olan rivâyetlerin yer aldığı hadis kaynaklarını tesbit ettik. Bu hadislerin araştırdığımız kaynaklar bağlamında bütün metinlerini senedleriyle beraber bir arada topladık. Aralarında muhteva bakımından uygunluk olan rivâyetlerin sened ağlarını çizdik. Daha sonra senedlerde yer alan râvilerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını hadis usulünün ilkeleri doğrultusunda, objektif bir bakış açısıyla sened tenkidine tabi tuttuk ve hadîslerin sened bakımından sıhhatlerine dair değerlendirmelerde bulunduk. İkinci bölümde; hadis metinlerinin muhtevâsı, rivâyetlerde bulunan farklı kelimelerin tahlîli, hadis şerhlerindeki yorumları, tefsir, fıkıh ilimlerindeki kullanımlarını inceleyip âlimlerin rivâyetlerle ilgili yorumlarına değindik. Sonuç bölümünde ise rivâyetlerle ilgili değerlendirmemize yer verdik.

Tezimi hazırlarken her aşamada desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet BİLEN başta olmak üzere bana katkı sunan değerli hocalarım ve arkadaşlarıma ve çalışma aşamasında manevî desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Leyla ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç olarak telakki ediyorum.

Abdulaziz ÖZDEMİR

Diyarbakır-2019

ÖZET

Tezimiz, Kütüb-i Tis'a bağlamında intiharla ilgili hadislerin sened ve metinlerinin incelenmesi ile ilgili olup giriş, iki ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Araştırdığımız kaynakları tarama sonucunda intiharla ilgili altı hadisin bulunduğunu tesbit ettik. Tüm bu hadisler muhteva bakımından aynı konu ve olaya temas etmemekte, bazıları intiharla ilgili farklı konulara, bazıları da farklı intihar olaylarına temas etmektedirler. Araştırdığımız altı hadisten birinci ve ikinci hadis olarak ele aldıklarımızda, intihar edenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azap göreceği belirtilmektedir. Hadislerin üçüncüsünde, intihar edenin cenaze namazının Resullulah (s.a.s) tarafından kılınmadığı bildirilmekte, dördüncü hadis, Resulullah (s.a.s) ile birlikte savaşa katılan kişinin intihar ettiğini konu edinmektedir. Beşinci hadis, geçmiş ümmetlerde intihar eden bir şahsın uhrevî durumunu ele almakta, altıncı hadis ise intihar eden şahsın cennete gireceğini ima etmektedir. Birinci hadisi Ebû Hüreyre, ikinci hadisi Sâbit b. Dahhâk, üçüncü hadisi Câbir b. Semüre, dördüncü hadisi Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd es-Sâîdî ve Abdurrahman b. Abdullah b. Kab, beşinci hadisi Cündüb b. Abdullâh el-Becelî, altıncı hadisi ise Câbir b. Abdullah el-Ensârî rivâyet etmiştir.

Tezimizde intiharla ilgili genel bilgilere yer verdikten sonra araştırdığımız altı hadise ait olan rivâyetlerin yer aldıkları hadis kaynaklarını tesbit ettik. Hadislerin sened ve metinlerini bir arada topladık. Toplanan rivâyetlere sened şemaları oluşturduk. Sened şemaları oluşturulduktan sonra rivâyetleri sened tenkidine tabî tuttuk. Sahabe dışındaki râvilerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını belirttik. Daha sonra rivâyetlerin sened bakımından sıhhatlerini değerlendirdik.

İlgili hadisleri sened tenkidi yönünden inceledikten sonra metinlerini de incelemeye tabî tuttuk. Aynı olay veya konuya temas eden rivâyetler için ortak bir

metin oluşturduk. Kur'ân'da intiharın ele alınıp alınmadığını araştırdık. Hadislerin metinlerini Kur'ân'a ve intihar konusuyla ilinti içerisinde olan diğer hadislere arz ettik. Ayrıca hadis şarihlerinin ve bazı âlimlerin metinlerle ilgili yorumlarına yer verdik. Rivâyetlerin tefsir ve fıkıh ilimlerindeki kullanımlarını tesbit ettik. Son olarak intiharla ilgili hadisler için genel bir değerlendirme yaparak ulaştığımız sonuçlara değindik.

Anahtar Kelimeler

Hadis, İntihar, Sened, Tenkid, Cennet, Cehennem.

ABSTRACT

Our thesis is about investigating proofs and texts of hadiths associated with suicides in terms of Kutub-i Tis'a (Nine Hadith Books); and it consists of four parts as introduction, two main parts and conclusion.

As a result of scanning the resources we researched, we found that there are six hadiths about suicide. All these hadiths do not touch the same subject in terms of content. While some of them deal with different subjects about committing suicide, the others mention about different suicide cases. Of the six hadiths that we searched for, in the first and the second hadiths that we handled, it is stated that the one who commits suicide will go into the hell and will suffer anguish the same as he committed suicide. In the third hadith, it is reported that the funeral prayer of the one who committed suicide was not performed by the Messenger of Allah (PBUH); and the fourth hadith deals with a person who participated in the war together with the Messenger of Allah and then he committed suicide. The fifth hadith studies the after death status of the person of previous communities who committed suicide; on the other hand, the sixth hadith imply that the person who committed suicide would enter the paradise. The hadiths were narrated by the narrators as follows: the first hadith by Abu Huraira, the second by Sâbit b. Dahhâk, the third by Câbir b. Semure, the fourth by Abu Huraira, Sehl b. Sa'd es-Saîdî and Abdurrahman b. Abdullah b. Kab, the fifth by Cündüb b. Abdullah el Becêli, the sixth by Câbir b. Abdullah al-Ensârî.

After general information about committing suicide was given place in our thesis, the hadith sources where the narrations belonging to six hadiths were searched and determined. The proofs and texts of hadiths were gathered together. Proofs schemes for the collected narrations were created. After the proof schemes were formed, the narrations were applied proof criticize. The status of narrators apart from

the companions of the prophet was reported in terms of refutation and amendment. And then the authenticity of narrations were evaluated in terms of proofs.

After the aforementioned hadiths were studied within the context of proof criticize, their texts were also investigated. We formed a common text for narrations that dealt with the same case or subject. We investigated whether committing suicide was dealt in Qur'an. We presented the hadiths texts together with other hadiths which were in connection with Qur'an and the matter of committing suicide. In addition, the comments of some hadith commentators and some scholars were given place. We established the use of these narrations in exegetics and fiqh sciences. Finally, carrying out a general evaluation about hadiths dealing with committing suicide, we mentioned about the results we achieved.

Keywords

Hadith, Committing Suicide, Proof, Criticize, Paradise, Hell.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VII**

KISALTMALAR ..... **XII**

GİRİŞ **1**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI **1**

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU **2**

3. İNTİHARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER **2**

3.1. İntiharın Tanımı 2

3.2. İntihar Nedenleri 4

3.3. İntiharı Önlemede Dinî İnancın Rolü 6

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNAD TENKİDİ **11**

1.1. BİRİNCİ HADİS **11**

1.1.1. Hadisin Kaynakları 11

1.1.2.Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri 12

1.2. İSNAD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 22

1.2.1.Sened Ağı 23

1.2.2.Sened Tenkîdi 26

1.2.3. Birinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 43

1.3. İKİNCİ HADİS 43

1.3.1. Hadisin Kaynakları 43

1.3.2. Hadisin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri 43

1.4. İSNAD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 52

1.4.1. Sened Ağı 52

1.4.2. Sened Tenkidi 55

1.4.3. İkinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 72

1.5. ÜÇÜNCÜ HADİS 73

1.5.1. Hadisin Kaynakları 73

1.5.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri 73

1.6. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 80

1.6.1. Sened Ağı 80

1.6.2. Sened Tenkidi 82

1.7. DÖRDÜNCÜ HADİS 94

1.7.1. Hadisin Kaynakları 94

1.7.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri 94

1.8. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 105

1.8.1. Sened Ağı 105

1.8.2. Sened Tenkidi 107

1.8.3. Dürdüncü Hadîs İsnadlarının Değerlendirilmesi 116

1.9. BEŞİNCİ HADİS 117

1.9.1. Hadisin Kaynakları 117

1.9.2. Hadîsin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri 117

1.10. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 120

1.10.1. Sened Ağı 120

1.10.2. Sened Tenkidi 122

1.10.3. Beşinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi 126

1.11. ALTINCI HADİs 127

1.11.1. Hadîsin Kaynakları 127

1.11.2. Hadîsin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri 127

1.12. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 130

1.12.1. Sened Ağı 130

1.12.2. Sened Tenkidi 131

1.12.3. Altıncı Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi..... 133

1.13. SENED BAKIMINDAN HADİSLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ..... 133

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ 136

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 136

2.1.1. İntiharla İlgili Hadislerin Dil Özellikleri Bağlamında Anlaşılması 136

2.1.2. Hadislerin Metin İnşası 137

2.1.2.1. Birinci Hadisin Metin İnşası 137

2.1.2.2. İkinci Hadisin Metin İnşası 139

2.1.2.3. Üçüncü Hadisin Metin İnşası 140

2.1.2.4. Dördüncü Hadisin Metin İnşası..... 141

2.1.2.5. Beşinci Hadisin Metin İnşası..... 143

2.1.2.6. Altıncı Hadisin Metin İnşası 144

2.2. HADİSLERİN KUR'âN'A ARZI 144

2.2.1. Kur'ân'da İntihar Olgusu 144

2.2.2. Birinci Hadisin Kur'ân'a Arzı..... 147

2.2.3. İkinci Hadisin Kur'ân'a Arzı..... 150

2.2.4. Üçüncü Hadisin Kur'ân'a Arzı..... 150

2.2.5. Dördüncü Hadisin Kur'ân'a Arzı 151

2.2.6. Beşinci Hadisin Kur'an'a Arzı 152

2.2.7. Altıncı Hadisin Kur'ân'a Arzı 152

2.3. HADİSLERİN DİĞER HADİSLERLE BİRLİKTE ANLAŞILMASI 152

2.4. ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI 154

2.5. HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI 163

2.5.1. Hadislerin Tefsir İlminde Kullanımı 163

2.5.2. Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanımı 168

2.5.2.1. Hanefî Mezhebi 168

2.5.2.2. Mâlikî Mezhebi 171

2.5.2.3. Şafiî Mezhebi 173

2.5.2.4. Hanbelî Mezhebi 175

SONUÇ 178

KAYNAKÇA 184

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin, İbn (oğlu/oğul)
bkz.	Bakınız
b.y.y.	Basım Yeri Yok
c.	Cild
c.c.	Celle Celâluhu
çev.	Çeviren, Tercüme Eden
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Haz	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
h.	Hicri
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Krş.	Karşılaştırınız
m.	Miladi
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
sy.	Sayı
s.a.v.	Sallalahu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik Eden
t.y.	Tarih Yok
ö.	Ölüm Tarihi
v.dğr.	Ve Diğerleri
Yay.	Yayınları, Yayınevi
y.y.	Yer Yok
tsh.	Tashîh eden

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Araştırmamızın konusu; bireylerin ve toplumların temel sorunlarından biri olan intihar olgusuna dair Kütüb-i Tis'a'da bulunan hadis rivâyetleridir. Bu çalışmada, ilgili hadislerin sened ve metinleri analiz edilecek, hadislerin muhtevasına, İslâmî ilimlerdeki kullanımına, muhaddislerin, mezhep imamlarının ve İslâm düşünürlerinin hadislerle ilgili yorumlarına yer verilecektir.

Bu tezimizde, İslâm'ın intihara bakışını, intihar eyleminin inanca zarar verip vermeyeceği, intihar eden kimsenin cenaze namazının kılınıp kılınamayacağı, cehennemde göreceği azap çeşitleri, ebedî bir şekilde azabı hak edip etmemesi, cennete girecekse durumunun nasıl olacağına dair önem arz eden konuları açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Araştıracağımız konuyla ilgili rivâyetler, temel hadis kaynaklarının çoğunda bulunmakta fakat bu rivâyetlerin tümünü incelemek tezin sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple tezimizi hadis kaynaklarının en sahihleri kabul edilen Kütüb-î Tis'a özelinde ve intihar olgusunun karşılığı olarak kullanılan *"katele nefsehû, intehere fülânün, şehabet yedâhû hatta mâte, zebehe nefsehû, nehara nefsehû, haneka nefsehû, taâne nefsehû, bâderenî abdî binefsihi"* kalıplarını içeren hadis rivâyetleriyle sınırlandırdık. Bu rivâyetlerin sened ve metin bölümleri incelenecek, hadis şerhlerindeki yorumlarına yer verilecek, ayrıca ilgili rivâyetlerin bazı İslâmî ilimlerdeki kullanımlarına ve nasıl yorumlandıklarına da değinilecektir.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU

Araştırmamızın amacı; intihar olgusunu ele alan hadis rivâyetlerini, sened ve metin açısından incelemeye tabi tutarak sıhhatlerini tesbit etmek, hadislerin muhtevâsına ve farklı yorumlanma biçimlerine değinerek kaynaklarımızda bulunan ilgili hadislerin daha iyi kavranmasına katkı sunmak ve İslâm'ın intihara bakış açısını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada öncelikle intiharla ilgili temel bilgiler verilecek, akabinde Kütüb-i Tis'a'da yer alan intiharla ilgili konulara temas eden rivâyetlerin geçtiği kaynaklar ve bu rivâyetlerin tarîkleri metinleriyle birlikte bir arada toplanacaktır. Hadislerin isnad şemaları çizilecek ve sened bölümlerinde yer alan şahıslar cerh ve ta'dîl yönünden incelenecek, böylece araştırdığımız hadislerin sened açısından sıhhat durumları ortaya konulduktan sonra rivâyetlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Rivâyetlerin isnad tenkidi yapıldıktan sonra metin tenkidi yapılacak ve bütün rivâyetler analiz edilerek olguyla ilgili ortak metinler oluşturulacaktır. Ayrıca hadislerin muhtevaları tesbit edilecek, farklı dönemlerde yaşamış âlimlerin rivâyetler hakkındaki yorumlarına yer verilecek, İslamî ilimlerdeki kullanımları incelenecek böylelikle İslam'ın intihara bakış açısı ortaya konulacaktır.

3. İNTİHARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

3.1. İntiharın Tanımı

Araştırmalar neticesinde, arapça kökenli olan intihar kelimesinin Arapça sözlüklerde h.5/m.11. asırdan sonra yer edindiğine ulaşılmıştır.[1] Arapça lugatları arasında önemli bir yere sahip olan ve el-Cevherî (ö. 393/1001) tarafından kaleme alınan *es-Sıhâh* adlı eserde, intihar kelimesinin kökü olan "*nahr*" kelimesine yer verilmiş, aynı lugatta, ifti'al babından olan intiharın, geçmiş zaman (mâzî) için kullanılan çekimi, "*kendini kesti, boğazladı*" şeklinde anlamlandırılmıştır.[2] Değişik

[1] Muhammed Kızılgeçit, **"**Dindar Şahsiyetten Dinsel Bireyciliğe Değişen Dindarlık Yönelimleri Bağlamında İntihar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:9, S:43 (2016), ss. 2485 - 2486.

[2] Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sıhâh Tâcu'l-Luğâ**, I - VI, thk. Ahmed Abdülğafûr, Dâru'l-İlm Beyrut, c. 2, s. 823, 824.

zamanlarda telif edilen bazı arapça lugatlarda da benzer ifadelerle karşılaşmaktayız.[3] Bu bilgiler ışığında intihar kelimesinin arapça dilinde; "*kendi kendini öldürmek, kendini keserek öldürmek, boğazlamak"* anlamında olduğu ortaya çıkmaktadır.

İntihar kelimesi, Osmanlı döneminde basılan lugatlardan biri olan Vankulu Lugatı'nda ise; "*Bir kimsenin kendi nefsini boğazlaması"*[4] şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonra basılan Türkçe sözlüklerde benzer tanımlamalarla karşılaşmaktayız. Şemseddin Sami, (ö. 1904) hazırladığı *Kâmus-i Türkî* isimli lugatta, intiharın "nahr" maddesinden alındığını, "*katl-i nefs, itlâf-ı nefs, kendi kendini öldürme*"[5] anlamını taşıdığını belirtmiştir. Ferit Devellioğlu da hazırladığı lügatte intiharı aynı şekilde tanımlamış,[6] dinî kavramları ele alan sözlüklerde de; "*kendini öldürme"*[7] olarak tanımlanmıştır.

İntihar kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamaktadır. Bu kelime hadis kaynaklarında da yer almamış fakat birkaç hadiste ise olgunun ifadesi için kelimenin kökünden olan "nehere" ve mâzî sigası olan "intehere" kelimeleri kullanılmıştır. Hadis kaynakları ve diğer İslâmî kaynaklarda intihar eylemi genellikle "k*endini öldürme"* (katele nefsehû) şeklinde ifade edilmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda intihar kelimesinin yakın zamanlarda kullanılmaya başlandığı ortaya çıkmaktadır.[8]

İntihar olgusuyla ilgilenenlerin farklı yalaşımlarından dolayı bu kavrama birçok tanımlama yapılmıştır. Ünlü sosyologlardan biri olan Durkheim intiharı; *"Kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilmiş, olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı olan her ölüm olayı,"* intihar girişimini ise; *"Böyle*

[3] Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir er-Râzî, **Muhtâru-s-Sıhâh**, I, thk. Mahmud Hâtır, Mektebetü Lübnân Beyrut, c. 1, s. 688; İsmâîl b. Abbâd b. Abbâs et-Tâlikânî, **el-Muhît fi'l-Luğâ** I - X, thk. Muhammed Hasan, Alemü'l-Kütüb Beyrut, c. 3, s. 81.

[4] Mehmed b. Mustafâ el-Vânî, **Vankulu Lügati,** I- II, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma eserler Kurumu Başkanlığı Yay, İstanbul 2014, c. 1, s. 925.

[5] Şemseddin Sami, **Kâmûsî Türkî,** haz. Raşit Gündoğdu v.dğr, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 139.

[6] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat,** Aydın Kitabevi Yay, Ankara 2013, s.509.

[7] İsmail Karagöz, **Dinî Kavramlar Sözlüğü,** DİB Yay, Ankara 2015, s. 317.

[8] Hayati Hökelekli, **"İntihar", DİA**, I- XLIV, TDV Yay., İstanbul 2000, c. XXII, s. 351.

tanımlanan, ancak ölümle sonuçlanmadan önce durdurulan edim"[9] şeklinde tanımlamıştır. Bazı araştırmacılar ise intiharı; "*düşünceyle başlayıp, ölümle sonuçlanan bir davranış yelpazesi"*; bazıları da; "*insanın kendisine yönelttiği şiddet eylemi olup, insanın kendi isteği ile kendi hayatına son vermesi*" olarak tanımlamışlardır.[10]

İntiharlarla ilgilenen kişilerin, bu soruna dair anlaşmış oldukları iki durum bulunmaktadır: Onlara göre yaşanılan hayata son verme düşüncesiyle yapılan intihar, "*hem gönüllü (valuntarily)*" hem de "*kasıtlı (intentionally)*" gerçekleştirilmektedir.[11]

Bu sorunla ilgilenen bazı kimseler, intihar kelimesinin yerine, ölümle sonuçlanan intihar eylemlerine "*özkıyım*", ölümle sonuçlanmayanlara ise "*özkıyım girişimi*" adını vermişlerdir. Onlara göre terimin taşıdığı olumsuz anlam, dilden başlayarak intihara karşı olumsuz yargıların toplumca geliştirilerek pekiştirilmesi gerekmektedir.[12]

"Başka tanımlarda buna kişinin ölüm niyeti ve kararının, ayrıca ölümle yaşamak arasında tam ve iradeli bir seçme imkânının bulunması unsurları da ilâve edilir. Böylece gerçek intihar; '*kişinin kendi hür iradesiyle ölümü seçip istemesi ve sonuçlarını bilerek kendisini öldürmesi'* diye anlaşılmaktadır."[13]

3.2. İntihar Nedenleri

Birçok farklı öğenin etkisiyle ortaya çıkan ve muğlak olan bu olgunun anlaşılmasında, tek bir bilimin açıklamaları yeterli değildir. Olgunun anlaşılabilmesi için her bilim dalı, bu sorunu farklı perspektifle ele almıştır. Fakat bu açıklamalar

[9] Emile Durkheim, **İntihar,** çev. Zühre İlkgelen, Pozitif Yay., İstanbul 2013, s. 14.

[10] Kasım Tatlılıoğlu, "Sosyal Bir Gerçeklik Olarak İntihar Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme"**, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 2012, C:12, S.2, ss.133-155.

[11] Kamil Alptekin - Veli Duyan, **İntihar ve İntiharı Önleme,** Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2012, s. 29.

[12] Aysel Sarıpınar, **Siirt İlinde Kadın İntiharları,** (Basılmamş Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü), İstanbul, 2015, s. 4, 5.

[13] Hökelekli, **"İntihar", DİA**, XXII, s. 351.

tam anlamıyla olgunun kapalılığını gidememiştir. Olguyla ilgili birçok düşünce ve araştırmalar, olgunun nedenlerini birbirinden farklı koşullarla irtibatlandırmışlardır.[14]

İntiharın risk faktörleri ve nedenleri, biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlü geniş bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu davranışın oluşumunda; *"yaş, cinsiyet, psikiyatrik ve fiziksel hastalıklar, genetik faktörler, olumsuz yaşam koşulları, ailevi sıkıntılar"*[15] gibi birçok faktörün etkisinin bulunduğu ortaya konulmuştur.

Sosyologlara göre intihar eyleminin en büyük nedeni toplumdur. Nitekim ünlü sosyolog Durkheim, bu eylemin oluşmasını toplumla ilişkilendirmiştir. Ona göre intihar çeşitleri bencil intihar, özgeci intihar, kuralsız intihar ve yazgısal intihar olmak üzere dört çeşittir. Bencil intihar, toplumun birey üzerindeki etkisinin zayıflamasının bir sonucu olarak, özgeci intihar ise bireyin toplumda yer edinen değerlere aşırı bağımlılığı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Durkheim, kuralsız intiharı tetikleyen faktörün toplumu etkileyen karışıklıklar olduğunu savunmuş, toplumdaki ilkelerin aşırı düzenli olması sebebiyle meydana gelen intiharı ise yazgısal intihar olarak ele almıştır.[16]

İnsanları intihar etmeye sürükleyen en büyük nedenlerden birisi de depresyon halidir. Depresyon haline girme süreci içerisinde yalnızlık ve itilmişlik hissi gibi sorunlar yer almaktadır. Ayrıca uyuşturucu bağımlılığın oluşturduğu yalnızlık duygusu, evlilik sorunları, anne-baba ile yaşanan sıkıntılar insanı boşluğa ve bunalıma götüren sebepler arasında ön sırada yer alır. Depresyon hali, insanın geleceğe dönük arzularını yok etmekte ve insanda derin bir ümitsizliğe yol açmaktadır. Bu şekilde yaşayan bir bireyde artık duygusal akıl yürütme, olayları abartma, aşırı genelleme ya da her şeyi kötü tarafından görme özellikleri öne plana çıkmakta ve hayat giderek onun için anlamsız olmaktadır.[17]

---

[14] Murat Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), KONYA 2006, s. 33.

[15] Zuhâl Ağılkaya, "İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma", **MÜİF Dergisi**, 2010, c. 1, S. 38, s.175.

[16] Durkheim, **İntihar,** s. 23, 24.

[17] Temel Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri**, DİB Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2018, s. 89- 90.

İntihar eyleminin gerçekleşmesinde temel etkenler içerisinde; inanç eksikliği, sapık inanç ve düşüncelerin intiharı teşvik etmesi, psikiyatrik bozukluklar ve ekonomik krizler bulunmaktadır.[18]

İntihar düşüncesinin yayılmasını tetikleyen faktörlerden biri de medyadır. İntihar haberlerinin detaylı bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması, bazı insanları bu eylemi yapmaya âdeta teşvik etmektedir. Ayrıca dizilerde sevilen bir takım karakterlerin intihar etmeleri, intiharı sıradanlaştırarak insanları olumsuz etkilemektedir.[19]

3.3. İntiharı Önlemede Dinî İnancın Rolü

Bir olgunun oluşmasına etki eden faktörler olduğu gibi aynı olgunun önlenmesinde de muhahhak caydırıcı sebepler olmalıdır.

İntiharın önlenmesinde caydırıcı olan sebeplerin başında dinî inanç gelmektedir. Din, büyük değişimlerin ve zulümlerin hızla yaygınlık gösterdiği bu dünyada, değişmeyip adaletiyle hükmeden yüce bir yaratıcıya inanmaya teşvik etmektedir. Böyle bir yaratıcının varlığına inanılması hayatın sürdürülmesinde önem arz etmektedir.[20]

Din, kişiyi ahlâkî yönden yetiştirip güçlü bir kişilik sahibi olmasını sağlamaktadır. Böylece hayatta karşılaştığı sıkıntı ve zorluklara karşı kişinin direnci artmakta, manevî bir desteğin bulunduğunu düşünerek bunlara karşı tahammül göstermektedir.[21]

Dinlerin metafizik alanıyla ilgili açıklamaları ve zihinlerde maneviyat inşa etmesi kişilerin sıkıntılarına bir teselli ve ümit kaynağıdır. Ayrıca aynı dini benimseyenlerin birbirleriyle sosyal bir bağ kurmaları yalnızlıktan dolayı yapılan intiharları engellemektedir.[22]

---

[18] Taşdelen, **İnanç Açısından İntihar**, s. 33.
[19] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri,** s. 90, 91.
[20] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri**, s. 97.
[21] Hamdi Kalyoncu, **Ölümsüzlük İhtiyacı, İntihar, Ötenazi ve Reankarnasyon**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s. 70.
[22] Şenol Korkut, **Gençlik Sorunları ve İntihar,** DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 22.

Kemal Sayar, Stack'tan aktarmak suretiyle dinî inanç ve intihar arasındaki ilişkinin şu şekilde ortaya konulduğunu belirtmektedir:

"*Birincisi, ahiret hayatı mutluluk vaat ettiği için, meselâ işsizlik, boşanma, fakirlik vb. den dolayı strese giren insanlardaki zorlu sıkıntıyı pozitif yönde dengeleyebilir. Eğer insanlar bu stresi ahiret inancından kaynaklanan ebediyet mefhumuna bağlı olarak kısa süreli bir fenomen olarak görürlerse strese tahammül güçleri daha fazla olur. İkincisi, elem ve kederler bir mana içeriyor olabilirler. Tanrı'nın iradesi böyledir. Başa gelen kötülüklerin bir başka anlamı da, hüzün ve kederlere gösterilen sabır ve başa çıkmanın değerini göstermede yatmaktadır. Üçüncüsü, Tanrı'nın gözetlediğine ve insanların elemlerini bildiğine olan inanç, insanları daha tahammüllü kılar. Dördüncüsü, din, toplumun materyalist anlayışa dayalı sınıflandırma sistemine alternatif olarak kutsal bir rütbe ya da sınıflandırma sistemi sunar. Dolayısıyla birey öz saygısını/haysiyetini (self-esteem), özellikle birey, toplumun hiyerarşik düzeninde başarısız olmuşsa, ruhsal açıdan başarılı hedefiyle geliştirebilir. Beşincisi, duyan ve isteklere cevap veren bir Tanrı'ya olan inanç bazı insanların sıkıntılı hayat şartlarını başarıyla atlatmalarını sağlayabilir. Altıncısı, din genellikle fakirlikten övgüyle bahseder. Mesela, İncil'e göre devenin iğne deliğinden geçmesi zengin bir kimsenin cennete girmesinden daha kolaydır. Yedincisi, Şeytan'ın varlığına olan inanç kişiyi kötülüklere karşı mücadeleye sevk eder. Sekizincisi ve son olarak, dinler ideal rol modelleri (ideal tip insan) takdim ederler. Mesela İncil'deki Eyüp Peygamber modeli bunlardan birisidir. Bu "model"deki insanlar, elem ve sıkıntılara göğüs germişler ve zorluklar karşısında intihara teşebbüs etmemişlerdir.*"[23]

"*İntiharı önlemede dini düşünce ve aîdiyet duygusu, başka diğer tedbirlere kıyasla daha etkindir. Herhangi bir dini oluşum için anlamlı olabilecek bu durum, söz konusu İslam olduğunda ayrıca bir değer kazanmaktadır. İslam toplumları; Yahudilik, Protestanlık, Katolik toplumlara göre en düşük intihar oranına sahiptir. Bunun en önemli nedeni İslam'ın hayat ve fıtratla uyumlu emirleri ve peygamberimizin örnekliğidir. İslam toplumlarında intihar vakalarının diğer dindar*

[23] Kemal Sayar, **İntihar ve İnanç Sistemleri**, https://kemalsayar.com > insana – dair > intihar-ve-inanç-sistemleri (Erişim tarihi: 06.10.2019).

toplumlara nazaran daha az görülmesinin ardında yatan en önemli nedenlerden bir tanesi Allah'a karşı gelme ve öldükten sonra hesap verme korkusudur."[24]

"İntiharın en önemli nedenlerinden olan sosyal etkileşimsizlik, sosyal reddedilme (social disengagement) karşısında İslam'ın başta anne baba olmak üzere akrabaya yardım etme, onlarla iletişim halinde olma, etkileşimi koparmama gibi önemli emirleri ve Hz. Peygamberin örnekliği mevcuttur."[25]

"İntihar duygusunu tetikleyen, kişinin psikolojik direncini, öz saygısını yitirmesine neden olan bir başka olgu da bağımlılıklardır. İslam, kişinin aklını ve özgürlüğünü kısıtlayan her türlü maddeyi yasaklayarak bağımlılıkla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Manevi bağımlılıklar için de kişiliği destekleyici, aile bağlarını kuvvetlendirici, güvenli bağlanmayı ve sağlıklı aile ve toplum ilişkilerini teşvik edici emirleri, manevi bağımlılıklardan koruyucu işleve sahiptir."[26]

"Doğrudan ya da empirik araştırmalarda, intihar olasılığı ile dinî ve ahlâkî gerekçeler arasında ters yönlü bir ilişki olduğuna, dinî inançların, özellikle de ahiret inancının intiharı değerlendirmede dikkate alınması gerektiğine, dinî yandaşların ve güçlü dinî altyapıların bulunduğu yerlerde, dinin intiharlar üzerinde daha etkili olduğuna işaret edilmektedir."[27]

"Ailenin güçlendirilmesi, aile bireylerinin saygınlığının korunması, çocuklarda özsaygı ve değer bilincinin küçük yaşlarda oluşturulması, kadınların şiddet ve istismardan korunması, gençlerin alkol, kumar ve uyuşturucu gibi bağımlılıkların pençesine terk edilmemesi, bütün bunlar yapılırken de dinin ve kültürel değerlerin sıcak desteğinin alınması intiharla mücadelede son derece önemlidir. İnsanın kendisini tanıması, hayatını anlamlandırması, Rabbiyle bağını

---

[24] Ahmet Bayraktar, "İntiharın Fıkhı –Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu-", **Eskiyeni**, 2018, https//dergipark.org.tr > download > article-file > 486266 (Erişim tarihi: 06.10.2019), s. 62.

[25] Bayraktar, **"İntiharın Fıkhı –Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu-"**, s. 63.

[26] Bayraktar, **"İntiharın Fıkhı –Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu-"** s. 63.

[27] Ağılkaya, **"İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma"**, s. 173 - 202.

güçlendirmesi ve karşılaştığı sorunlara manevi birikimleriyle çözüm üretebilmesi intiharı önleyecektir."[28]

"İslâm insana yaratılışı, yaşama amacı ve hayat sonrası âlem hakkında doyurucu, tutarlı ve bütünlük taşıyan bir inanç ve bilgi sunduğu, hayatın acı ve tatlı her yönüne ayrı bir anlam vererek müslümanın bilgi ve iradesini bu yönde hazırlayıp eğittiği için, müslüman toplumlarda intihar olayları yok denecek kadar azdır. Ancak İslâm bilinç ve inancının zayıfladığı, İslâm'ın insanla ve dünya hayatıyla ilgili temel mesajının iyi kavranamadığı kesimlerde, cinsel bunalım, aşk, ihanet, yoksulluk, işsizlik, sakatlık, yakınını kaybetme gibi olaylar insanların yıkılmasına, hayata küsmesine ve neticede intiharlara kolayca yol açabilmektedir. İçki ve uyuşturucu madde kullanımı da intiharları kolaylaştırıcı bir ortam oluşturmaktadır. Hayatın da, insanlar arası ilişkilerin acımasız bir maddî çıkar kavgasına dönüştüğü, dinin insanı yönlendirme ve eğitme gücünün iyice zayıfladığı, çoğu zaman da insanı hayata bağlayan değer ve amaçların anlamını yitirdiği Batı toplumlarında intiharın oranı müslüman toplumlara göre bir hayli yüksektir. İntiharların Batı'da bilgisiz halk kesiminden ziyade entelektüel çevrede daha yaygın olması da konunun eğitim ve kültürden çok inançla ilişkili olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir."[29]

"İslam'da insanın can güvenliğine, diğer bir ifadeyle hayat hakkına, büyük önem verilmiş ve insan hayatının dokunulmaz olduğu belirtilmiştir. Öyle ki, İslamda "zarurat-i diniye" şeklinde ifade edilen temel değerler sıralamasında "canın muhafazası" önemli bir yer tutmaktadır. Hatta dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması şeklinde sıralanan bu beş temel ilkenin hepsinin, dolaylı ya da doğrudan, canın korunması ile bir ilgisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu değerler sıralamasında canın muhafazası, bazı durumlarda ilk sıralarda yer alan dinin muhafazasından daha önce gelmektedir."[30]

"İslamiyet, intihara genel olarak iki açıdan müdahalede bulunmuştur. Birincisi, direkt olarak intihar yasaklanmış ve bu şekilde kişilerin kendilerini

---

[28] Huriye Martı, **"Dini Referanslar Çerçevesinde İntihar Olgusu", İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslam,** DİB Yayınları, Ankara 2018, s. 33.

[29] Ali Bardakoğlu, **"Haramlar ve Helaller'', İlmihal: İslam ve Toplum,** Ed. Komisyon, DİB Yayınları, Ankara, 2006, c. 2, s. 184.

[30] Taşdelen**, İnanç Açısından İntihar**, s. 74.

öldürmeleri engellenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak da kişiyi intihara karşı dirençli bir hale getirerek intiharları engellemek amaçlanmıştır."[31]

"İslamiyet, yalnızca insanın bilerek canına kıymasını yasaklamakla kalmamış, ibadetlerle ve aşıladığı ümitle insanın iradesini de eğiterek karakterini güçlendirmiş ve insana hayatın güçlüklerine karşı koyabilecek bir mücadele azmini aşılamıştır. Dini inancın gerekleri arasında yer alan ibadetlerin insan psikolojisi üzerindeki sakinleştirici ve huzura erdirici etkisi yanında, bizatihi bu ibadetlerin bir kısmının cemaatle yapılmasının emredilmesi de bireylerin sosyalleşmesine, yalnızlık duygusundan kurtulmasına, kendi iç dünyası ve toplumla bütünleşmesine katkı sağlamaktadır."[32]

"Doğru bir İslamî eğitim almış ve yeterli derecede bir İslamî yaşayışı olan kişinin intiharın eşiğine gelmesi mümkün değildir. Fakat her müslümanın bu seviyede bir şuura ulaşması pek mümkün değildir. Bundan dolayı intiharın yasak olduğu açıkça belirtilmiştir. İntihar etmek İslam dininde yasaklanmış ve İslam hukukunda da uygulanmıştır. Buna 'İslamiyetin intihara direkt etkisi' diyebiliriz. İbadetler, dua, ahiret inancı, kaza ve kader inancı, tevekkül anlayışı, kişiliğin geliştirilmesi gibi hususlara da 'İslamiyetin intihara dolaylı etkisi'şeklinde bakabiliriz."[33]

[31] Halit Altuntop, **Dindarlık İntihar İlişkisi**, (Basılmamş Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Isparta 2005, s. 39.
[32] Yeşilyurt, **Çağdaş İnanç Problemleri**, s. 95.
[33] Altuntop, **Dindarlık İntihar İlişkisi**, s. 39.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTİHARLA İLGİLİ HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNAD TENKİDİ

1.1. BİRİNCİ HADİS

1.1.1. Hadisin Kaynakları

İntihar edenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azap göreceğinin belirtildiği rivâyetler, birbirinden farklı olan iki hadise ait rivâyetlerdir. Bu iki hadisten 'birinci hadis' başlığı altında inceleyeceğimiz rivâyetler, Ebû Hüreyre tarîkiyle bizlere aktarılmıştır. Sâbit b. Dahhâk tarafından bizlere aktarılan ve aynı konuya temas eden hadis rivâyetlerini ise 'ikinci hadis' başlığı altında inceleyeceğiz. Birinci hadise ait rivâyetler, İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) *Muvatta* eseri haricinde Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan hadis kaynaklarının tümünde yer almaktadır. Bu kaynaklar; Ahmed b.Hanbel'in (ö.241/855) *Müsned*'i, Buhârî (ö. 256/870) *ve* Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'leri, Dârimî (ö. 255/869), İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö.279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen* adlı eserleridir.

Bu başlık altında kaynaklarda bulunan birinci hadisin tüm rivâyet tarîklerini ve metinlerini toplayarak hadisin metin ve manasına yönelik bir değişimin olup olmadığı tesbit edilecek aynı zamanda rivâyetlerin ortak metnine ulaşılacaktır. Birinci hadise tatbik edilen yöntemin aynısı diğer hadislere de uygulanıp benzer neticelere varılacaktır.

1.1.2.Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

Araştırdığımız kaynaklarda bulunan intiharla ilgili hadisleri toplarken, müelliflerin vefat tarihlerine göre oluşturduğumuz kronolojik sıra takip edilecektir. Böylece tarihî süreç içerisinde hadislerde bir değişimin meydana gelip gelmediği ortaya çıkacaktır. Bu çerçeveye uyarak birinci hadisin rivâyet tarîklerini metinleriyle birlikte şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde;

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ بِيَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِسُمٍّ فَسُمُّهُ بِيَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يُرَدَّى فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

Ebû Muâviye > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen rivâyette Resulullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini yüksekten atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşürülecektir."[34]

b)

"حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الَّذِي يَطْعَنُ نَفْسَهُ إِنَّمَا يَطْعَنُهَا فِي النَّارِ وَالَّذِي يَتَقَحَّمُ فِيهَا يَتَقَحَّمُ فِي النَّارِ وَالَّذِي يَخْنُقُ نَفْسَهُ يَخْنُقُهَا فِي النَّار"

[34] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Esed eş-Şeybânî, **Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, I-L,thk. Şuayb el- Arnavûd, v.dğr, Muessesetu'r- Risâle, b.y.y. 1420/2001, c.12, s. 416.

Yahyâ b. Saîd el-Kattân > Muhammed b. Aclân > Ebü'z-Zinâd > A'rec > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen hadisin metni şu şekildedir:

"Kim kendine mızrak saplarsa, ateşte de kendine mızrak saplayacaktır. Kim kendini ateşe atarsa cehennemde de kendini ateşe atacaktır. Kim kendini boğarsa ateşe girdiğinde de kendini boğacaktır."[35]

c)

"حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا وكيع قال حدثنا الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : من تحسى سما فقتل نفسه فهو يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تردى من جبل فقتل نفسه فهو يتردى في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا"

Vekî' > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** kanalıyla gelen rivâyet metni şu şekildedir:

"Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[36]

d)

"حدثنا محمد بن جعفر قال ثنا شعبة عن سليمان عن ذكوان عن أبي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : من قتل نفسه بحديدة فحديدته بيده يجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تردى من جبل فقتل نفسه فهو في نار جهنم يتردى فيها خالدا مخلدا فيها أبدا"

[35] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 15 s. 380.
[36] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 16. s. 152.

Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > A'meş Süleymân b. Mehrân > Ebû Sâlih Zekvân > **Ebû Hüreyre**'den naklettiğine göre Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[37]

2. Dârimî'nin (ö.255/869) *Sünen* adlı eserinde;

a)

"حدثنا يعلى بن عبيد ثنا الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن قتل نفسه بسم فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تردى من جبل فقتل نفسه فهو يتردى في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا"

Ya'lâ b. Ubeyd > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** Resulullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşürülecektir."[38]

[37] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 16. s. 223-224.

[38] Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fadl b. Behram ed-Dârimî, **Sünen-i Dârimî**, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğnî, Riyad 1421/2000, Kitâbu-d-Diyât,10, c. 3, s. 1526.

3. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u-s-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حدثنا عبد الله بن عبد الوهاب حدثنا خالد بن الحارث حدثنا شعبة عن سليمان قال سمعت ذكوان يحدث عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال :من تردى من جبل فقتل نفسه فهو في نار جهنم يتردى فيه خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تحسى سما فقتل نفسه فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يجا بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا"

Abdullah b. Abdülvehhâb > Hâlid b. Hâris > Şu'be > Süleymân A'meş > Ebû Sâlih Zekvân > **Ebû Hüreyre** senediyle rivâyet edilen hadisin metni şu şekildedir:

"Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır."[39]

b)

"حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب حدثنا أبو الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة قال قال النبي صلى الله عليه و سلم الذي يخنق نفسه يخنقها في النار والذي يطعنها يطعنها في النار"

Ebü'l-Yemân > Şuayb > Ebü'z-Zinâd > A'rec > **Ebû Hüreyre** Resulullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu aktarmıştır:

"*Her kim kendini boğarak öldürürse, cehennem ateşinde de kendini boğacak, kim kendini bir aletle öldürürse ateşte kendini o aletle öldürecektir."*[40]

[39] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhim el- Cu'fi el-Buhârî, **el-Câmi'u'l-Müsnedi's-Sahîh-l-Muhtasar min umûri Resûlillâh ve Sünenihî ve Eyyâmih**, I- IV, thk. Muhibbuddin el-Hâtib, el-Matbaatü-s-Selefiyye, 1. Baskı, Kahire 1400/1980, **Kitâbü-t-Tıb**,56, c.4, s.51.

[40] Buhârî, Kitâbü-l-Cenaiz, 83, c.1, s.419.

4. Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahih*'inde;

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِى شَيْبَةَ وَأَبُو سَعِيدٍ الأَشَجُّ قَالاَ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِى صَالِحٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ مَنَ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِى يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِى بَطْنِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ شَرِبَ سَمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe + Ebû Saîd el-Eşec > Vekî' > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** > Resulullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[41]

b)

"وَحَدَّثَنِى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الأَشْعَثِىُّ حَدَّثَنَا عَبْثَرٌ ح وَحَدَّثَنِى يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِىُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِى ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّهُمْ بِهَذَا الإِسْنَاد مِثْلَهُ وَفِى رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ مَنَ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِى يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِى بَطْنِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ شَرِبَ سَمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

Züheyr b. Harb > Cerîr > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** > Resulullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

[41] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u'l-Müsned's-Sahîhi'l-Muhtasar bi'nakl'il-Adli-ilel'-Adli-ilâ Resûlillâhi**, I-VIII, thk. y, Daru'l Cîl, Beyrût, t.y, İmân 313, c.1, s.72.

“Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir.”[42]

c)

"وَحَدَّثَنِى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الأَشْعَثِيُّ حَدَّثَنَا عَبْثَرٌ ح وَحَدَّثَنِى يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِى ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّهُمْ بِهَذَا الإِسْنَادِ مِثْلَهُ. وَفِى رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ مَنَ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِى يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِى بَطْنِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ شَرِبَ سَمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

Saîd b. Amr el-Eş’asî > Abser > A’meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** > Resulullah’ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

“Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir.”[43]

d)

"وَحَدَّثَنِى زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ح وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَمْرٍو الأَشْعَثِيُّ حَدَّثَنَا عَبْثَرٌ ح وَحَدَّثَنِى يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ الْحَارِثِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدٌ يَعْنِى ابْنَ الْحَارِثِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ كُلُّهُمْ بِهَذَا الإِسْنَادِ مِثْلَهُ. وَفِى رِوَايَةِ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ ذَكْوَان مَنَ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِى يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِى بَطْنِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا

[42] Müslim, İmân 314, c. 1, s. 72.
[43] Müslim, İmân 314, c.1, s.72.

أَبَدًا وَمَنْ شَرِبَ سَمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَحَسَّاهُ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ يَتَرَدَّى فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

Yahyâ b. Habîb el-Hârisî > Hâlid b. Hâris > Şu'be > A'meş > Zekvân Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** > Resûlullah'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[44]

5. İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'inde;

a)

"حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا وكيع عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من شرب سما فقتل نفسه فهو يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا"

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > Vekî' > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** Resulullah'ın (s.a.s) şöyle dediğini nakleder:

"*Bir kişi zehir içerek kendini öldürürse cehennemde ebedi bir şekilde kalıp o zehri yudumlar."*[45]

6. Ebû Dâvûd'un (ö.275/889) *Sünen*'inde;

a)

"حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ عَنْ أَبِى صَالِحٍ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ مَنْ حَسَا سُمًّا فَسُمُّهُ فِى يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا"

[44] Müslim, İmân 314, c. 1, s. 72.

[45] Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, **Sünen,** I- IV, thk. Halil Me'mun Şihâ, Dâru-l Ma'rife, Beyrût 1419/1998, Kitabu-t-Tıb, 11, c. 4, s.461.

Ahmed b. Hanbel > Ebû Muâviye > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen olguya dair hadis metni şu şekildedir: *"Kim zehir yudumlarsa cehennemde ebedi kalıp o zehiri yudumlayacaktır."*[46]

7. Ebû Îsâ et-Tirmizî'nin (ö.279/892) *el-Câmi'u's-Sahîh* eserinde;

a)

"حدثنا احمد بن منيع حدثنا عبيدة بن حميد عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة أراه رفعه قال من قتل نفسه بحديدة جاء يوم القيامة وحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا أبدا ومن قتل نفسه بسم فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا أبدا"

Ahmed b. Menî' > Ubeyde b. Humeyd > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** > Resulullah'dan (s.a.s) şunu nakletmiştir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse kıyamet gününde demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir."[47]

b)

"حدثنا محمود بن غيلان حدثنا ابو داود عن شعبة عن الأعمش قال سمعت أبا صالح عن ابي هريرة أن رسول الله صلى الله عيله وسلم قال من قتل نفسه بحديدة فحديدته في يده يتوجأ بها في بطنه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن قتل نفسه بسم فسمه في يده يتحساه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا ومن تردى من جبل فقتل نفسه فهو يتردى في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا"

Mahmud b. Gaylân > Ebu Dâvûd et-Teyâlisî > Şu'be > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen hadisin metni şu şekildedir:

---

[46] Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd**, I- V, thk. İzzet Ubeyd, Adil Seyyid, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1418/1997 Ebu Dâvûd, Kitabu-t-Tıb, 11, c.4, s.132.

[47] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, **el-Câmî'u'l-Kebîr(Sünen)**, I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998, Ebvâbu-t-Tıb, 7, c.3, s.565.

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[48]

c)

"حدثنا محمد بن العلاء حدثنا وكيع و أبو معاوية عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم نحو حديث شعبة عن الأعمش قال أبو عيسى هذا حديث صحيح وهو أصح من الحديث الأول هكذا روى غير واحد هذا الحديث عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم"

Muhammed b. el-Ala' > Vekî' + Ebû Muâvîye > A'meş > Ebû Sâlih > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen hadisin metni şu şekildedir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir."[49]

d)

"وروى محمد بن عجلان عن سعيد المقبري عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من قتل نفسه بسم عذب في نار جهنم و لم يذكر فيه خالدا مخلدا فيها أبدا وهكذا رواه ابوالزناد عن الأعرج عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم وهذا أصح لأن الروايات إنما تجيء بأن أهل التوحيد يعذبون في النار ثم يخرجون منها و لم يذكر أنهم يخلدون فيها"

Muhammed b. Aclân > Saîd el-Makberî > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle gelen hadisin metni şu şekildedir:

[48] Tirmizî, Ebvâbü-t-Tıb, 7, c.3, s. 565, 566.
[49] Tirmizî, Ebvâbü-t-Tıb, 7, c.3, s. 566.

"Her kim zehir içerek canına kıyarsa, cehennemde azaplandırılacaktır."[50]

e)

"وروى محمد بن عجلان عن سعيد المقبري عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال من قتل نفسه بسم عذب في نار جهنم و لم يذكر فيه خالدا مخلدا فيها أبدا وهكذا رواه ابوالزناد عن الأعرج عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم وهذا أصح لأن الروايات إنما تجيء بأن أهل التوحيد يعذبون في النار ثم يخرجون منها و لم يذكر أنهم يخلدون فيها"

Ebü-z-Zînâd > A'rec > **Ebû Hüreyre** senediyle rivâyet edilen hadisin metni şu şekildedir:

"Her kim zehir içerek canına kıyarsa, cehennemde azaplandırılacaktır."[51]

8. Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünen* adlı eserinde;

a)

"أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ- ثُمَّ انْقَطَعَ عَلَيَّ شَيْءٌ يعني خالدا- كَانَتْ حَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أبدا"

Muhammed b. Abdila'lâ > Hâlid b. Hâris > Şu'be > Süleymân > Zekvân > **Ebû Hüreyre** Nebî (s.a.s)'den şunu nakletmiştir:

"Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse

[50] Tirmizî, Ebvâbü-t-Tıb, 7, c.3, s.566.
[51] Tirmizî, Ebvâbü-t-Tıb, 7, c.3, s.566.

de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır."[52]

1.2. İSNAD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadislerin kendileri vasıtasıyla nakledildiği râvilerin bulunduğu bölüme sened/isnad, bu bölümün incelenmesi, ravîler hakkında tenkit ve değerlendirilme yapılmasına sened/isnad tenkidi denilmektedir. Râvi isimlerinin bulunduğu sened bölümü, hadisin metnine ulaşmak için bir araçtır. Burada yapılan tenkidler dış tenkid, şekli tenkid isimleriyle de tabir edilmektedir."[53]

Bir hadisin sıhhat değerlendirmesini yapmak için, o hadise ait rivâyetlerin isnad tenkidini yapmak son derece önemlidir. Nitekim herhangi bir hadisin sahih olabilmesi için isnadında kesintinin bulunmaması ve râvilerin güvenilir ve zabt ehli olması gerekmektedir. Bunlar, sened tenkidinin kapsama alanına dâhil olup senedi mükemmel kılan şeylerden sayılmışlardır.[54]

Kaynaklar, sahabelerin Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadislerini aktarma hususunda titiz davrandıklarına dair bilgi sunmuşlardır. Bu bilgiler ışığında sahabelerin hadis rivâyetlerinde Hz Paygamber'e yalan isnad etmedikleri anlaşılmaktdır. İslâm âlimleri de Kur'ân ve hadislerde sahabelerden övgüyle bahsedilmesini esas alarak, adaletli oldukları konusunda büyük ölçüde icmâ etmişlerdir. [55] Bundan ötürü adalet açısından tenkide tabi tutulması gerekenler diğer râvi tabakalarıdır. Bu çalışmamızda, intiharla ilgili hadislerin isnad tenkidini yaparken öncelikle hadislerin sened ağlarını oluşturacağız. Daha sonra sahâbe haricinde kalan d tüm râvileri ele alıp hadis münekkitlerinin yorumlarını refarans yapmak suretiyle cerh ve ta'dîl yönlerini tesbit etmeye çalışacak bununla birlikte senedlerde ittasal olup olmadığını da araştıracağız. Böylece hadislerin bütün tarîkleri

[52] Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **el-Müctebâ mine-s-Sünen,** I - VIII, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, Haleb 1406/1986, Kitâbü'l Cenâiz, 68, c.4. s.66.

[53] H. Musa Bağcı, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, s. 335.

[54] M. Hayri Kırbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolijisi**, OTTO, Ankara 2015, s.159.

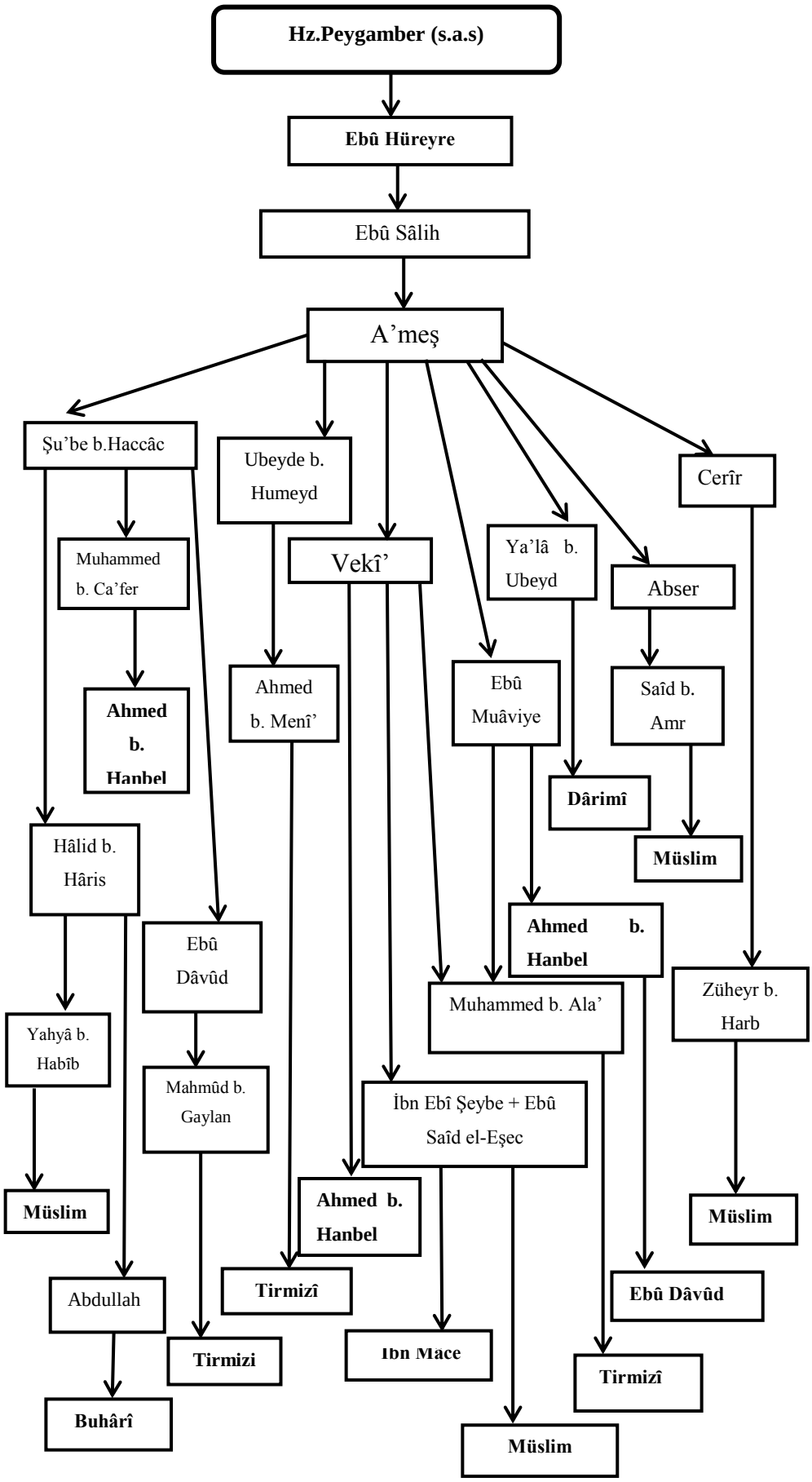
[55] Ahmed Yücel, **Hadis Usulü**, İFAV, İstanbul 2016, s. 129 -131.

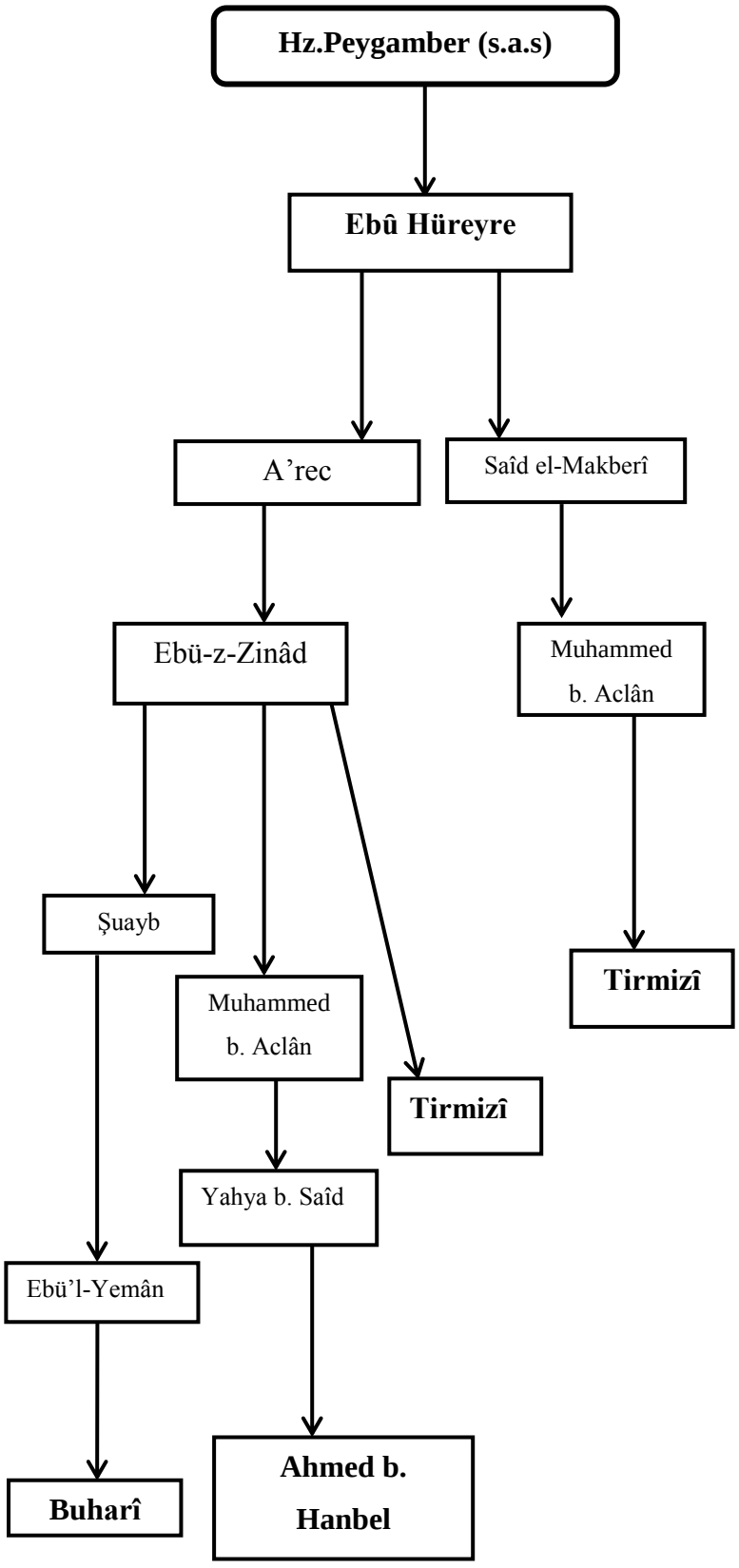
incelenmiş olup sened açısından sahih olan rivâyetler ile bu açıdan zayıf olan rivâyetler ortaya konmaya çalışılacaktır. Rivâyetlerin sened tenkidi yapıldıktan sonra her bir hadisin isnadları hakkında genel bir sıhhat değerlendirilmesi yapılacaktır. Râvîler hakkında bir defa bilgi verililirken aynı râvî başka bir senedde bulunması durumunda bir daha bilgi verilmeyip diğer râvilerin durumuna geçilecektir.

1.2.1.Sened Ağı

Araştırmamız kapsamında olan hadis râvilerinin çizeceğimiz sened şemalarında anlaşılır olmasına dikkat edilecektir. Bu sorunun oluşmaması için bazı hadisler için iki şema çizilecektir.

Birinci hadis rivâyetlerinin sened ağları şu şekildedir:

Hz.Peygamber (s.a.s)
Ebû Hüreyre
Ebû Sâlih
A'meş
Şu'be b.Haccâc
Ubeyde b. Humeyd
Vekî'
Ya'lâ b. Ubeyd
Abser
Cerîr
Muhammed b. Ca'fer
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Menî'
Ebû Muâviye
Saîd b. Amr
Dârimî
Müslim
Hâlid b. Hâris
Ebû Dâvûd
Ahmed b. Hanbel
Züheyr b. Harb
Yahyâ b. Habîb
Mahmûd b. Gaylan
Muhammed b. Ala'
İbn Ebî Şeybe + Ebû Saîd el-Eşec
Müslim
Ahmed b. Hanbel
Müslim
Abdullah
Tirmizî
Ebû Dâvûd
Tirmizi
İbn Mace
Tirmizî
Buhârî
Müslim

Hz.Peygamber (s.a.s)
Ebû Hüreyre
A'rec
Saîd el-Makberî
Ebü-z-Zinâd
Muhammed b. Aclân
Şuayb
Muhammed b. Aclân
Tirmizî
Tirmizî
Yahya b. Saîd
Ebü'l-Yemân
Buharî
Ahmed b. Hanbel

1.2.2.Sened Tenkîdi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'indeki rivâyetler:

a. (haddesenâ) Ebû Muâviye > (haddesenâ) A'meş > ('an) Ebû Sâlih > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Muâviye Muhammed b. İhazım et-Temîmî el-Kûfî (ö. 195/811):

Sekiz yaşında gözlerini kaybeden Süleyman el-A'meş, Âsım el-Ahvel, Ebû Malik el-Eşca'î, Leys b. Süleyman, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi birçok zattan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında, Ebu Dâvud et-Teyâlisî, Müsedded b. Müserhid, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in, Yahyâ b. Sa'id el-Kattân gibi râvîler bulunmaktadır.[56]

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasından; Ebû Mu'aviye'nin, A'meş'ten rivâyet ettiklerinin dışındaki hadislerde ızdırap yaptığını, güzel bir şekilde ezberlemediğini nakletmektedir. Yahyâ b. Maîn, A'meş'ten hadis rivâyet edenler içerisinde, Süfyân ve Şu'be'den sonra en çok güvendiği kişinin (esbetü ashâbi'l-A'meş) Ebû Muâviye olduğunu dile getirmiştir.[57]

Zehebî, büyük bir âlim ve "sika" olduğunu söyleyerek onu ta'dil etmiştir. el-İclî ve Ya'kub b. Şeybe, Ebû Muâviye'nin sika râvilerden olduğunu söylemişler, bunun yanında ircâ fikrini benimsediğini de iddiâ etmişlerdir. Ebu Davud da mürcie olduğunu söylemektedir. İbn Hurâş, "Bu kişi sadûktur, A'meş'ten rivâyetlerinde ise sika'dır"[58] sözleriyle onu ta'dîl etmiştir.

---

[56] Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, I- XXXV, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980, c. 25, s. 123 -127.

[57] İbn Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir et-Temîmî er-Râzî, **el-Cerh'u ve-t- Ta'dîl**, I- IX, thk. y, Dâru İhyâu-t-Turâsi-l 'Arabî, Beyrut,1372/ 1952, c.7, s. 247-248.

[58] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Mîzanü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, I- IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru-l Ma'rife, Beyrut, 1382/1963, c. 4, s.575.

Ebû Muhammed Süleyman b. Mehrân el-Esedî el-Kûfî A'meş (ö. 148/765):

Tabiînden olup hadis ve kıraat bilgisiyle tanınmıştır. Ashabtan Enes b. Malik ve Saîd b. Cübeyr'i görmüştür.[59] Enes b. Malik, Saîd b. Cübeyr, Ebân b. Âyyâş, İbrâhim en-Neĥaî, Zekvân b. Ebî Sâlih Âmir eş-Şa'bî gibi zâtlardan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Ebû Hanîfe, Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî, İshâk b. Yusuf el-Ezrak, Cerîr b. Hâzım gibi şahsiyetler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[60]

Zehebî, bu kişinin tabiînden ve güvenilir imamlardan biri olarak kabul edildiğini savunmakta, sadece yaptığı tedlislerin âlimler tarafından hoş karşılanmadığını beyan etmektedir.[61]

Yahyâ b. Maîn, A'meş'i "sika" tabiriyle, Nesâî , Ahmed b. Abdullah el-İclî ise "sika" ve "sebt" tabirlerini kullanarak ta'dîl etmişlerdir.[62] Ayrıca hadis ilminde hafız olduğu da nakledilmiştir.[63]

Ebû Sâlih Zekvân b. Abdillâh es-Semmân ez-Zeyyât et-Teymî (ö. 101/ 719):

Cüveyriye bnt. Ahmes'in kölesi olup Kûfe şehrine yağ götürüp sattığından kendisine Zeyyât (Yağ tüccarı) denilmiştir. Sa'd b. Ebî Vakkâs'a zekâtla ilgili sorular sormuştur. Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir b. Abdullah, Saîd b. Cübeyr, Ebû Hüreyre ve Muâviye b. Ebî Süfyân gibi sahabîlerden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Ebû Hâzım Seleme b. Dinâr, Süleymân el-A'meş, Âmr b. Dinâr ve Muhammed b. Sirîn hadis rivâyet etmişlerdir.[64]

---

[59] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhim el- Cu'fi el-Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, I - IX, thk. Muhammed Abdu'l-Mu'id Hân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- Lübnan, c. 4, s. 37.

[60] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.12, s. 77- 82.

[61] Zehebî, **Mîzanü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl,** c.2, s. 224.

[62] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.12, s. 89 .

[63] Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye 1406/1986, c.1, s. 254.

[64] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.8, s. 513 -515.

Ahmed b. Hanbel, bu zât için "sika-sika" tâbirini kullanmış ve en güvenilr insanlardan biri olduğunu belirtmiş, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim er-Râzî ise "sika" tabirini kullanarak onu ta'dîl etmişlerdir.[65]

b) (haddesenâ) Yahyâ > ('an) İbn Aclân > ('an) Ebü'z-Zinâd > ('an) A'rec > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî (ö. 198/813):

Hocaları arasında Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süleyman el-A'meş ve Süfyân b. Uyeyne bulunmaktadır. Ali b. Medînî, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi birçok hadisçi kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[66]

Cerh ve ta'dil âlimleri tarafından hadiste en yüksek mertebelere ulaşanlar için kullanılan, "emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs, imâmü'l-muhaddisîn, hâfız, sika, hüccet, sebt" gibi niteliklerle anılmıştır.[67]

Ebû Abdillâh Muhammed b. Aclân el-Kureşî el-Medenî (ö. 148/765):

Tâbiînlerden olup güzel ahlakı ve fıkıh bilgisiyle de tanınmış olup Mescid-î Nebevî'de ders halkası bulunanlardan biridir. Enes b. Mâlik, Ebân b. Sâlih, İyâs b. Muâviye gibi âlimlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden Bişr b. Mufaddal, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve diğerleri hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[68]

Ahmed b. Hanbel, çocukları olan Salih b. Ahmed b. Hanbel ve Abdullah b. Hanbel'e, İbn Uyeyne'nin Muhammed b. Aclan'ı sika kabul ettiğini nakletmiştir. Yahyâ b. Maîn, Ya'kub b. Şeybe, Ebû Hatim ve Nesaî de İbn Aclân'ı "sika" olarak nitelendirerek ta'dil etmişlerdir. Buhârî ve Müslim eserlerinde, İbn Aclân'ın rivâyetlerini şahit olarak kullanmışlardır.[69] Müteahhir âlimler ise hafızasının zayıf olduğunu belirtmişlerdir. İmam Mâlik'in, İbn Aclân'dan nakledilen bir hadis sorulduğunda; "İbn Aclân bu tür konuları bilmezdi" diye cevap vermesi bu çerçevede

[65] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 8, s. 515.
[66] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 31, s. 330 -340.
[67] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.31, s. 330-340.
[68] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 26, s.102-104.
[69] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 26, s.105,106.

değerlendirilebilir. Zehebî, hadislerinin sahih derecesinde değilse de hasen derecesinden daha aşağı olmadığını söylemiştir.[70]

Ebû Abdirrahmân Ebü'z-Zinâd Abdullâh b. Zekvân el-Kureşî (ö.130/748):

Sahabîlerden Enes b. Mâlik, tâbiînden ise Amir eş-Şa'bî, Hz. Osman'ın oğlu Ebân, Sa'id b. Müseyyeb, Abdurahmân b. Hürmüz el-A'rec gibi âlimlerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden de Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Süleymân el-A'meş gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[71]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim ve Îclî kendisinden "sika" olarak söz etmişler, Süfyân es-Sevrî ise onu "emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs" olarak nitelendirmiştir. Buhârî, Ebû Hüreyre'nin en güvenilir senedinin, Ebû'z-Zinâd-A'rec- Ebû Hüreyre zinciri olduğunu savunmuştur.[72]

Ebû Dâvûd Abdurrahmân b. Hürmüz el-A'rec el-Medenî (ö. 117/735):

Ebû Hüreyre başta olmak üzere Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Abbas, Muaviye b. Ebî Süfyân, Muhammed b. Mesleme gibi sahabîlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Sâlih b. Keysân, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû'z-Zinâd gibi birçok muhaddis rivâyette bulunmuşlardır.[73]

Ali b. Medînî, Îclî ve Ebû Zür'â kendisini "sika" olarak nitelendirmek suretiyle ta'dil etmişlerdir.[74] Zehebî kendisinin "sika, sebt, âlim ve mukri" olduğunu dile getirmiştir.[75]

c. (haddesenâ) Vekî' > (haddesenâ) A'meş > ('an) Ebû Sâlih > ('an**) Ebû Hüreyre** senedi:

---

[70] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1405/1985, c. 6, s. 320-322.

[71] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c.5, s.178, 179; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.14, s.477,478.

[72] İbn Hacer**, Tehzibü't-Tehzib**, c.5, s. 179; **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.14, s. 479,480.

[73] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 17, s. 469 - 471.

[74] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 17, s. 469 - 471.

[75] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 75.

Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (ö. 197/812):

Fâkih ve zahidliğiyle de tanınan Vekî', Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Malik b. Enes, Şu'be b. Haccâc gibi şahsiyetlerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden hocası olan Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî ve Yahyâ b. Maîn gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuşlardır.[76]

Dokuzuncu tabakanın büyüklerinden olup, hafız ve güvenilir bir râvi olduğu söylenmektedir.[77] Ahmed b. Hanbel, kendisini sebt olmakla nitelendirmiş ve hafızasına hayran olduğunu dile getirmiştir. Ahmed el-İclî ise "sika, abid" ve "salih" olarak tanımlamıştır. Ali b. Medînî, Süfyân'ın arkadaşları içerisinde en güvenilir kimselerden birinin Vekî olduğunu dile getirmiştir. Zehebî, yılın tamamını oruçla geçirdiğini ve her gece Kur'ân'ı hatmettiğini nakletmiş fakat onun bu konularda Resulullah'ın (s.a.s) tavsiyesine uymadığından ve devamlı bir şekilde nebiz içtiğinden dolayı yadırgamaktadır.[78]

Ali b. Medînî, Vekî''in hadis lafızlarını aktarırken hata yaptığını ve Şiâ'ya hafif meylinin olduğunu savunmuştur.[79]

Bu hadisin senedinde bulunan A'meş ve Ebû Sâlih'in cerh ve ta'dil açısından durumlarını bir önceki senedde izah ettiğimizden dolayı burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

d) (haddesenâ) Muhammed b. Ca'fer > (haddesenâ) Şu'be > ('an) A'meş Süleymân b. Mehrân > ('an) Ebû Sâlih Zekvân > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer Gunder El-Hüzelî (ö. 193/809):

Başta Şu'be b. Haccâc olmak üzere Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Ahmed b.

[76] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 9, s. 141,142.
[77] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 581.
[78] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 9, s. 143- 152.
[79] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 4, s. 336.

Hanbel, Alî b. Medînî, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Yahyâ b. Maîn gibi tanınmış şahsiyetler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[80]

Çok soru sorduğundan dolayı hocası İbn Cüreyc kendisine Gunder (gürültücü) lakabını vermiştir. Ebû Hâtim, onu "saduk", Şu'be'den rivâyet ettiklerinde ise "sika" olarak nitelendirmiştir. İbn Hibbân, dalgınlığına rağmen seçkin bir insan ve hadis yazanların en sağlamı olarak bahsetmiştir.[81] İclî, kendisini Şu'be b. Haccâc'dan hadis rivâyet edenlerin en güveniliri ve sika bir râvî olarak tanımlamıştır.[82]

Ebû Bistâm Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/776):

Tebeu't-Tabiîn neslinden olan Şu'be, birçok tabiînden hadis naklederek hadis alanında şöhret bulan simalardan biridir. Kendisinden A'meş, Süfyân es-Sevrî, Vekî' b. Cerrâh, Abdullah b. Mübârek gibi birçok muhaddis hadis rivâyet etmişlerdir.[83]

Hadisin inceliklerini bildiği için Süfyân es-Sevrî kendisini "emirü'l-mü'minîn fi'l-hadîs" unvanıyla anmıştır. Şafiî, "Şu'be olmasaydı Irak'ta hadis bilinmeyecekti" sözüyle onun hadis alanındaki meziyetine atıfta bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Şu'be'nin zamanında hadis alanında onun kadar bilgili birinin olmadığını savunmuş, onu "sika" ve "sebt" tabirleriyle nitelendirerek ta'dil etmiştir.[84]

Sened zincirinde bulunan Süleymân b. Mehrân A'meş ve Ebû Sâlih Zekvân'ın durumlarını geçmiş senedlerde izah etmiştik.

e) (haddesenâ) Yahyâ > ('an) İbn Aclân > ('an) Ebü'z-Zinâd > ('an) A'rec > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

[80] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 25, s. 5,6.
[81] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzîb**, c. 9, s. 85.
[82] Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-İclî el-Kûfi, **Ma'rifetü's-Sikât**, , I- II, thk. Abdulalîm Abdu'lazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medinetü'l-Münevvere, 1405/1985, c.2, s.234.
[83] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.12, s.480 – 486.
[84] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c.4, s. 301, 302.

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî (ö. 198/813):

Hocaları arasında Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Süleyman el'A'meş ve Süfyân b. Uyeyne bulunmaktadır. Ali b. Medînî, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi birçok hadisçi kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.

Cerh ve ta'dil âlimleri tarafından hadiste en yüksek mertebelere ulaşanlar için kullanılan, "emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs, imâmü'l-muhaddisîn, hâfız, sika, hüccet, sebt" gibi niteliklerle anılmıştır.[85]

2. Ebû Muhammed Dârimî'nin (ö. 255/ 869) *Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ya'lâ b.Ubeyd > (haddesenâ) A'meş > ('an) Ebû Sâlih > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Yusuf Ya'lâ b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye el-İyâdî el-Kûfî (ö. 209/824 - 25)

Süfyân es-Sevrî, Süleymân A'meş, Haccâc b. Dinâr gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden de İshâk b. Râheveyh, Mahmûd b. Gaylan ve diğerleri hadis rivâyet ettiler.[86]

Ahmed b. Hanbel, "sahîhû'l-hadîs" tabiriyle onu ta'dîl etmiş, İbn Maîn, Süfyân es-Sevrî'den nakletmiş olduğu hadislerde zayıf, Süfyân haricindeki muhaddislerden naklettiklerinde ise sika olduğunu belirtmiştir.[87] İbn Hibbân Sikât adlı eserinde onun güvenilir olduğunu zikretmiş, Ebû Hâtim ise "sadûk" olarak nitelendirmiştir.[88]

Sened zincirinde bulunan Süleymân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmiştir.

[85] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 31, s. 330 -340.
[86] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 390.
[87] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 4, s. 458.
[88] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c. 11, s. 354.

3. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Abdullah b. Abdülvehhâb > (haddesenâ) Hâlid b. Hâris > (haddesenâ) Şu'be > (‘an) A'meş Süleymân b. Mehrân > (kâle semi'tü) Ebû Sâlih Zekvân > (‘an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdulvehhâb el-Hacebî el-Basrî (ö. 228/842):

Mâlik b. Enes, Hammâd b. Zeyd, Ebû Bekr b. Nâfi' gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Buhârî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî ve diğerleri hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[89]

Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim "sika" tabirini kullanarak onu ta'dil etmişler, Ebû Hâtim buna ilave olarak "sadûk" ile nitelendirmiştir.[90]

Ebû Osmân Hâlid b. Hâris b. Ubeyd b. Süleymân el-Hüceymî el-Basrî (ö.186/802):

Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc gibi birçok muhaddisten hadis rivâyet etti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Ali b. Medîni gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[91]

Yahyâ b. Maîn, onu "esbetü şuyuhi'l-Basrîyyîn" vasfına layık görmüş, Ahmed b. Hanbel, "el-münteha fi-t-tesebbüt" tabirini kullanarak onu ta'dil etmiştir. Ebû Hâtim ise onu "imam" ve "sika" olarak nitelendirmiştir. Ebû Zür'â, kendisi için "hâlidü's-sıdk" tabirini kullanmıştır.[92]

Seneddeki Şu'be b. Haccâc, Süleymân A'meş ve Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın durumlarını geçmiş senedlerde değerlendirmiştik.

b) (haddesenâ) Ebü'l-Yemân > (ahberena) Şuayb > (haddesenâ) Ebü-z-Zinâd > (‘an) A'rec > (‘an) **Ebû Hüreyre** senedi:

---

[89] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c. 15, s. 246, 247.
[90] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c. 15, s. 247.
[91] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 8, s.36,37.
[92] Ebû Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 3, s. 325.

Ebü'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi' el-Behrânî el-Hımsî (ö. 222/837):

İsmâîl b. Ayyâş, Şuâyb b. Ebî Hamza, Safvân b. Âmr gibi hocalardan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Ebû Hatim er-Râzî gibi tanınmış şahsiyetler bulunmaktadır.[93]

İsmâîl b. Ayyâş'ın kâtibi olarak tanınmış, Ebû Hatim er-Râzî "saduk" ve "sikâ" tabirlerini kullanmak suretiyle onu ta'dil etmiştir.[94] Ebû Zür'a, Ebü'l Yemân'ın, Şuayb b. Ebû Hamza'dan tek bir hadis işittiğini, diğer hadisleri ise icazet yoluyla aldığını iddiâ etmiştir. Ebü'l-Yemân sikâ ve mutkin bir râvi olduğundan dolayı Şuayb b. Ebû Hamza'dan icazet yoluyla aktardığı hadisleri Buhari ve Müslim delil olarak kullanmakta bir beis görmemişledir.[95]

Ebû Bişr Şuayb b. Dînâr el-Ümevî el-Hımsî (ö. 162/779):

Şuâyb b. Ebî Hamza olarak anılan Ebû Bişr, Zührî, Ebü-z-Zinâd, İbnü'l-Münkedir ve Nâfî' gibi hocalardan hadis rivâyet etmiş, kendisinden ise oğlu Bişr, Bakiyye b. Velîd, Ebü'l-Yemân, Ali b. Ayyaş el-Hımsî gibi birçok râvî kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[96]

Ahmed b. Hanbel, "sebt" ve "salihu'l-hadis" tabirlerini kullanarak onu ta'dil etmiştir. Yahya b. Maîn, İclî, Ebû Hâtîm ve Nesâî gibi hadis münekkitleri onu "sika" bir râvi olarak tanımlamışlardır.[97]

Sened zincirinde bulunan diğer muhaddisler hakkındaki bilgilere önceki senedlerde yer vermiştik.

---

[93] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 7, s. 147,148.
[94] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh'u ve-t-Ta'dîl**, c. 3, s. 129.
[95] Şemsüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, I- IV, thk. Zekeriyya Amirat, Darü'l- Kütübü'l- İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. 1, s. 302.
[96] Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, I-XIV, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1404/1984, c. 4, s. 308.
[97] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzîb**, c. 4, s.308.

4. Müslim'in (ö.261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe + Ebû Saîd el-Eşec > (kâlâ haddesenâ) Vekî' > (ʻan) A'meş > (ʻan) Ebû Sâlih > (ʻan) **Ebû Hûreyre** senedi:

Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849):

Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Ebû Zür'a er-Râzî gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[98]

Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn onu "sadûk" diye nitelendirmişlerdir. Ebü'l-Hasan el-İclî, Ebû Hâtim er-Râzî ise sika bir râvî olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân Sikât adlı eserinde, onun "mutkin" ve "hafız" olduğunu dile getirmektedir.[99]

Ebû Saîd Abdullah b. Saîd b. Husayn el-Eşecc el-Kindî (ö. 257/871):

Abdullah b. İdris, Vekî' b. Cerrâh, Ebû Bekir b. Ayyâş gibi muhaddislerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden Kütüb-i Sitte musannifleri, Ebû Hâtim, İbn Huzeyme ve birçok kimse hadis rivâyet etmişlerdir.[100]

Yahyâ b. Maîn, onda cerhi gerektirecek bir durumun olmadığını fakat bazı zayıf râvilerden hadis rivâyet ettiğini söylemektedir. Ebû Hâtim, onu "sika, sadûk, kendi zamanının imamı" olarak nitelendirmiştir. Nesâî de "saduk" bir kişi olduğunu belirtmektedir.[101]

Bu senedde bulunan, Vekî' b. Cerrâh, Süleymân A'meş ve Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın durumları geçmiş senedlerde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

b) (haddesenî) Züheyr b. Harb > (haddesenâ) Cerîr > (ʻan) A'meş > (ʻan) Ebû Sâlih > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

---

[98] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 6, s. 3.
[99] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 6, s. 4.
[100] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 5, s. 208.
[101] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 5, s. 208.

Ebû Hayseme Züheyr b. Harb b. Şeddâd en-Nesâî (ö. 234/849):

Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrezzâk b. Hemmâm ve Yahyâ b. Saîd el-Kattan gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyetinde bulundu. Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim gibi imamlar kendisinden hadis rivâyet ettiler.[102]

Yahyâ b. Maîn, onun "sika" olduğunu söylemiş, Nesâî, kendisi için "sika, me'mûn" sıfatlarını kullanmıştır. Ebû Hâtim "sadûk" olarak nitelendirmiş, Ebû Dâvûd ondan övgüyle bahsetmiştir.[103]

Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdülhamîd b. Cerîr ed-Dabbî er-Râzî (ö. 188/804):

Süleymân A'meş, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Süleymân b. Harb, Abdullah b. Mübarek, Ali b. el-Medînî, Ahmed b. Hanbel gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[104]

Nesâî, Ebû Hatim, Ebü'l-Hasan İclî onun "sika" olduğunu söylemişlerdir. Ömrünün sonlarında hafıza kaybı yaşadığı söylense bile, İbn Hacer bu olayın Cerir b. Hâzım'ın başına geldiğini savunmakta ve güvenilir olduğuna dair ittifakın olduğunu nakletmektedir[105]

Sened zincirinde bulunan Süleymân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmiştir.

c) (haddesenâ) Saîd b. Amr el-Eş'âsi > (haddesenâ) Abser > (‘an) A'meş > (‘an) Ebû Sâlih > (‘an) **Ebû Hüreyre** senedi:

---

[102] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s. 296.
[103] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s. 296.
[104] Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Kitâbü's-Sikât**, I- IX, thk. Seyid Şerefüddin Ahmed, Dârü'l-Fikr, Lübnân,1395/1975, c.6, s.145; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 4, s.541 - 543.
[105] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 66.

Ebû Osmân Saîd b. Amr b. İshâk b. Muhammed b. Eş'as el-Kûfî (ö. 230/844 - 45):

Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Müslim, Ebû Şeybe İbrâhim b. Ebî Bekir b. Ebî Şeybe ve diğerleri hadis rivâyet ettiler.[106]

Güvenilir bir râvî olduğu söylenmiş, İbn Sa'd, onu "sika, sadûk" ve "me'mûn" sıfatlarıyla ta'dîl etmiş, İbn Kânî' ise salih biri olduğunu belirtmiştir.[107]

Ebû Zübeyd Abser b. Kâsım ez-Zübeydî el-Kûfî (ö. 178/794 - 95)

Süleymân A'meş, Süfyân es-Sevrî, Ebû İshâk eş-Şeybânî gibi hadisçilerden hadis rivâyetinde bulundu. Kendisinden Saîd b. Amr el-Eş'âsî, Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâburî ve diğerleri hadis rivâyet etti.[108]

Ahmed b. Hanbel'in onu "sika" ve "sadûk" biri olarak tanımladığı nakledilmiştir. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî onun için "sika" tabirini kullanmışlar, Ebû Dâvûd onun için iki kere sika tabirini kullanarak ta'dîl etmiştir. Ebû Hatim'e göre Ebû Zübeyd güvenilir bir râvidir.[109]

Sened zincirinde bulunan Süleymân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumlarını önceki senedlerde izah etmiştik.

d) (haddesenî) Yahyâ b. Habîb el-Hârisî > (haddesenâ) Hâlid b. Hâris > (haddesenâ) Şu'be > (‘an) A'meş > (‘an) Ebû Salih > (‘an) **Ebû Hüreyre** senedi:

[106] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 11, s. 21.
[107] İbn Hacer**, Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 61.
[108] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.14, s.269,270.
[109] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c.14, s. 270.

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Habîb b. Arabî el-Hârisî el-Basrî (ö. 248/862 -63):

Kendisi Hammâd b. Zeyd, Hâlid b. Hâris, Mu'temir b. Süleyman gibi meşhur muhaddislerden rivâyette bulunmuş, Kendisinden Buhârî haricindeki Kütüb-i Sitte musannifleri başta olmak üzere birçok kimse hadis rivâyet etmişlerdir.[110]

Ebû Hatim er-Râzî, "sadûk" olduğunu söylemiş, Nesâî, "sika, me'mun" vasıflarını kullanarak onu ta'dîl etmiştir. Ayrıca Basra'da onun gibi muhaddis biriyle karşılaşmadığını söylemiştir. İbn Hibbân eserinde ona yer vererek güvenilir biri olduğunu savunmuştur.[111]

Sened zincirinde bulunan Hâlid b. Hâris, Şu'be b. Haccâc, Süleymân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmiştir.

5. İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe > (haddesenâ) Vekî' > (ʻan) A'meş > (ʻan) Ebû Sâlih > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Bu hadisin senedinde yer alan bütün râvîler önceki senedlerde yer aldıklarından dolayı durumlarıyla ilgili bilgileri geçmiş senedlerde nakletmiştik.

6. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *es-Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ahmed b. Hanbel > (haddesenâ) Ebû Mu'aviye > (haddesenâ) A'meş > (ʻan) Ebû Sâlih > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855):

Hanbelî Mezhebi'nin imamı, fakih, muhaddis ve hadis kaynaklarından biri kabul edilen *Müsned* adlı eserin musannifi olan Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Süfyân b. Uyeyne, Abdürrezzâk b. Hemmâm, Abdurrahman b. Mehdî, Vekî' b. Cerrâh, Hüşeym b. Beşîr gibi muhaddislerden rivâyette bulundu.

[110] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 172.
[111] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 172.

Kendisinden ise hocalarından Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Abdürrezzâk b. Hemmâm başta olmak üzere Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Hâtim, Ali b. Medînî, Abdullah ve Sâlih isminde iki oğlu ve diğer birçok kimse hadis rivâyet etti.[112]

İmâm Şafiî, kendisini Bağdad'ın en fakih, en zahid ve en âlimi olarak tanımlamış ve birçok kimse kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Cerh ve ta'dîl âlimleri kendisi için "sika, hüccet, fakih, hafız, imam" gibi ta'dîl ifadelerini kullanmışlardır. [113]

Sened zincirinde bulunan Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzım, Süleymân b. Mehrân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumlarını önceki senedlerde izah etmiştik.

Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ahmed b. Menî' > (haddesenâ) Ubeyde b. Humeyd > ('an) A'meş >('an) Ebû Sâlih > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Ca'fer Ahmed b. Meni' b. Abdirrahmân el-Begavî (ö. 244/858):

Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Ebû Bekir b. Ayyâş gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Kütüb-i Sitte musanniflerinin tümü hadis rivâyet etmişlerdir. Fakat Buhârî *Sahîh* adlı eserinde hadisleri ondan bir râvî aracılığı ile rivâyet etmiştir.[114]

Hakkında, Nesâî başta olmak üzere hadis münekkitleri "sika" ifadesini kullanmışlardır.[115] İbn Ebî Hâtim, babasının onu "sadûk" biri olarak nitelendirdiğini söylemiştir.[116]

[112] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 1, s. 438 - 442.
[113] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 64; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.1, s.447 - 468.
[114] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 1, s. 495 - 496; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb** c.1, s. 72 -73.
[115] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 73.
[116] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh'u ve-t-Ta'dîl**, c. 2, s. 78.

Ebû Abdirrahmân Ubeyde b. Humeyd b. Süheyb et-Teymî (ö. 190/805-806):

A'meş, Humeyd et-Tavîl gibi ünlü muhaddislerden rivâyette bulunmuş, kendisinden de Süfyân es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[117]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî, kendisinde cerh edilmeye sebep olacak bir durumun olmadığını ifade etmişlerdir. Hadis münekkitleri, onu "sika" ve "sâlihü'l-hadis" bir râvi olarak nitelendirmişler.[118]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde tahlil etmiştik.

b) (haddesenâ) Mahmud b. Gaylân > (haddesenâ) Ebû Dâvûd > ('an) Şu'be > ('an) A'meş > (semi'tü) Ebû Sâlih > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Ahmed Mahmud b. Gaylân el-Adevî el-Mervezî (ö. 239/853 - 54):

Abdürrezzâk b. Hemmâm, Yezîd b. Hârun gibi birçok muhaddisten hadis rivâyet etti. Kendisinden Ebû Dâvûd haricinde Kütüb-i Sitte musannifleri, Ebû Hâtim ve diğerleri hadis rivâyet etti.[119]

Ahmed b. Hanbel, kendisini "sâhibü-s-sünne" olarak nitelemiş, Nesâî, hakkında ta'dîl ifadelerinden olan "sika" tabirini kullanmıştır. İbn Hibbân Sikât kitabında kendisine yer verip güvenilir râvîlerden saymıştır.[120]

Ebû Dâvûd Süleymâb b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Teyâlisî (ö. 204/819):

Müsned sahibi ve hadis ilminde hafız olan Ebû Dâvûd, Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Cerîr b. Hâzım gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî ve diğer bazı muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[121] Ahmed b. Hanbel'e onun durumu sorulduğunda, "sika" ve "sadûk"

[117] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 75.
[118] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 76.
[119] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 27, s. 306, 307.
[120] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 1, s. 308.
[121] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 160, 161.

biri olduğunu, bununla birlikte hata yapma ihtimalinin de bulunduğunu söylemiştir. İclî, Yahyâ b. Maîn, Nesâî gibi hadis münekkitleri, kendisini "sika" bir râvi olarak nitelendirmişlerdir. Ebû Dâvûd'un hafızasının kuvvetliliği ve hadisleri ezberinde bulundurması yönünü birçok muhaddis övgüyle bahsetmişlerdir.[122]

Sened zincirinde bulunan, Şu'be b. Haccâc, Süleymân b. Mehrân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmiştir.

c) (haddesenâ) Muhammed b. el-Alâ' > (haddesenâ) Vekî' + Ebû Muâvîye > (ʻan) A'meş > (ʻan) Ebû Sâlih > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ b. Küreyb el-Hemedânî (ö. 247/861):

Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Hüşeym b. Beşîr gibi ünlü muhaddislerden rivâyette bulundu. Kendisinden Kütüb-i Sitte musanniflerinin tümü hadis rivâyet ettiler. Cerh ve ta'dîl âlimlerince "sika, sadûk, hafız" bir muhaddis olarak nitelendirilmiştir.[123]

Sened zincirinde bulunan Vekî' b. Cerrâh, Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzım, Süleymân b. Mehrân A'meş, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân'ın cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmişti.

d) (?) Muhammed b. Aclân > (ʻan) Saîd el-Makberî > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Sa'd Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Leysî el-Medenî el-Makbürî (ö. 125/742 - 43):

Tabiînden olup Hz. Aişe, Ebû Hüreyre, Sa'd b. Vakkâs, Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahabelerden hadis rivâyet etti. Kendisinden çocukları olan Abdullah ve Sa'd, Mâlik b. Enes ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır.[124]

---

[122] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 161, 162.
[123] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 2, s. 63.
[124] Zehebî**, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 5, s. 216.

Ebû Hâtim, onun "sadûk" bir râvi olduğunu söylemiş, Abdurrahmân b. Hirâş hakkında "sika" tabirini kullanmış, İbn Sa'd, "sika" olduğunu fakat ölümünden dört sene önce hadislerde ihtilat yaptığını vurgulamıştır. Zehebî de onu "sika" kabul etmekte onun ihtilat yaptığı zaman diliminde bir şey rivâyet etmediğini ve münker olarak kabul edilen herhangi bir hadîsi rivâyet etmediğini savunmuştur.[125]

Sened zincirinde mevcut olan Muhammed b. Aclân'ın durumuna önceki senedlerde değinmiştik.

e) (?) Ebü-z-Zînâd > (ʻan) A'rec > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Seneddeki bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları önceki senedlerde ortaya konulup tahlil edilmiştir.

8. Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünenü'l-Müctebâ* adlı eserinde;

a) (ahberenâ) Muhammed b. Abdi'l-A'lâ > (haddesenâ) Hâlid b. Hâris > (haddesenâ) Şu'be > (ʻan) A'meş Süleymân b. Mehrân > (semi'tü) Ebû Sâlih Zekvân > (ʻan) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdi'l-A'lâ es-San'ânî el-Basrî (ö. 245/859 -60):

Mu'temir b. Süleymân, İmrân b. Uyeyne, Hâlid b. Hâris gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Ebû Hâtim, Ebû Zür'a gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[126]

Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a hakkında "sika" tabirini kullanarak onu ta'dîl etmişlerdir.[127]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları önceki senedlerde ortaya konulup tahlil edilmiştir.

[125] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 5, s. 216, 217.
[126] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t-Ta'dîl**, c. 8, s. 16.
[127] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t-Ta'dîl,** c. 8, s. 16.

1.2.3. Birinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi

İntihar edenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azap göreceğinin belirtildiği birinci hadis rivâyetlerinin, Muvatta hariç Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan bütün hadis kaynaklarında bulunduğunu tesbit ettik. Bu hadisin toplamda on dokuz rivâyetine ulaştık. Bu rivâyetlerin tümü, Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen rivâyetlerdir. Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer verdiği iki rivâyet haricindeki diğer rivâyetlerde, râviler arasında ittisâl söz konusudur. Tirmizî'de bulunan iki rivâyet ise ittisal açısından problemlidir. Hadis münekkitleri, hadisi rivâyet eden râviler hakkında ta'dîl lafızlarını kullanarak güvenilir olduklarını belirtmişler, cerhi gerektirecek kusurlarının varlığından bahsetmemişlerdir. Böylelikle birinci hadise ait olan on yedi rivâyet, sened bakımından sahih olarak değerlendirilmiş, diğer iki rivâyetin senedinde ittisal bulunmadığı için bu rivâyetler zayıf kabul edilmişlerdir.

1.3. İKİNCİ HADİS

1.3.1. Hadisin Kaynakları

İntihar edenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azap göreceğini bildiren ikinci hadise ait rivâyetlerin tümü Sâbit b. Dahhâh vasıtasıyla rivâyet edilmiştir. Bu hadisin rivâyetleri, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/885) *Müsned*'inde, Ebû Muhammed Dârimi'nin (ö. 255/869) *Sünen*'inde, Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sâhîh*'inde, Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhîh*'inde ve Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen*'inde yer almaktadırlar.

1.3.2. Hadisin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri

Araştırdığımız kaynaklarda, ikinci hadise ait tesbit ettiğimiz rivâyetleri kronolojik sıraya uygun bir şekilde şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivâyetler:

a)

"حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ وَيَزِيدُ قَالَ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ فِي الْآخِرَةِ

وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ مُسْلِمٍ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ"

Yahyâ b. Saîd el-Kattân + Yezîd b. Hârûn > Hişâm ed-Destüvâî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** tarîkiyle gelen rivâyette Nebî (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

"Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim dünyada herhangi bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayan müslüman bir kişinin adağı olmaz. (Adak vermesi gerekmez.) Her kim mümin bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir. Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir."[128]

b)

"قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من حلف بملة سوى الاسلام كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَقَالَ مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عَذَّبَهُ اللَّهُ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ"

Abdürrezzâk > Süfyân-ı Sevrî > Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** tarîkiyle gelen rivâyette Allah Resulü'nün (s.a.s) şöyle buyurduğu aktarılmıştır:

"Kim İslâm'dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, Allah, bu kimseye cehennem ateşinde kendini öldürdüğü şey ile azap eder."[129]

[128] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c.26. s. 312.
[129] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c.26. s. 313.

c)

"قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا حَرْبٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو قِلَابَةَ قَالَ حَدَّثَنِي ثَابِتُ بْنُ الضَّحَّاكِ الْأَنْصَارِيِّ وَكَانَ مِمَّنْ بَايَعَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ"

Abdüssâmed b. Abdülvâris > Harb b. Şeddâd > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** Allah Resûlü'nün şu sözünü nakletmiştir:

"Kim İslâm`dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayan kişinin adağı olmaz. (adak vermesi gerekmez.)" [130]

d)

"قَالَ حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبَانُ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِت بْنِ الضَّحَّاكِ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْم الْقِيَامَةَ

Affân b. Müslim > Ebân b. Yezîd > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** Allah Resûlü'nün şöyle dediğini nakleder:

"Kim İslâm`dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Sahip olmadığı bir şeyi adayan kişinin adağı olmaz. (adak vermesi gerekmez.) Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur."[131]

[130] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.26. s. 314.
[131] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.26. s.315.

e)

"قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ ثُمَّ قَالَ بَعْدُ أَوْ عَنْ رَجُلٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الْإِسْلَامِ كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ أَوْ ذَبَحَ ذَبَحَهُ اللَّهُ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ"

Muhammed b. Ca'fer > Şu'be b. Haccâc > Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılâbe /recül> **Sâbit b. Dahhâk** Allah Resûlü'nün şöyle dediğini nakleder:

"Kim İslâm`dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim herhangi bir şey ile kendini öldürür veya boğazlarsa, Allah (c.c) bu kimseyi cehennem ateşinde o şey ile boğazlar." [132]

f)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ رَفَعَ الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ وَمَنْ شَهِدَ عَلَى مُسْلِمٍ أَوْ قَالَ مُؤْمِنٍ بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ لَعَنَهُ فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا حَلَفَ"

Abdürrezzâk > Mâ'mer b. Râşid > Eyyûb es-Sahtiyânî > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** Allah Resûlü'ne hadisi ulaştırarak şöyle dediğini nakleder:

"Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, onunla azap olunur. Her kim müslüman vaya mü'min bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir. Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir." 133

[132] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 26. s. 315- 316.
[133] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 26. s. 316.

g)

"حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من حلف بملة سوى الاسلام كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَه بِشَيْءٍ عَذَّبَهُ اللَّهُ فِي نَارِ جَهَنَّمُ"

Ali b. Âsım > Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** senediyle rivâyet edilen hadis metni şu şekildedir:

"Kim İslâm`dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, Allah, bu kimseye cehennem ateşinde azâb eder."[134]

2. Dârimî'nin (ö.255/869) *Sünen* adlı eserinde;

a)

"حدثنا وهب بن جرير ثنا هشام عن يحيى عن أبي قلابة عن ثابت بن الضحاك ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال : لعن المؤمن كقتله ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا عذب به يوم القيامة"

Vehb b. Cerîr > Hişâm > Yahyâ > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** Nebî (s.a.s)'in şu sözü nakletmiştir:

"*Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim dünyada bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur."*[135]

3. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حدثنا مسدد حدثنا يزيد بن زريع حدثنا خالد عن أبي قلابة عن ثابت بن الضحاك رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: من حلف بملة غير الإسلام كاذبا متعمدا فهو كما قال . ومن قتل نفسه بحديدة عذب بها في نار جهنم"

[134] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 26. s. 317.
[135] Dârimî, **Sünen-i Dârimî**, Kitâbu-d-Diyât,10, c. 3, s. 1526.

Müsedded > Yezîd b. Zürey' > Hâlid > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** senediyle gelen hadisin metni şu şekildedir.

"Kim İslâm'dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim demir aleti ile kendini öldürürse, cehennem ateşinde onunla azap olunur."[136]

b)

"حدثنا معلى بن أسد حدثنا وهيب عن أيوب عن أبي قلابة عن ثابت بن الضحاك قال قال النبي صلى الله عليه و سلم من حلف بغير ملة الإسلام فهو كما قال قال ومن قتل نفسه بشيء عذب به في نار جهنم ولعن المؤمن كقتله ومن رمى مؤمنا بكفر فهو كقتله"

Muallâ b. Esed > Vüheyb > Eyyûb > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** senediyle gelen hadis metni şu şekildedir:

"Kim İslâm'dan başka bir din adına yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim bir şey ile kendini öldürürse, cehennem ateşinde onunla azap olunur. Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Her kim mümin bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir."[137]

c)

"حدثنا محمد بن بشار حدثنا عثمان بن عمر حدثنا علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير عن أبي قلابة أن ثابت بن الضحاك وكان من أصحاب الشجرة حدثه : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال: من حلف على ملة غير الإسلام فهو كما قال وليس على ابن آدم نذر فيما لا يملك ومن قتل نفسه بشيء في الدنيا عذب به يوم القيامة ومن لعن مؤمنا فهو كقتله ومن قذف مؤمنا بكفر فهو كقتله"

Muhammed b. Beşşâr > Osmân b. Ömer > Ali b. Mübârek > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe'ye **Sâbit b. Dahhâk** şunu nakletmiştir:

[136] Buhârî, Kitâbu-l-Cenaiz,83, c.1, s.419.
[137] Buhârî, Kitabu-l Eymanî ve-n-Nüzur,7, c.4, s.219.

"Kim İslâm'dan başka bir din adına yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı olmaz. (adak vermesi gerekmez.) Kim, dünyada herhangi bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Mümin *kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim mümin bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibi olur."* [138]

d)

"حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا وهيب حدثنا أيوب عن أبي قلابة عن ثابت بن الضحاك عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: من حلف بملة غير الإسلام كاذبا فهو كما قال ومن قتل نفسه بشيء عذب به في نار جهنم ولعن المؤمن كقتله ومن رمى مؤمنا بكفر فهو كقتله"

Mûsâ b. İsmâîl > Vüheyb > Eyyûb > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** şunu nakletmiştir:

"Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim bir şey ile kendini öldürürse, cehennemde onunla azap olunur. Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Her kim mümin bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir." [139]

4. Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhih*'inde yer alan rivâyet:

a)

"حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى أَخْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلاَّمِ بْنِ أَبِى سَلاَّمٍ الدِّمَشْقِىُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِى كَثِيرٍ أَنَّ أَبَا قِلاَبَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ تَحْتَ الشَّجَرَةِ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الإِسْلاَمِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِى شَىْءٍ لاَ يَمْلِكُهُ"

Yahyâ b. Yahyâ > Muâviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm ed-Dimeşkî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk**'ın kendisine ağaç altında Resulullah'a biât ettiğini ve Resulullâh'ın (s.a.s) şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

[138] Buhârî, Kitâbu-l Edeb, 44, c.4, s.99.
[139] Buhârî, Kitâbu-l Edeb, 44, c.4, s. 110-111.

"Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı olmaz. (adak vermesi gerekmez.)"[140]

b)

"حَدَّثَنِى أَبُو غَسَّانَ الْمِسْمَعِىُّ حَدَّثَنَا مُعَاذٌ -وَهُوَ ابْنُ هِشَامٍ- قَالَ حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِى كَثِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِى أَبُو قِلاَبَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ عَنِ النَّبِىِّ قَالَ لَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لاَ يَمْلِكُ وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ فِى الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنِ ادَّعَى دَعْوَى كَاذِبَةً لِيَتَكَثَّرَ بِهَا لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلاَّ قِلَّةً وَمَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينِ صَبْرٍ فَاجِرَةٍ"

Ebû Gassân el-Mismeî > Muâz b. Hişâm > Hişâm ed-Destüvâî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk** Nebî'den (s.a.s) şunu rivâyet etmektedir:

"Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı olmaz. (adağı geçersizdir.) Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim dünyada bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Kim, malının çoğalması için yalan yere bir iddiada bulunursa, Allah, o kimsede azlığı çoğaltır. Kim, yalan yere yemin ederse, Allah o kimseye buğzeder." [141]

c)

"حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ وَعَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ كُلُّهُمْ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِى قِلاَبَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ الأَنْصَارِىِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الإِسْلاَمِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ ذَبَحَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ ذُبِحَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

İshâk b. İbrâhim + İshâk b.Mansûr + Abdülvâris b. Abdüssamed > Abdüssâmed b. Abdülvâris > Şu'be > Eyyüb > Ebû Kılabe > **Sâbit b. Dahhâk el–Ensârî** şunu rivâyet etmiştir:

[140] Müslim, İmân 315, c.1, s.73.
[141] Müslim, İmân 316, c. 1, s. 73.

"Her kim, İslâm`dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim bir şey ile kendini keserek öldürürse, o kimse kıyamet günü o şey ile kesilir."[142]

d)

"وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنِ الثَّوْرِىِّ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِى قِلاَبَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ قَالَ قَالَ النَّبِىُّ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الإِسْلاَمِ كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ عَذَّبَهُ اللَّهُ بِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ ». هَذَا حَدِيثُ سُفْيَانَ. وَأَمَّا شُعْبَةُ فَحَدِيثُهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَال مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ سِوَى الإِسْلاَمِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ ذَبَحَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ ذُبِحَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

Muhammed b. Râfi' > Abdürrezzâk > Sevrî > Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılabe > **Sâbit b. Dâhhâk** > Resulullah metni:

"Her kim, İslâm`dan başka bir din adına bilerek yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir. Kim bir şey ile kendini keserse, o kimse kıyamet gününde onunla kesilir."[143]

5. Ebû Dâvûd'un (ö.275/889) *Sünen*'inde yer alan rivâyet:

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو تَوْبَةَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلاَّمٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِى كَثِيرٍ قَالَ أَخْبَرَنِى أَبُو قِلاَبَةَ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ الضَّحَّاكِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ تَحْتَ الشَّجَرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ حَلَفَ بِمِلَّةٍ غَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَىْءٍ عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لاَ يَمْلِكُهُ"

Ebû Tevbe Rebî' b. Nâfi' > Muâviye b. Sellâm > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebû Kılâbe > **Sâbit b. Dahhâk**'ın şunu haber verdiğini söyler: Kendisi ağaç altında (Hudeybiye'de) Resulullah'a biât etmiş, Resulullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

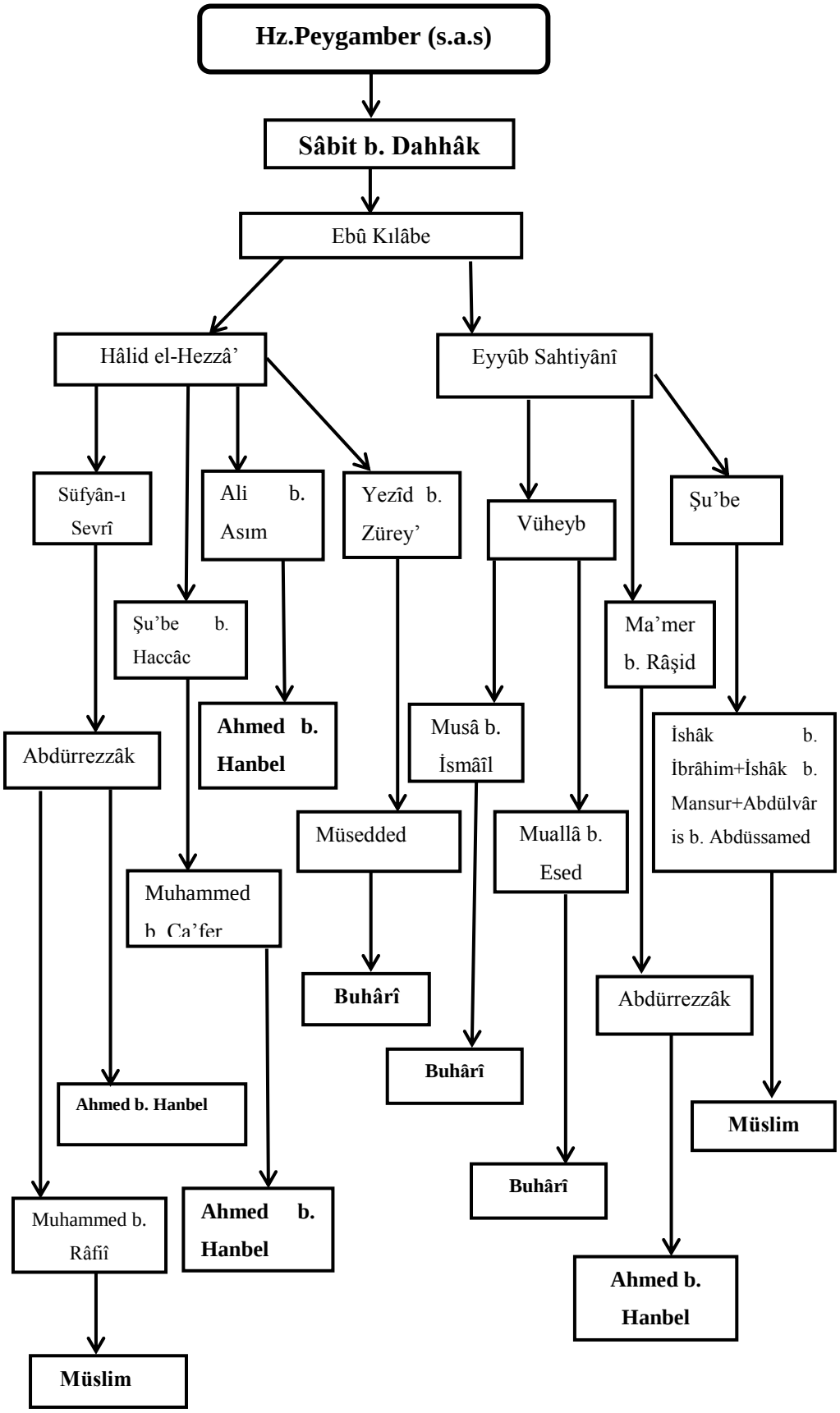
[142] Müslim, İmân 317, c. 1, s. 73.
[143] Müslim, İmân 318, c. 1, s. 73.

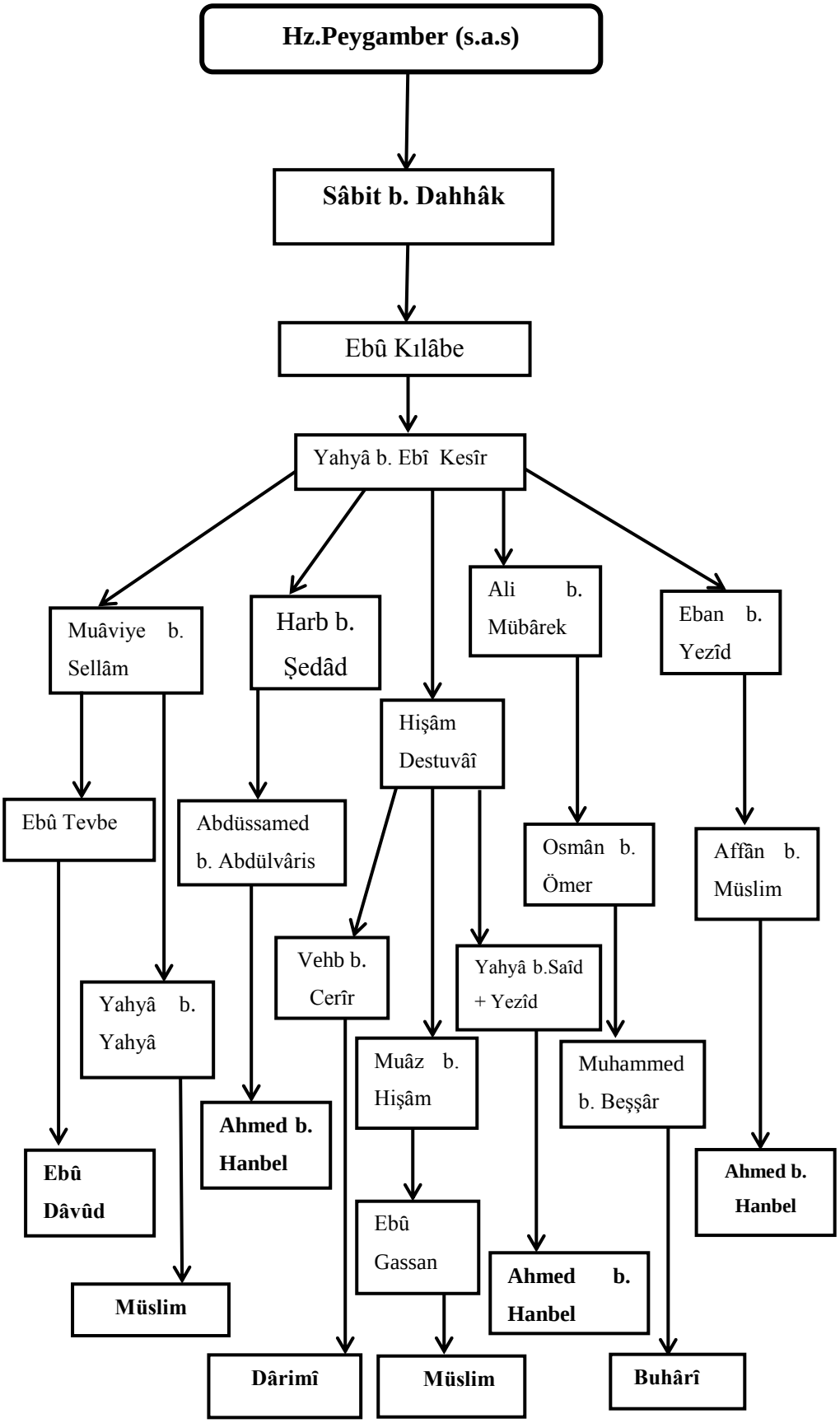
"Kim, İslâm`dan başka bir dîne yalanla ve bilerek yemîn ederse, o kimse dediği gibidir. Kim, bir şey ile kendini öldürürse kıyamet gününde, onunla azap olunur. Kişinin malik olmadığı bir şeyde nezir yapması geçerli değildir."

1.4. İSNAD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.4.1. Sened Ağı

Sâbit b. Dâhhâk tarafından bizlere ulaşan yukarıdaki hadisin rivâyetleri için iki sened ağı oluşturduk. Rivâyetlerin sened ağları şu şekildedir:

Hz.Peygamber (s.a.s)
Sâbit b. Dahhâk
Ebû Kılâbe
Hâlid el-Hezzâ'
Eyyûb Sahtiyânî
Süfyân-ı Sevrî
Ali b. Asım
Yezîd b. Zürey'
Vüheyb
Şu'be
Şu'be b. Haccâc
Ma'mer b. Râşid
Ahmed b. Hanbel
Musâ b. İsmâîl
İshâk b. İbrâhim+İshâk b. Mansur+Abdülvâris b. Abdüssamed
Abdürrezzâk
Müsedded
Muallâ b. Esed
Muhammed b. Ca'fer
Buhârî
Buhârî
Abdürrezzâk
Ahmed b. Hanbel
Müslim
Buhârî
Muhammed b. Râfiî
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
Müslim

Hz.Peygamber (s.a.s)
Sâbit b. Dahhâk
Ebû Kılâbe
Yahyâ b. Ebî Kesîr
Muâviye b. Sellâm
Harb b. Şedâd
Hişâm Destuvâî
Ali b. Mübârek
Eban b. Yezîd
Ebû Tevbe
Abdüssamed b. Abdülvâris
Osmân b. Ömer
Affân b. Müslim
Yahyâ b. Yahyâ
Vehb b. Cerîr
Yahyâ b.Saîd + Yezîd
Muâz b. Hişâm
Muhammed b. Beşşâr
Ebû Dâvûd
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
Ebû Gassan
Müslim
Ahmed b. Hanbel
Dârimî
Müslim
Buhârî

1.4.2. Sened Tenkidi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Yahyâ b. Saîd+Yezîd > (haddesenâ)+(ahberenâ) Hişâm > (haddesenî) Yahyâ > (‘an) Ebû Kılâbe > (‘an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Hâlid Yezîd b. Hârûn b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsıtî (ö. 206/821):

Süleymân et-Teymî, Humeyd et-Tavîl, Muhammed b. Amr b. Alkame gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[144]

Ahmed b. Hanbel onun “hafız, mutkin” olduğunu dile getirmiş, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. el-Medînî onun “sika” bir râvî olduğunu söyleyerek ta’dîl etmişlerdir.[145] Zehebî, kendisini “sika, hüccet, kebîrü-ş-şe’n” vasıflarıyla tanıtmıştır.[146]

Ebû Bekr Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destüvâî el-Basrî (ö. 153/770):

Katâde b.Diâme, Hammâd b. Ebî Süleymân ve diğer birçok kimseden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şu’be b. Haccâc, Abdullah b. Mübârek, Yezîd b. Hârûn, Ebû Dâvûd et-Teyâlisî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi ünlü muhaddisler hadis aktarmışlardır.[147]

Destüvâî ünlü muhaddislerin övgüsünü kazanmış, hadis münekkitleri, hakkında “sika, sebt, esbetü’n-nâs, emirü’l-mü’minîne fi’l-hadîs” gibi ta’dîl lafızlarını kullanmışlardır.[148]

[144] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta’dîl**, c. 9, s. 295.
[145] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta’dîl**, c. 9, s. 295.
[146] Zehebî**, Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. 9, s. 358.
[147] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 11, s. 40.
[148] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 11, s. 41.

Ebû Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr Sâlih et-Tâî el-Yemâmî (ö. 129/747):

Tâbiînden olup Ebû Seleme b. Abdirrahmân, Hilâl b. Ebî Meymûne, Ebî Kılâbe gibi şahıslardan hadis rivâyet etti. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında oğlu Abdullah, Ma'mer b. Râşîd ve Evzâî gibi muhaddisler bulunmaktadır.[149]

Ebû Hâtim, hakkında "sika" ve "imam" lafızlarını kullanmaktadır. Şube b. Haccâc hadîs bilgisi bakımından onun Zührî'den daha iyi olduğunu savunmuştur.[150] Ahmed b. Hanbel, kendisinden "esbetü'n-nâs" olarak bahsetmiş, İbn Hibbân ve İclî de "sika" bir râvî olduğunu söylemişlerdir.[151]

Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cermî (ö. 104/722):

Tâbiînden olup Semüre b. Cündeb, Enes b. Mâlik, Sâbit b. Dahhâk gibi sahabilerden rivâyette bulundu. Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Âsım el-Ahvel gibi tabiîn neslinden olan kimseler ondan hadîs rivâyet ettiler.[152]

İbn Sa'd, İclî, İbn Hürâş gibi hadis münekkitleri "sika" ve "sâlih" bir râvî olduğunu söylemişlerdir.[153]

Senedde yer alan Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın durumunu önceki senedlerde tahlîl etmiştik.

b) (haddesenâ) Abdürrezzâk > (haddesenâ) Süfyân es- Sevrî > (‘an) Hâlid el-Hazzâ > (‘an) Ebû Kılâbe > (‘an) **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** senedi:

Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' Ebû Bekr el-Himyerî es-San'ânî (ö. 211/ 826- 27):

Süfyân b. Uyeyne, Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, Sevr b. Yezîd ve Evzâî gibi birçok kişiden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Süfyân b. Uyeyne kendisinden hadis rivâyet edenler içerisindedirler.[154]

---

[149] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 96.
[150] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 96, 97.
[151] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 31, s. 507 - 509.
[152] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 5, s. 197,198.
[153] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 5, s. 198.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasına Abdurrezâk'ın "aşırı bir Şii" olduğunu söylemiş, babası, ondan böyle bir şey işitmediğini dile getirmiştir.[155] Hadis münekkitlerinden olan İclî onun "sika" olduğunu söylemiş, Ebû Zür'a hadis alanında güvenilir bir râvi olduğunu belirtmiş, bazı kaynaklarda da "el-hâfızu'l-kebîr", "alimü'l-Yemen" gibi ünvanlarla vasıflandırılmıştır.[156]

Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778):

Tebeu't-Tâbiîn neslinden olan Süfyân es-Sevrî, hadis, tefsir ve fıkıh alanlarında iz bırakmış bir şahsiyettir. İsmâîl b. Ümeyye, Eş'as b. Ebî'ş-Şa'sâ, Eyyûb es-Sahtiyânî gibi birçok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc, Abdullah b. Mübârek gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[157]

Hadis münekkitleri "hüccet" ve "sebt" bir âlim oluşunda ittifak etmişlerdir. Zehebî, zayıf râvîlerden hadis aktardığını ve tedlîs yaptığını iddia etmekle birlikte, yalancı kimselerden hadis yazmadığını söylemiştir.[158] Askâlânî, Şu'be b. Haccâc, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Maîn ve birçok kimsenin onu "emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs, sika, sebt, hüccet, imam" gibi lafızlarla ta'dîl ettiklerini nakletmesi suretiyle Zehebî'nin iddiasını çürütmektedir.[159]

Ebü'l-Menâzil Hâlid b. Mehrân el-Hazzâ el-Basrî (ö. 141/758 - 59):

Tabiînden olup Enes b. Mâlik'î görmüş, Hasân-ı Basrî, Enes b. Sirîn gibi tabiînlerden hadis rivâyet etmiştir. Ondan Bişr b. Mufaddal, Hammâd b. Zeyd, Süfyân es-Sevrî gibi şahsiyetler hadis rivâyet ettiler.[160]

---

[154] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.18, s. 53- 54.
[155] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.18, s. 60.
[156] İclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c.2, s. 93; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 57; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 9, s. 563.
[157] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 99, 100.
[158] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c.2, s.169.
[159] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 100.
[160] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 8, s. 178, 179.

Yahyâ b. Maîn ve Nesâî gibi hadis münekkitleri, onun için "sika", Ahmed b. Hanbel ise "sebt" tabirini kullanarak ta'dîl etmişlerdir. Ebû Hâtim rivâyet ettiği hadislerin delil olarak kullanılamayacağını dile getirmiştir.[161]

Sened zincirinde bulunan Ebû Kılâbe'nin güvenilir bir râvi olduğunu belirtmiştik.

c) (haddesenâ) Abdüssâmed b. Abdülvâris > (haddesenâ) Harb > (haddesenâ) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (haddesenî) Ebû Kılâbe > (haddesenî) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Sehl Abdüssamed b. Abdülvârîs b. Saîd et-Temîmî el-Basrî (ö. 206/821-22):

Şu'be b. Haccâc, Hişâm ed-Destuvâî gibi hadisçilerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İshâh b. Râhûye, Ali b. Medînî gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[162]

Ebû Hâtim hakkında ta'dîl lafızlarından olan "sadûk, salihû'l-hadîs" lafızlarını kullanmış, İbn Hibbân Sikât adlı eserde kendisine yer vererek güvenilir râvilerden saymıştır.[163]

Ebü'l-Hattâb Harb b. Şeddâd el-Yeşkurî el-Basrî (ö.161/777):

Yahyâ b. Ebî Kesîr ve Katade'den hadis rivâyet etmiş, kendisinden Ebû Dâvûd et-Teyâlisi, Ca'fer b. Süleymân gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel onu "sebt", Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim ise "salih" bir kişi olduğunu belirtmişlerdir. Bazı muhaddisler onu "sika" tabiriyle ta'dîl etmişler, İbn Hibbân Sikât adlı eserinde ona yer vermiştir.[164]

Sened zincirinde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl durumları önceki senedlerde açıklanmıştır.

---

[161] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 8, s. 180, 181.
[162] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 100, 101.
[163] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 102.
[164] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 197.

d) (haddesenâ) Affân > (haddesenâ) Ebân > (haddesenâ) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (‘an) Ebû Kılâbe > (‘an) **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** senedi:

Ebû Osmân Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr el-Basrî (ö. 220/835):

Şu’be b. Haccâc, Hammâd b. Seleme, Hamîd b. Zeyd gibi hadisçilerden rivâyette bulundu. Kendisinden Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Alî b. Medînî, Ebû Hâtim gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet ettiler.[165]

Ali b. Medînî, bir harfinde bile tereddüd ettiiği hadisleri terkettiğini, kimseye nakletmediğini söylemiştir.[166] İclî de onu “sebt, sahibü’s-Sünne” vasıflarıyla nitemiştir.[167] Ebû Hâtim ona “sika, mutkin, metîn” lafızlarını kullanarak tevsîkte bulunmuştur. Yahya b. Kattân naklettiği hadislerde Affan’ın kendisine muvâfık olduğu zaman başka kimselerin muhalefetlerine aldırış etmediğini belirtmiştir. Süleymân b. Harb, onu Şu’be’nin bir hadisini bile ezberlemeyecek kadar hafızasının zayıf olduğunu, anlama yeteneğinin yavaş olduğunu iddia etmektedir. Zehebî, Affân’nın hafıza bakımından Süleymân’dan daha üstün veya eşit bir derecede olduğunu, aynı asırda yaşayanların birbiri hakkındaki suçlamalarına ihtiyatla karşılaşılması gerektiğini söylemektedir. Ölümünden önce naklettiği hadislerin muhaddisler tarafından kabul görmemesi ağır hastalığından meydana geldiği söylenebilir ve bu da onun güvenilir bir râvî oluşuna zarar vermemektedir.[168]

Ebû Yezîd Ebân b. Yezîd b. Ahmed el-Attâr el-Basrî (ö. 160/776):

Hasan-ı Basrî, Amr b. Dinâr, Yahyâ b. Ebî Kesîr gibi şahıslardan hadis rivayet etmiş, kendisinden Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şeybân b. Ferrûh, Affân b. Müslim ve birçok kimse hadis aktarmışlardır.[169]

Cerh ve ta’dîl âlimleri hakkında “sebt, sika, sâlihü’l-hadîs, hüccet” gibi ta’dil lafızlarını kullanarak tevsîk etmişlerdir. İclî, onun Kaderiyye görüşünde olduğunu

[165] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 7, s. 205, 206.
[166] Askalânî, **Takrîbü’t-Tehzîb**, c. 1, s.393.
[167] İclî, **Ma‘rifetü’s-Sikât**, c. 2, s. 140.
[168] Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 3, s. 82.
[169] Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. 7, s. 432.

söylemiştir. Yahyâ b. Saîd önceden zayıf biri olduğunu düşünerek kendisinden hadis rivayet etmemiş ve daha sonra bu kararından vazgeçerek rivâyet etmiştir.[170]

Bu senedde bulunan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl durumları önceki senedlerde açıklanmıştır.

e) (haddesenâ) Muhammed b. Ca'fer > (haddesenâ) Şu'be b. Haccâc > ('an) Hâlid el-Hazza > ('an) Ebû Kılâbe > ('an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Senedde yer alan râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde ele aldığımızdan dolayı burada iade etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

f) (haddesenâ) Abdürrezzâk > (haddesenâ) Mâ'mer > ('an) Eyyûb > ('an) Ebû Kılâbe > ('an) **Sâbit b. Dahhâk el-Ensârî** senedi:

Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Ezdî el-Basrî es-San'ânî (ö. 153/770):

Salih b. Keysân, Süleymân el-A'meş, Hemmâm b. Münebbih gibi zatlardan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû İshâk es-Sebîî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Amr b. Dînâr gibi bazı hocaları, ayrıca Saîd b. Ebû Arûbe, Ebân b. Yezîd, İbn Cüreyc, Hişâm ed-Destüvâî, Şu'be b.Haccâc ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddisler rivâyette bulundu.[171]

Yahyâ b. Maîn, Zührî'den rivâyette bulunanların en güveniliri kabul etmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî, Ma'mer'in, Basra'da yaptığı rivâyetlerde hataların bulunduğunu söylemiş, bununla beraber onun için bir ta'dîl ifadesi olan "sâlihu'l-hadîs" terimini kullanmıştır. Ahmed b. Hanbel, Ma'mer ile başka bir râvî karşılaştırıldığında Ma'mer'in daha güvenilir olduğunu söylemiştir.[172]

Ebû Bekr Eyyûb b. Ebî Temime Keysân es-Sahtiyânî (ö.131/749):

Tabiîn neslinden olup Enes b. Mâlik'i gördüğü rivâyet edilmiştir. Atâ b. Ebî Rebâh, Ebû Kılâbe, A'rec, İkrime el-Berberî gibi ünlü muhaddislerden hadis rivâyet

[170] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 7, s. 432.
[171] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 28, s. 304.
[172] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 4, s.154.

etti. Kendisinden de Şu'be b. Haccâc, Mâlik b. Enes, Katâde b. Diâme, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne ve diğerleri hadis rivâyet ettiler.[173]

Hasan-ı Basrî onu "*Bu Basrâ gençlerinin efendisidir"* sözüyle övmüştür. Ebû Hâtim, ona "sikatün, lâ yüs'elü 'an mislihi" vasıflarını kullanarak güvenilir biri olduğunu belirtmiş, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî onu ta'dîl lafızlarından olan "sika" ve "sebt" ile vasıflandırmışlardır. Alî b. Medînî onun için "sebt", Dârekutnî de "sebt" ve "hafız" lafızlarını kullanmıştır.[174]

Senedde bulunan diğer râvîlerin durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

g) (haddesenâ) Alî b. Asım > ('an) Hâlid el-Hazza > ('an) Ebû Kılâbe > ('an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebü'l-Hasen Ali b. Asım b. Süheyb el-Vâsitî et-Teymî (ö. 201/816 - 17):

Süleymân et-Teymî, Hâlid el-Hazzâ, Husayn b. Abdirrâhmân gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî ve birçok kimse hadis rivâyet ettiler.[175]

Rivâyetlerinde hata yaptığı ve hataları üzerinde ısrar ettiği için hadis münekkitleri tarafından eleştirilmiştir. Yezîd b. Hârûn "*onu hep yalancı bildik"* sözüyle tenkit etmiştir. Ali b. Medînî, Ali b. Asım'ın Hâlid el-Hazzâ'dan sadece kendisinin rivâyet ettiği otuz küsur hadis olduğunu söyleyerek onun naklettiği hadislere karşı ihtiyatlı olunması gerektiğine işaret etmektedir.[176]

Ahmed b. Hanbel, hakkında "Israrcı bir kişiliği olup hata yapan biri idi. Fakat yalan attığına dair suçlanmamıştır."demiş, fakat Yahyâ b. Maîn Ahmed b. Hanbel'in aksine onu "kezzâbün, leyse bişey'in" sözleriyle cerh etmiştir. Buhâri de güvenilir biri olmadığını belirtmektedir.[177]

---

[173] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 348.
[174] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 349; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 2, s. 255, 256.
[175] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 302.
[176] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 3, s. 135 -138.
[177] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 302 - 304.

Senedde yer alan diğer râviler hakkında önceki senedlerde bilgi verilmiştir.

2. Ebû Muhammed Dârimî'nin (ö. 255/ 869) *Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Vehb b. Cerir > (haddesenâ) Hişâm Destüvâî > (‘an) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (‘an) Ebû Kılâbe > (‘an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû'l-Abbâs Vehb b. Cerîr b. Hâzım el-Ezdî el-Basrî (ö. 206/821 - 22):

Başta babası Cerîr b. Hâzım olmak üzere Abdullâh b. Avn, Hişam ed-Destûvâî gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Süleymân b. Harb, İshâk b. Râheveyh gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[178]

Yahyâ b. Maîn ve İclî onun "sika" olduğunu ifade etmişler, Ebû Hâtim de onu "sâdûk" olarak nitelendirmiştir. Nesâî onda cerhi gerektirecek bir durumun olmadığını söylerek onu tevsîk etmiştir. [179]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verdiğimizden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

3. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Müsedded > (haddesenâ) Yezîd b. Zürey' > (haddesenâ) Hâlid el-Hazza > (‘an) Ebû Kılâbe > (‘an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebü'l-Hasen Müsedded b. Müserhed b. Müserbel el-Esedî el-Basrî (ö. 228/843):

Yezîd b. Zürey', Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Mu'temir b. Süleymân, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi birçok muhaddisten hadis

[178] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 31, s. 122, 123.
[179] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 9, s. 28; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 31, s. 123,124.

rivâyet etti. Kendisinden hadis nakledenler arasında, Buhârî, Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim bulunmaktadır.[180]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn Müsedded'i "sadûk" olarak nitelemişler, Nesâî, İclî, Ebû Hâtim ise "sika" olarak değerlendirmişlerdir. Ca'fer b. Osmân et-Teyâlisî Yahyâ b. Maîn'e Basra'da hadisleri kimden yazması gerektiğini sormuş, ona hadisleri güvenilir bir muhaddis olan Müsedded'ten yazmasını istemiştir.[181] Askalânî, Müsedded'in "sika, hafız ve Basra'da ilk müsnedi kaleme alan kimse" olduğunu belirtmiştir.[182]

Ebû Muâviye Yezîd b. Zürey' b. Yezîd el-Ayşî el-Basrî (ö. 182/798):

Süleymân et-Teymî, Humeyd et-Tavîl, Eyyûb es-Sahtiyânî, Şu'be b. Haccâc, Hâlid el-Hazzâ gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden Abdullah b. Mübârek, Ali b. Medînî, Müsedded b. Müserhed, Kuteybe b. Saîd gibi ünlü muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[183]

Ahmed b. Hanbel onun hakkında, "Basra'da en güvenilir kişi, Basra'nın reyhanı, sadûk, hafız" sıfatlarını kullanmış, Ebû Hâtim, Nesâî "sika" olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sa'd onu "sika, hüccet, çok hadis bilen" biri olarak tanımlamıştır. Yahyâ b. Maîn onun, Basralı güvenilir muhaddislerden biri olduğunu söylemiştir.[184]

Sened zincirinde bulunan Hâlid el-Hazzâ ve Ebû Kılâbe hakkındaki bilgilere önceki senedlerde yer vermiştik.

b) (haddesenâ) Muallâ b. Esed > (haddesenâ) Vüheyb > (ʻan) Eyyûb es-Sahtiyânî > (ʻan) Ebû Kılâbe > (ʻan) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

[180] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 27, s. 444 - 445.
[181] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 446 - 447.
[182] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 528.
[183] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 284 - 285.
[184] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 285, 286.

Ebü'l-Heysem Muallâ b. Esed el-Amî el-Basrî (ö. 218/833 - 34):

Yezîd b. Zürey', Vüheyb b. Hâlid, Abdülvâhid b. Ziyâd ve diğer muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden hadis alanlar arasında Buhârî, Ebû Hâtim er-Râzî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî bulunmaktadır.[185]

İclî onu "sika, şeyh, zeki, muallim" sıfatlarıyla nitelendirmiştir.[186] Ebû Hâtim, hakkında ta'dîl ifadelerinden biri olan "sika" tabirini kullanmış ve onun naklettiği hadislerden sadece bir tanesinde hata bulduğunu belirterek güvenilir bir râvi olduğunu belirtmiştir. Diğer hadis münekkitleri de onu "sika, me'mun, hafız" olarak değerlendirmişlerdir. İbn Hibbân Sikât adlı eserinde ona yer vermektedir.[187]

Ebû Bekr Vüheyb b. Hâlid b. Aclân el-Bâhilî el-Basrî (ö. 165/781):

Abdullah b. Tâvûs, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm b. Urve gibi asrının muhaddislerinden hadis rivâyet etti. Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, Ebû Dâvûd et-Teyâlisi, Süleymân b. Harb, Muallâ b. Esed gibi şahıslar hadis rivâyet ettiler.[188]

Birçok muhaddis, hadis ve ricâl ilmini iyi bildiğini belirtmek suretiyle onu övmüşlerdir. Yahyâ b. Maîn'e Basrâlı muhaddisler içerisinde en güvenilir (esbet) muhaddislerin kimler olduğu sorulduğunda o Vüheyb b. Hâlid'i en güvenilir muhaddislerden olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd et-Teyâlisî kendisini ta'dîl ifadelerinden olan "sika" vasfıyla nitelendirmiş, Ahmed b. Hanbel ise "leyse bihi be'sün" tabirini kullanarak güvenilir olduğuna işaret etmiştir. Hakkında Basra hafızlarının dördüncüsü olduğu, zayıf râvilerden hadis rivâyet etmediği ve hadislerinin hatalardan arınmış olduğuna dair değerlendirmeler bulunmaktadır.[189]

Senedde bulunan diğer râvîlerin durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

---

[185] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 28, s. 282, 283.
[186] İclî, **Ma'rifetü-s-Sikât**, c.2, s. 289.
[187] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s. 212, 213.
[188] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 9, s. 34, 35.
[189] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 9, s. 35.

c) (haddesenâ) Muhammed b. Beşşâr > (haddesenâ) Osmân b. Ömer > (haddesenâ) Ali b. Mübârek > (‘an) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (‘an) Ebu Kılâbe > (enne) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Bekr Muhammed b. Beşşâr b. Osmân el-Abdî el-Basrî (ö. 252/866):

Çok hadis ezberleğinden “hafız, beldenin hadislerini toplayan kimse” anlamında olan Bündâr lakabıyla tanınmıştır. Başta Haccâc b. Minhâl, Vekî’ b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî olmak üzere birçok muhaddisten hadis rivâyet etti. Kendisinden Kütüb-i Sitte müellifleri, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür’â er-Râzî, Bakî b. Mahled gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[190]

Muhaddisler onun güvenilir bir kişi olduğunu bildiklerinden Amr b. Ali el-Fellâs’ın onu yalancılıkla itham etmiş olmasına itibar etmemişlerdir. İbn Huzeyme onun bilgi ve hadiste “asrının imamı” olduğunu söylemiştir.[191] İclî onu “sika, kesîrü’l-hadîs” olarak nitelendirmiş, Ebû Hâtim, “sadûk”, Nesâî ise “salihûn, lâ be’se bihi” ifadelerini kullanarak onu ta’dîl etmişlerdir.[192] İbn Hibbân *Sikât* isimli eserinde kendisine yer vermiş, bazı hadis münekkidleri de onun için ta’dîl ifadelerinden olan “sika” vasfını kullanmışlardır.[193]

Ebû Muhammed Osmân b. Ömer b. Fâris b. Lakît el-Abdî (ö. 209/824 -25):

Şu’be b. Haccâc, Mâlik b. Enes ve diğer birçok muhaddisten hadis aldı. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Muhammed b. Beşşâr gibi ünlü muhaddisler hadis almışlardır.[194]

Ahmed b. Hanbel kendisini “salih” ve “sika” olarak nitelendirdiği, Yahyâ b. Maîn’in ise hakkında “sika” dediği nakledilmiştir. Ebû Hâtim “sadûk” bir râvi

[190] Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 24, s. 511 - 513.
[191] Zehebî, **Mîzânü’l-İ’tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c.3, s. 390, 391.
[192] Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 24, s. 517; İclî, **Ma’rifetü-s-Sikât**, c.2, s. 232.
[193] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 9, s. 62 - 63.
[194] Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 19, s. 461 - 463.

olduğunu söylemiş, İbn Hibbân *Sikât* isimli eserde kendisine yer vererek güvenilir olduğuna işaret etmiştir.[195]

Ali b. Mübârek el-Henâî el-Basrî (ö. ?):

Hadis aldığı kimseler arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Ebî Kesîr bulunmaktadır. Kendisinden Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi ünlü muhaddisler hadis almışlardır.[196]

Hadis münekkidleri onun için ta'dîl ifadelerinden olan "sika, sebt" lafızlarını kullanarak güvenilir biri olarak değerlendirmişlerdir. İbn Hibbân da *Sikât* adlı eserinde ona yer vermiş ayrıca "zâbit" ve "mutkin" olduğunu da belirtmiştir.[197]

Sened zincirinde isimleri bulunan diğer râviler hakkında önceden bilgi verildiğinden dolayı burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

d) (haddesenâ) Musâ b. İsmâîl > (haddesenâ) Vüheyb > (haddesenâ) Eyyûb es-Sahtiyânî > (ʻan) Ebû Kılâbe > (ʻan) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Seleme Musâ b. İsmâîl el-Minkarî et-Tebûzekî el-Basrî (ö. 223/837- 38):

Mu'temir b. Süleymân, Cerîr b. Hâzım, Hammâd b. Seleme gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim, Ebû Zür'â ve diğerleri hadis rivâyet etmişlerdir.[198]

Ebû Hâtim, Basra'da hadisi ondan daha güzel bilen birinin bulunmadığını söyleyerek güvenilir biri olduğunu belirtmiş, Zehebî de onu "hafız, sika, sebt, hüccet" vasıflarıyla tevsîk etmiştir.[199] Yahyâ b. Maîn, kendisini "sika, me'mun", İbn

[195] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 19, s. 463.
[196] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 328; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 21, s. 111 - 112.
[197] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 328, 329; Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 21, s. 112, 113.
[198] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s. 296, 297.
[199] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c.4, s. 200.

Sa'd "sika, kesîru'l-hadîs", İbn Hibbân ise "mutkin" biri olarak değerlendirmişlerdir.[200]

Senedde geçen diğer râvilerin durumlarını önceki senedlerde tahlil etmiştik.

4. Müslim'in (ö.261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Yahyâ b. Yahyâ > (ahberenâ) Muâviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm ed-Dimeşkî > ('an) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (enne) Ebû Kılâbe > (ahberehû) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr et-Temîmî el-Minkarî en-Nisâbûrî (ö. 226/840):

Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Abdullâh b. Mübârek, Mu'temir b. Süleymân, Mâlik b. Enes gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Buhârî, Müslim, İshâk b. Râheveyh gibi muhaddisler hadis almışlardır.[201]

Hasan b. Süfyân onun büyük bir hadisçi olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Biz Yahya'nın Yezîd b. Zürey''den aldığı hadisleri, "Horasan'ın reyhanı Irak'ın reyhanından şunu nakleder"* şeklinde rivâyet ederdik." Ahmed b. Hanbel, hakkında Horasan'da Abdullah b. Mübârek'ten sonra onun gibi bir âlimin yetişmediğini söylemiş, onu "sika", "zamanının imamı" lafızlarıyla övmüştür. Diğer hadis münekkitleri de hakkında övgü ifadeleri kullanmışlar ve onu "sika, sebt" bir râvi olarak değerlendirip tevsîk etmişlerdir. Nitekim İbn Hibbân da Sikât eserinde ona yer vermektedir.[202]

[200] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s. 297.
[201] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 32, s. 32, 33.
[202] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 34, 35.

Ebû Sellâm Muâviye b. Sellâm b. Ebî Sellâm el-Elhânî ed-Dimeşkî (ö.170/786):

İbn Ömer'in kölesi Nâfi', İbn Şihâb ez-Zührî,Yahyâ b. Ebî Kesîr'den hadis almış, kendisinden de Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâbûrî, Velîd b. Müslim ve diğerleri hadis almışlardır.[203]

Ahmed b. Hanbel ve Nesâî ondan "sika" bir râvi olarak bahsetmişler, Yahyâ b. Maîn ise, "sâdiku'l-hadis" olarak nitelendirmiştir. Ebû Hâtim, rivâyet etmiş olduğu hadislerde herhangi bir illetin olmadığını söyleyerek kendisini tevsîk etmiş, İbn Hibbân da onu güvenilir bir râvi olarak değerlendirmiştir.[204]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

b) (haddesenî) Ebû Gassân el-Mismeî > (haddesenâ) Mu'az b. Hişâm > (haddesenî) Hişâm ed-Destüvâî> ('an) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (haddesenî) Ebu Kılâbe > ('an) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

Ebû Gassân Mâlik b. Abdülvâhid el-Mismeî el-Basrî (ö. 230/844 - 45):

Mu'temir b. Süleymân, Bişr b. Mufaddâl, Yezîd b. Hârûn gibi meşhur muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden hadis rivâyet edenler arasında Müslim, Ebû Dâvûd, Musâ b. Hârûn bulunmaktadır.[205]

Hadis âlimlerinden biri olan İbn Kâni' onu "sika, sebt" vasıflarıyla nitelendirerek tevsîk etmiştir. İbn Hibbân Sikât isimli eserinde ona yer vermiş fakat başka râvilerden münferit olarak rivâyet ettiği hadislerin bulunduğunu belirtmiştir.[206]

---

[203] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 28, s. 184, 185.
[204] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 28, s. 185.
[205] Mizzî**, Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 27, s. 150, 151; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s.18.
[206] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s. 18.

Muâz b. Hişâm b. Ebî Abdillâh Senber ed-Destüvâî el-Basrî (ö. 200/815-16):

Hadis hafızı Hişâm ed-Destüvâî'nin oğlu olan Muâz babasından başta olmak üzere Şu'be b. Haccâc, Abdullâh b. Avn gibi muhaddislerden rivâyette bulundu. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Bündâr gibi birçok kimse hadis rivâyet etmiştir.[207]

Zehebî, onu "sadûk" olarak tanımlamış, İbn Maîn ve İbn Adiyy de aynı nitelendirmede bulunmuşlar fakat İbn Maîn, onun "hüccet" bir kişi olarak değerlendirilemeyeceğini söylemiş, İbn Adiyy de bazen hata yaptığını belirtmiştir. Fâkih ve hadis hafızlarından biri olan Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî ise onun Kaderiyye fikrini benimsediğini söylemiş ve ondan hadis işitmemeleri hususunda muhaddisleri uyarmıştır.[208]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde ortaya koyup tahlil etmiştik.

c) (haddesenâ) İshâk b. İbrâhim + İshâk b.Mansûr + Abdûlvâris b. Abdüssamed > (ʻan) Abdüssamed b. Abdülvâris > (ʻan) Şu'be > (ʻan) Eyyüb > (ʻan) Ebû Kılabe > (ʻan) **Sâbit b. Dahhâk el–Ensârî** senedi:

Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhim b. Mahled el-Hanzalî et-Temimî el-Mervezî (ö. 238/853):

Hadis, fıkıh ve tefsir alanlarında şöhrete ulaşmış olan İbn Râheveyh, Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, Mu'temir b. Süleymân, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi birçok meşhur muhaddisten hadis dinlemiştir. Kendisinden hocalarından olan Bakıyye b. Velîd, Yahyâ b. Âdem başta olmak üzere Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[209]

---

[207] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 4, s. 133; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c.28, s. 140.

[208] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâ**l, c. 4, s. 133; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 28, s. 141.

[209] Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, c. 1, s. 379; Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 2, s.209; Zehebî**, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,** c. 11, s. 359, 360.

Hakkında Ahmed b. Hanbel, Kuteybe b. Saîd ve Ebû Hâtim "müslümanların imamlarından biri" olarak bahsetmişlerdir. Hadis münekkitleri kendisi için "hafız, sika, me'mun, mutkin, asrın imamı" unvanlarını kullanarak onun güvenilir ve büyük bir muhaddis olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Dâvûd es-Sicistâni, İbn Râheveyh'in ölümden beş ay önce hafıza kaybı yaşadığını nakletmiştir. Fakat Zehebî ise hafıza kaybının ölüme yakın zamanda herkeste meydana gelebilen bir durum olduğunu, bu yüzden kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu ittifaken kabul edilmiş, İbn Râheveyh gibi bir şahıs için cerhi gerektirecek bir neden olmadığını belirtmiştir.[210]

Ebû Ya'kûb İshâk b. Mansûr b. Behrâm el-Kevsec et-Temîmî el-Mervezî (ö. 251/865-66):

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Süfyân b. Uyeyne, Abdürrezzâk b. Hemmâm gibi birçok ünlü muhaddisden hadis almış, kendisinden de Ebû Dâvûd hariç Kütüb-i Sitte müellifleri, Ebû Hâtim er-Râzî gibi muhaddisler hadis almışlardır.[211]

Sünnete bağlılığı ve zahid kişiliği ile tanınan İshâk b. Mansûr, hadis münekkitlerince "sika, sebt, sadûk, me'mûn" vasıflarıyla nitelendirilmiş ve hadis imamlarından biri kabul edilmiştir.[212]

Ebû Ubeyde Abdülvâris b. Abdüssamed b. Abdülvâris el-Anberî el-Basrî (ö. 252/866-67):

Babası başta olmak üzere Ebû Hâlid Ahmer, Ebû Asım en-Nebîl gibi şahsiyetlerden hadis almıştır. Kendisinden hadis alıp rivâyet edenler içerisinde Ebû Hâtim, İbn Huzeyme, Kütüb-i Sitte müelliflerinden Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.[213]

---

[210] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 2, s. 210; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 11, s. 373 - 383.

[211] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 2, s. 474, 475.

[212] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 2, s. 476.

[213] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 6, s. 393.

Ebû Hâtim onu "sadûk" vasfıyla nitelemiş, Nesâî de onda cerhi gerektirecek herhangi bir sebebin olmadığını söylemiştir. İbn Hibbân eserinde ona yer vererek "sika" biri olduğunu belirtmiştir.[214]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde ortaya koyup tahlil etmiştik.

d) (haddesenâ) Muhammed b. Râfi' > (ʻan) Abdürrezzâk > (ʻan) Sevrî > (ʻan) Hâlid el-Hazzâ > (ʻan) Ebû Kılabe > (ʻan) **Sâbit b. Dâhhâk** senedi:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Râfi' b. Sâbûr el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (ö. 245/859)

Süfyân b. Uyeyne, Ebû Dâvûd et-Teyâlisî, Zeyd b. Habbâb özellikle Abdurrezzâk b. Hemmâm gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Mâce haricindeki Kütüb-i Sitte musannifleri, Ebû Hâtim, Ebû Zür'â ve diğerleri hadis rivâyetinde bulundular.[215]

Buhârî, ondan Allah'ın seçkin kulu olarak bahsetmiş, Ebû Zür'â, sadûk bir âlim, Müslim ve Nesâî "sika" ve "me'mun" tabirlerini kullanarak onu ta'dîl etmişlerdir.[216]

Senedde yer alan diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları hakkında önceki senedlerde bilgi vermiştik.

5. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *es-Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ebû Tevbe Rebî' b. Nâfi' > (haddesenâ) Muâviye b. Sellâm > (ʻan) Yahyâ b. Ebî Kesîr > (kâle ahberenî) Ebû Kılâbe > (enne) **Sâbit b. Dahhâk** senedi:

[214] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 6, s. 393.
[215] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 9, s. 141.
[216] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 9, s. 142.

Ebû Tevbe Rebî' b. Nâfi' el-Halebî (ö. 221/835 - 36):

Süfyân b. Uyeyne, Muâviye b. Sellâm, Velîd b. Müslim ve diğer birçok muhaddisten hadis rivâyet etmiş, kendisinden de başta Ebû Dâvûd olmak üzere Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim gibi meşhur muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.[217]

Ahmed b. Hanbel "lâ be'se bih" tabirini kullanarak onu tevsîk etmiştir. Ebü Hâtim, hakkında ta'dîl kalıplarından olan, "sika, sadûk, hüccet" lafızlarını kullanmış, Ya'kûb b. Şeybe de kendisini "sika" ve "sadûk" lafızlarıyla nitelendirmiştir.[218]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde ortaya koyup tahlil etmiştik.

1.4.3. İkinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi

Yukarıda rivâyet tariklerini metinleriyle birlikte zikrettiğimiz ikinci hadis, intihar eden şahsın cehenneme girip azaplandırılacağına dair bilgi içeren hadislerden biridir. En sağlam hadis kaynaklarında bulunan bu hadis, sahabelerden biri sayılan Sâbit b. Dahhâk tarafından rivâyet edilmiştir. Araştırdığımız kaynaklarda, bu hadise ait on yedi rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Bu rivâyetlerin tümünde râviler arasında ittisâl söz konusudur. Müslim'in ricâlinden olan Muâz b. Hişâm ve Ahmed b. Hanbel'in ricâlinden olan Ebü'l-Hasan Ali b. Asım haricindeki tüm râviler, hadis münekkitleri tarafından güvenilir oldukları belirtilerek tevsîk edilmişler, cerhi gerektirecek kusurlarının varlığından bahsetmemişlerdir. Bazı münekkitler, Muâz b. Hişâm'ın güvenilir biri olduğunu savunmuşlar, bazıları ise rivâyet ettiği hadislerde hata yaptığını ve Kaderriyye fikrini benimsediğini bundan ötürü rivâyet ettiği hadislere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ebü'l-Hasan Ali b. Asım da münekkitler tarafından eleştirilmiş, Yezîd b. Hârûn ve Yahyâ b. Maîn onu yalancılıkla itham etmişlerdir. Buhârî de güvenilir bir kişi olmadığını belirtmiştir. Hadis münekkitlerinin bu iki râvî hakkında olumsuz ifadeler kullanmaları rivâyetlerinin sened açısından zayıf sayılması için yeterli bir nedendir. Bu bilgiler ışığında ikinci hadise ait olan on beş rivâyeti sened açısından sahih, münekkitlerin

[217] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s. 218; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 9, s.104, 105.

[218] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s. 218; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 2, s.105.

Muâz b. Hişâm ve Ebü'l-Hasan Ali b. Asım'a kullandıkları cerh ifadelerinden dolayı onların rivâyetlerini de zayıf olarak değerlendirdik. Fakat intihar olgusuyla ilgili rivâyet ettikleri hadisler, diğer birçok tarîkle muhteva bakımından aynı olduğu için hasen hadis kategorisinde değerlendirilebileceği unutulmamalıdır.

1.5. ÜÇÜNCÜ HADİS

1.5.1. Hadisin Kaynakları

Resulullah (s.a.s) tarafından intihar edenin cenaze namazının kılınmadığını ifade eden üçüncü hadisin bütün rivâyetleri sahabîlerden olan Câbir b. Semüre tarîkiyle bizlere ulaşmıştır. Bu hadisin rivâyetleri, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/885) *Müsned*'inde, Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhîh*'inde, İbn Mâce (ö. 273/887), Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'lerinde yer almaktadırlar.

1.5.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

Üçüncü hadis olarak ele aldığımız hadisin rivâyet tarîklerini daha önceki hadislerde uyguladığımız metod olan kronolojik şekille zikredeceğiz. Az önce isimleri verilen eserlerde mevcut olan üçüncü hadisin rivâyetleri şu şekildedir:

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan rivâyetler:

a)

"حَدَّثَنَا عَبْد اللَّهِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُرِحَ فَآذَتْهُ الْجِرَاحَةُ فدب الى مشاقص فَذَبَحَ بِهِ نَفْسَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ كُلُّ ذَلِكَ أَدَبٌ مِنْهُ هَكَذَا أَمْلَاهُ عَلَيْنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ مِنْ كِتَابِهِ وَلَا أَحْسَبُ هَذِهِ الزِّيَادَةَ إِلَّا مِنْ قَوْلِ شَرِيكٍ قَوْلَهُ ذَلِكَ أَدَبٌ مِنْهُ"

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel > Abdullâh b. Âmir b. Zürâre > Şerîk > Simâk > **Câbir b. Semüre**'den şunu nakletmiştir: "*Resulullah'ın (s.a.s) ashabından bir*

adam yaralandı. Yarasından eziyet duyunca okların üstünde yürüyerek kendini öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı.”[219]

b)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ سِمَاكٍ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ سَمُرَةَ يَقُولُ مَاتَ رَجُلٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاتَ فُلَانٌ قَالَ لَمْ يَمُتْ ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ ثُمَّ الثَّالِثَةَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ مَاتَ قَالَ نحر نفسه بمشقص قَالَ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْه"

Abdürrezzâk > İsrâîl > Simâk > **Câbir b. Semüre** senediyle gelen rivâyet şu şekildedir: “Resulullah (s.a.s) zamanında bir adamın öldüğü tahmin ediliyordu. Biri gelip; “Ey Allah’ın elçisi, filan kişi öldü” diye haber verince Resulullah: “*O ölmedi”* şeklinde cevap verdi. Adam ikinci ve üçüncü defa gelip aynı haberi verince, Resulullah: “*Nasıl öldü”* diye sordu. Adam, okla kendini öldürdüğünü söyledi. Hz. Peygamber onun cenaze namazını kılmadı.”[220]

c)

"حَدَّثَنَا عَبْد اللَّهِ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ مَنْصُورٍ السَّلُولِيَّ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ رَجُلًا نحر نفسه بمشقص فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel > Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr > İshâk b. Mansûr es-Selulî > İsrâîl > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle gelen rivâyet şu şekildedir*: “Bir adam kendini okla öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı*.”[221]

[219] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 451.
[220] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 412.
[221] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 463.

d)

"حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَتَلَ نَفْسَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم"

Ebû Kâmil > Şerîk > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle rivâyet edilen hadis şu şekildedir: "*Adamın biri kendini öldürdü. Resûlullah (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."*[222]

e)

"حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ وَشَرِيكٌ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ان رجلا قتل نفسه فلم يصل عليه النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم"

Vekî' > İsrâîl + Şerîk > Simâk b. Harb > **Câbir b. Semüre** senediyle gelen rivâyet şu şekildedir: "*Bir adam kendini öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."*[223]

f)

"حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَمَ يَهُودِيًّا وَيَهُودِيَّةً وَقَالَ وَلَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعِيدَيْنِ وَإِنَّ رَجُلًا قَتَلَ نَفْسَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم"

Esved b. Âmir > Şerîk > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle gelen rivâyet şu şekildedir*: "Nebî (s.a.s), yahudi olan bir erkek ve bir kadına recm cezası uyguladı. Resulullah (s.a.s) için bayramlarda müezzinlik yapılmıyordu. Resulullah (s.a.s) zamanında bir kimse kendini öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı*."[224]

[222] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.34. s. 441.
[223] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.34. s. 495.
[224] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.34. s. 438.

g)

"حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرُّؤَاسِيُّ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُخْبِرَ أَنَّ رَجُلًا قَتَلَ نَفْسَهُ قَالَ اذن لا اصلي"

Humeyd b. Abdurrahmân er-Ruâsî > Züheyr b. Muâviye > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle gelen metin şu şekildedir: "*Peygamber'e (s.a.s), bir adamın kendini öldürdüğü haber verildi. Nebî (s.a.s); "Öyleyse cenaze namazını kılmayacağım" buyurdu."*[225]

h)

"حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ مُوسَى حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سِمَاكٌ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذُكِرَ لَهُ رَجُلٌ نَحَرَ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اذن لا اصلي عليه"

Hasan b. Musâ > Züheyr b. Muâviye > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle rivayet edilen metin şu şekildedir: "*Nebî'ye (s.a.s), bir adamın oklarla kendini öldürdüğü haber verildi. Nebî (s.a.s); "Öyleyse cenaze namazını kılmayacağım" buyurdu.*"[226]

ı)

"حَدَّثَنَا عَبْد اللَّهِ حَدَّثَنِي سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا شَرِيكٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُصَلِّ على رجل قتل نفسه"

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel > Süveyd b. Saîd > Şerîk > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir: "*Nebî (s.a.s) kendini öldüren bir adamın cenaze namazını kılmadı."*[227]

i)

[225] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 434.
[226] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 440.
[227] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 461.

"حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ وَشَرِيكٌ وَحَجَّاجٌ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ ان جلا قتل نفسه قَالَ حَجَّاجٌ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم"

Vekî' + Haccâc b. Muhammed > [İsrâîl + Şerîk] + [İsrâîl] > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir: "*Bir adam kendini öldürdü. (Haccâc, "Nebi (s.a.s) zamanında" sözünü ilave etmiştir.) Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı*."[228]

2. Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhih*'inde yer alan rivâyet:

a)

"حَدَّثَنَا عَوْنُ بْنُ سَلاَّمٍ الْكُوفِيُّ أَخْبَرَنَا زُهَيْرٌ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ أُتِىَ النَّبِيُّ بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصَ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ."

Avn b. Sellâm el-Kûfî > Züheyr b. Muâviye > Simâk > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle gelen hadis şu şekildedir:

"*Nebî'ye (s.a.s) oklarla kendini öldüren biri getirildi. Nebi (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı*."[229]

3. İbn Mâce'nin (ö.273/887) *Sünen*'inde geçen rivâyet:

a)

"حدثنا عبد الله بن عامر بن زرارة حدثنا شريك بن عبد الله عن سماك بن حرب عن جابر بن سمرة ان رجلا من اصحاب النبي جرح فاذثه الجراحة فدب الى سهام فذبح بها نفسه فلم يصل عليه النبي قال وكان ذلك ادبا منه"

Abdullah b. Âmir b. Zürâre > Şerîk b. Abdullah > Simâk b. Harb > **Câbir b. Semüre** tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir:

[228] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.34. s. 522.
[229] Müslim, Cenâiz 2309, c.3, s.66.

"Nebî'nin (s.a.s) ashabından olan bir adam yaralandı. Yarasından elem duyunca okların üstünde yürüyerek kendini öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı. Câbir, bunun peygamberin bir metodu olduğunu söylemiştir."[230]

4. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *Sünen*'inde yer alan rivâyet:

a)

"حَدَّثَنَا ابْنُ نُفَيْلٍ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ حَدَّثَنَا سِمَاكٌ حَدَّثَنِى جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ قَالَ مَرِضَ رَجُلٌ فَصِيحَ عَلَيْهِ فَجَاءَ جَارُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ إِنَّهُ قَدْ مَاتَ. قَالَ « وَمَا يُدْرِيكَ ». قَالَ أَنَا رَأَيْتُهُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ « إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ ». قَالَ فَرَجَعَ فَصِيحَ عَلَيْهِ فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّهُ قَدْ مَاتَ. فَقَالَ النَّبِىُّ « إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ ». فَرَجَعَ فَصِيحَ عَلَيْهِ فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ انْطَلِقْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبِرْهُ. فَقَالَ الرَّجُلُ اللَّهُمَّ الْعَنْهُ. قَالَ ثُمَّ انْطَلَقَ الرَّجُلُ فَرَآهُ قَدْ نَحَرَ نَفْسَهُ بِمِشْقَصٍ مَعَهُ فَانْطَلَقَ إِلَى النَّبِىِّ فَأَخْبَرَهُ أَنَّه قدْ مَاتَ فَقَالَ « مَا يُدْرِيكَ ». قَالَ رَأَيْتُهُ يَنْحَرُ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصَ مَعَهُ. قَالَ « أَنْتَ رَأَيْتَهُ ». قَالَ نَعَمْ . قَالَ « إِذًا لاَ أُصَلِّى عَلَيْهِ"

İbnü'n-Nüfeyl > Züheyr > Simâk > **Câbir b. Semüre** şunu nakletmiştir:

"Bir adam hasta düşünce evinde bağrışmalar meydana geldi. Komşusu Resulullah'a (s.a.s) gelerek adamın öldüğünü haber verdi. Resulullah (s.a.s): "Nasıl haberin oldu?"diye sorduğunda: "Görerek" diye cevap verdi. Resulullah (s.a.s) hastanın ölmediğini söyledi. Haberi getiren kişi döndü. Hasta düşen adamın evinden çığlık sesleri duyuluyordu. Haberci geri gelerek adamın öldüğünü söyleyince Resulullah, onun ölmediğini söyledi. Haberci geri dönünce hasta adamın evinden çığlık sesleri yükseliyordu. Hastanın hanımı komşusuna Resulullaha gidip ölüm haberini iletmesini isteyince: "Allah'ım ona lanet et" diye bedduâ etti. Hastaya bakmaya gittiğinde hastanın taşımış olduğu okla kendini öldürdüğünü gördü. Oradan çıkıp Resulullâh'a gelerek adamın öldüğünü haber verdi. Resulullah (s.a.s) nasıl haberin olduğunu sorduğunda, hastanın kendini öldürürken gördüğünü söyledi.

[230] İbn Mâce, Kitabu'l Cenâiz, 31, c. 2, s.489.

Resulullah: "Kendini öldürdüğünü gördün mü" diye sorduğunda: "Evet" deyince, Resulullah (s.a.s): "Öyleyse cenaze namazını kılmayacağım" buyurdu."[231]

5. Ebû Îsâ et-Tirmizî'nin (ö.279/892) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حدثنا يوسف بن عيسى حدثنا وكيع حدثنا إسرائيل و شريك عن سماك بن حرب عن جابر بن سمرة : ان رجلا قتل نفسه فلم يصل عليه النبي صلى الله عليه و سلم قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح واختلف أهل العلم في هذا فقال بعضهم يصلي على كل من صلى إلى القبلة وعلى قاتل النفس وهو قول الثوري و إسحق وقال أحمد لا يصلي الإمام على قاتل النفس ويصلي عليه غير الإمام"

Yûsuf b. İsâ > Vekî' > İsrâîl + Şerîk > Simâk b. Harb > **Câbir b. Semüre** kanalıyla şu hadis rivâyet edilmiştir:

"Bir adam kendini öldürdü. Resulullâh (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."[232]

6. Nesâî'nin (ö.303/915) *es-Sünenü'l-Kübrâ* adlı eserinde;

a)

"أَخْبَرَنَا إِسْحَقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ أَنْبَأَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ زُهَيْرٌ قَالَ حَدَّثَنَا سِمَاكٌ عن جابر بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَتَلَ نَفْسَهُ بِمَشَاقِصَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا أَنَا فَلَا اصَلِّي عَلَيْهِ":

İshâk b. Mansûr el-Mervezî > Ebü-l Velîd > Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye > Simâk > **Câbir b. Semüre**'den şu sözü nakleder:

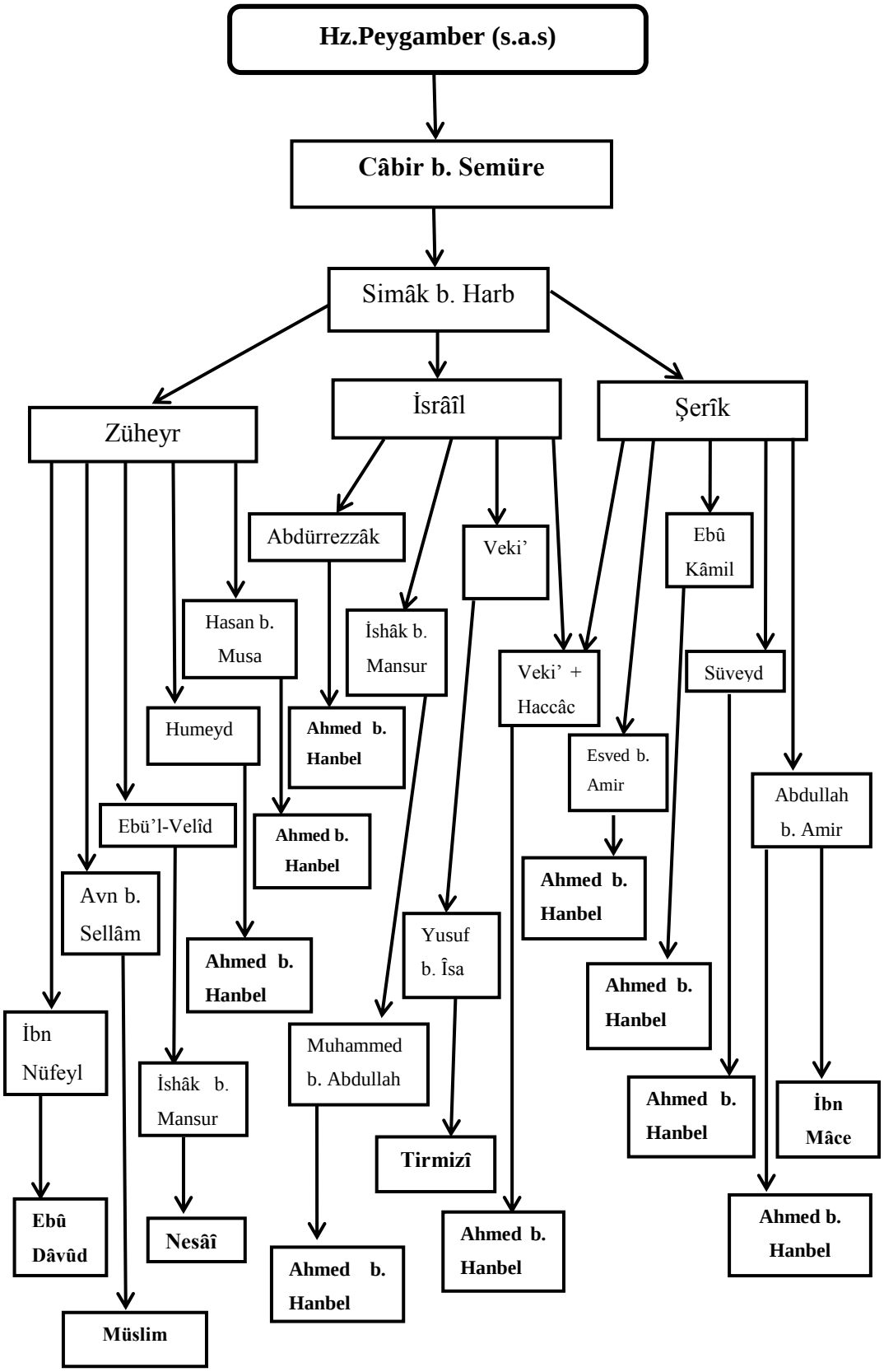
"Bir adam oklarla kendini öldürdü. Resulullah (s.a.s); "Bana gelince, ben onun cenaze namazını kılmayacağım" buyurdu."[233]

[231] Ebû Dâvûd, Kitâbu'l Cenâiz, 51, c. 3, s. 342.
[232] Tirmizî, Ebvâbü'l-Cenâiz, 69, c. 2, s. 368.
[233] Nesâî, Kitâbü'l-Cenâiz,68, c. 4. s. 66.

1.6. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.6.1. Sened Ağı

Araştırdığımız kaynaklar kapsamı içerisinde üçüncü hadise ait olan rivâyetlerin sened ağı şu şekildedir:

Hz.Peygamber (s.a.s)
Câbir b. Semüre
Simâk b. Harb
Züheyr
İsrâîl
Şerîk
Abdürrezzâk
Veki'
Ebû Kâmil
Hasan b. Musa
İshâk b. Mansur
Veki' + Haccâc
Süveyd
Humeyd
Ahmed b. Hanbel
Esved b. Amir
Abdullah b. Amir
Ebü'l-Velîd
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
Avn b. Sellâm
Yusuf b. Îsa
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
İbn Nüfeyl
Muhammed b. Abdullah
İshâk b. Mansur
Ahmed b. Hanbel
İbn Mâce
Tirmizî
Ebû Dâvûd
Nesâî
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
Ahmed b. Hanbel
Müslim

1.6.2. Sened Tenkidi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Abdullâh b. Âmir b. Zürâre > (haddesenâ) Şerîk > (‘an) Simâk > (‘an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Muhammed Abdullah b. Âmir b. Zürâre el-Hadramî el-Kûfî (ö. 237/851 - 52):

Babası Âmir b. Zürâre başta olamak üzere Şerîk b. Abdullah, Ebû Bekr b. Ayyâş gibi şahsiyetlerden hadis almıştır. Kendisinden hadis rivâyet edenler içerisinde Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Hâtim gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır. [234]

Ebû Hâtim onun için “sadûk” tabirini kullamış, İbn Hibbân eserinde ona yer vererek hakkında, “müstekımü’l-hadîs” tabirini kullanmıştır.[235]

Ebû Abdillâh Şerîk b. Abdillâh b. Hâris en-Nehaî (ö. 177/794):

Hadis hafızlarından Şerîk, Cami’ b. Ebî Râşid, Simâk b. Harb, Süleymân el-A’meş, Âsım el-Ahvel gibi birçok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebû Dâvûd et-Teyâlisi, Abdullah b. Mübârek, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Kuteybe b. Saîd, Vekî’ b. Cerrâh, Yezîd b. Hârûn gibi şahsiyetler rivâyette bulunmuşlardır.[236]

Ahmed b. Hanbel onu “sadûk” olarak nitelendirmiş, Nesâî ise hakkında “leyse bihi be’sün” diyerek ta’dîlde bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn onun sika olduğunu fakat rivâyetlerinde hata bulunduğunu, “mutkin” bir râvî olarak değerlendirilemeyeceğini söylemiştir. Ebû Zür’a Şerik’in çok hadis rivâyet ettiğini fakat zabtının zayıf, galatının da fazla olduğunu dile getirmiştir. Bazı hadis münekkitleri de buna benzer bir görüş ortaya koyup onu “seyyi’ü’l-hıfz, muddaribül-hadis” olarak nitelendirerek cerh etmişlerdir. Hadis münekkitleri münferit olarak rivâyet ettiği hadislerin herhangi bir konuya delil olamayacağını belirtmişlerdir.

---

[234] Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 5, s. 238.

[235] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta’dîl**, c. 5, s.123 ; Askalânî, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. 5, s. 238.

[236] Zehebî, **Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ**, c. 8, s. 201; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 12, s. 463 - 466; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta’dîl**, c. 4, s. 365.

Zehebî, onda aşırı olmamakla beraber Şiiliğin olduğunu belirtmiş, rivâyet ettiği hadisleri Buhârî'nin istişhâd, Müslim'in de mütabaât olarak *Sahih*'lerine aldıklarını aktarmış ve hadislerinin hasen hadis mertebesinde olduğunu savunmuştur. [237]

Ebü'l-Muğîre Simâk b. Harb b. Evs ez-Zühlî el-Bekrî el-Kûfî (ö. 123/741):

Tabiînden olup Câbir b. Semüre, Enes b. Mâlik, Abdullah b. Zübeyr gibi sahabilerden ve İbrâhim en-Nehaî, Saîd b. Cübeyr, Alkame b. Vâil gibi birçok tabiînden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden hadis nakledenler arasında oğlu Saîd, A'meş, Süfyân es-Sevrî, Şerîk b. Abdullah, Şu'be b. Haccâc gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır.[238]

Yahyâ b. Maîn onun "sika", Ebû Hâtim "sika, sadûk", İclî "câizü'l-hadîs", Zehebî ise "sadûk" bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Bazı muhaddisler, rivâyetlerinde hata yaptığından dolayı kendisini tenkit etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, aktardığı hadislerde ıztırâb bulunduğunu, Nesâî de telkini[239] kabul ettiği için münferit olarak rivâyet ettiği hadislerin hüccet sayılmayacağını belirtmiştir. İbn Hibbân Sikât adlı eserinde Simâk'ın hadislerde çok hata yaptığını vurgulamıştır. Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc onu zayıf bir şahsiyet olarak kabul etmişlerdir. Cerîr b. Abdülhamîd ed-Dabbî hadis almak için Simâk'a gittiğini fakat ayakta bevlettiğini görünce "bu adam bunamış" diyerek geri döndüğünü aktarmaktadır. İbn Adî, Kûfe'de yaşamış olan tabiînlerin büyüklerinden olup "sadûk" bir şahıs olduğunu, aktardığı hadislerin çoğunda bir problem olmadığını ve bunların hasen hadis mertebesinde olduklarını kaydeder.[240]

b) (haddesenâ) Abdürrezzâk > (haddesenâ) İsrâîl > (ʻan) Simâk > (ennehü semiâ) **Câbir b. Semüre** senedi:

---

[237] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 8, s. 200- 216; **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c.2, s. 270-274; **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 170; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 12, s. 468 - 474; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c.4, s.366.

[238] Askalânî**, Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 204.

[239] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 204.

[240] Zehebî**, Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c.2, s. 232, 233; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 4, s. 204, 205.

Ebû Yûsuf İsrâîl b. Yûnus b. Ebî İshâk Amr es-Sebîî (ö. 160/777):

Dedesi Ebû İshâk es-Sebîî'den birçok hadis rivâyet etmiş ayrıca Simâk b. Harb, Ziyâd b. İlâkâ, Saîd b. Mesrûk, Âsım b. Behdele gibi muhaddislerden de hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise kardeşi İsâ b. Yûnus es-Sebîî, Abdürrezzâk es-San'ânî, Vekî' b. Cerrâh, Alî b. Ca'd gibi hadis hafızları rivâyette bulunmuşlardır.[241]

Kendisi, babası, dedesi ve kardeşi İsâ b. Yûnus birer hadis hafızı kabul edilmektedirler. Ahmed b. Hanbel hafızasına hayran kalmış ve onu "sika" bir râvi olarak değerlendirmiştir. Yahyâ b. Maîn ve Îcli de hakkında ta'dîl lafızlarından biri olan "sika" lafzını kullanmışlardır. Ebû Hâtim er-Râzî, onu "dedesinin rivâyetlerini en iyi bilen kimse, sadûk, sika" olarak nitelendirmiştir. Nesâî de onun güvenilirliğini "leyse bihî be's" tabiriyle ifade etmiştir. Alî b. el-Medînî hocası Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi kendisini zayıf bir râvî olarak değerlendirmiş Muhammed b. Hazm da bunlara uyarak zayıf bir râvî olduğunu söylemiş ayrıca *Sahîhayn*'da yer alan rivayetlerini reddetmiştir. Zehebî ise âlimlerin büyük çoğunluğunun övgüsünü kazanmış, bilgi sahibi ve Sahîhayn'da hadisleri hüccet olarak kullanılmış bir kişiye dair böyle bir iddianın geçersiz olduğunu savunmuştur.[242]

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumlarını önceki senedlerde ortaya koyup tahlil etmiştik.

c) (haddesenî) Muhammed b. Abdullâh b. Nümeyr > (haddesenâ) İshâk b. Mansur es-Selulî > (haddesenâ) İsrâîl > ('an) Simâk > ('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Abdirrahmân Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr el-Hemdânî el-Kûfî (ö. 234/849):

Başta babası Abdullah b. Nümeyr olmak üzere Yezîd b. Hârûn, Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh gibi muhaddislerden hadis almıştır. Bizzat kendisinden Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî, Bakî b. Mahled, Ya'kûb b. Şeybe, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî gibi hadis alanında

[241] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 7, s. 355, 356.
[242] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 7, s. 356 – 358; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 2, s. 519 - 523.

ün salmış olan şahsiyetler rivâyette bulunmuşlardır. Tirmizî ve Nesâî de bir râvî aracılığıyla kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.[243]

Ahmed b. Hanbel onu "Irak'ın incisi" vasfıyla nitelendirmiş ve ondan övgüyle bahsetmiştir. Ayrıca kendisi ve Yahyâ b. Maîn Kûfeli râvilerle ilgili değerlendirmelerde İbn Nemîr'in görüşlerini esas almışlardır. Ebü'l-Hasan el-Îclî, Ebû Hâtim, Nesâî onu "sika" olarak nitelendirmişler ve hadislerinin delil olarak kullanılabileceğini söylemişlerdir. İbn Hibbân eserinde onun "hafız, mutkin, zâhid şahsiyetlerden biri" olduğunu vurgulamıştır.[244]

Ebû Abdirrahmân İshâk b. Mansûr es-Selûlî el-Kûfî (ö. 204/819 - 20):

Dâvûd et-Tâî, Hammâd b. Seleme'den hadis dinlemiş, Şerîk b. Abdullah, Züheyr b. Muâviye, İsrâîl b. Yûnus gibi muhaddislerden de hadis almıştır. Kendisinden Muhammed b. Abdullah b. Nümeyr, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Ya'kûb b. Şeybe es-Sedûsî gibi şahsiyetler hadis almışlardır.[245]

Yahyâ b. Maîn, onun güvenilirliğini "leyse bihî be's" tabiriyle ifade etmiştir. Ebû'l-Hasan el-Îclî "sika" olduğunu fakat kendisinde Şiîliğin bulunduğunu buna rağmen kendisinin onun rivayetlerini kullandığını belirtmektedir. İbn Hibbân eserinde ona yer vermek suretiyle güvenilir olduğuna işaret etmektedir.[246]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

d) (haddesenâ) Ebû Kâmil > (haddesenâ) Şerîk > ('an) Simâk > ('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

---

[243] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 11, s. 455, 456; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 25, s. 566 - 568.

[244] İclî, **Ma'rifetü-s-Sikât**, c.2, s. 243; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 7, s. 307; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 11, s. 456, 457; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 25, s. 568, 569.

[245] Buhârî, **et-Târihu'l-Kebîr**, c. 1, s. 403; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 219; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 25, s. 478, 479.

[246] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 2, s.234; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 1, s. 219.

Ebû Kâmil Muzaffer b. Müdrik el-Horâsânî (ö. 207/822 - 23):

Hadis hâfızı olan Ebû Kâmil Hammâd b. Seleme, Züheyr b. Muâviye, Şeybân b. Abdurrâhmân en-Nahvî'den hadis almış, kendisinden Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. Abdullah b. Mübârek gibi muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır.[247]

Ahmed b. Hanbel hakkında "Basra'lı muhaddsilerin en mütkını" olarak behsetmiştir. Nesâî kendisinden "sika, me'mûn" olarak bahsetmiş, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ise "sikatün, sikatün" tabirini kullanarak güvenilir bir râvi olduğunu ifade etmiştir. Ebû Hâtim "sadûk" tabirini, İbn Sa'd da "sika" tabirini kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. İbn Hibbân Sikât adlı eserinde ona yer vermiştir. [248]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

e) (haddesenâ) Vekî' > (haddesenâ) İsrâîl + Şerîk > ('an) Simâk b. Harb > ('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Senedde yer alan bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları hakkında önceki senedlerde bilgi vermiştik.

f) (haddesenâ) Esved b. Âmir > (haddesenâ) Şerîk > ('an) Simâk > ('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Abdirrahmân Esved b. Âmir Şâzân eş-Şâmî (ö. 208/823 - 24):

Şu'be b. Haccâc, Ebû Bekr b. Ayyaş, Süfyân es-Sevrî, Şerîk b. Abdullah'tan hadis nakletmiş, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medînî, Bakiyye b. Velîd gibi ünlü muhaddisler hadis nakletmişlerdir.[249]

---

[247] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c.8, s.442; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s.166.

[248] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c.8, s.442; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 10, s.167; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 126, 127.

[249] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 112; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 3, s.226.

Yahyâ b. Maîn, "lâ be'se bih" tabiriyle güvenilir olduğunu ifade etmiş, Ebû Hâtim ise hakkında "sadûk, sâlihü'l-hadîs" vasıflarını kullanmıştır. Ali b. Medînî ve diğer hadis münekkitleri de onu tevsîk etmişlerdir.[250]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

g) (haddesenâ) Humeyd b. Abdurrahmân er-Ruâsî > (haddesenâ) Züheyr > ('an) Simâk >('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Avf Humeyd b. Abdirrâhmân b. Humeyd b. Abdirrâhmân el-Kûfî (ö. 189/804 - 805):

Babası Abdurrahmân b. Humeyd başta olmak üzere Hişâm b. Urve, A'meş, Züheyr b. Muâviye gibi muhaddislerden hadis nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Kuteybe b. Saîd, Züheyr b. Harb gibi meşhur muhaddisler de ondan hadis nakletmişlerdir.[251]

Ahmed b. Hanbel kendisini övmüş, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe onun gibi bir muhaddisle karşılaşmadığını söylemiştir. Yahyâ b. Maîn, onu "sika" bir râvî olarak değerlendirmiştir. İbn Hibbân Sikât adlı eserinde ondan bahsederek güvenilir olduğuna işaret etmiştir.[252]

Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc el-Cu'fî el-Kûfî (ö. 173/789):

Ebû İshâk es-Sebîî, Simâk b. Harb, Esved b. Kays, Humeyd et-Tavîl gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ebû Dâvûd et-Teyâlisî, Ali b. Ca'd, Hasan b. Musâ el-Eşyeb, Ebû Nuâym Fazl b. Dükeyn gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[253]

Hadis hafızı olup sağlam bir râvi olduğu için "mutkin" olarak vasıflandırılmış ve akranlarına tercih edilmiştir. Süfyân-ı Sevrî döneminde yaşayan Züheyr hakkında

[250] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 113; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 3, s.227.
[251] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 7, s. 376.
[252] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 7, s. 377.
[253] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s.171; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s.303

zamanın muhaddisleri Süfyân öldüğünde yerine onun halef olabilecek bir muhaddis olduğunu belirtmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, Züheyr'den ilim madenlerinden biri olarak bahsetmiştir. Ebü'l-Hasan Îcli onu "sika, sebt, me'mûn" vasıflarıyla tanıtmış, Süfyân b. Uyeyne de Bişr b. Âmr'a Züher'den hadis almasını tavsiye etmiş ve Kûfe'de onun gibi bir muhaddisin olmadığını söylemiştir. Yahyâ b. Maîn, hakkında "sebt" lafzını kullanmak suretiyle onu tevsîk etmiştir. Hadis münekkitleri tarafından rivâyetlerinde herhangi bir kusur görülmemiş sadece Ebû İshâk es-Sebîî'den rivâyet etmiş olduğu hadislere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun da sebebi Ebû İshâk'tan rivâyetlerinin Ebû İshâk'ın ihtilat yapmasından sonraki döneme denk gelmesidir. Fakat Zehebî, Ebû İshâk'ın güvenilir bir râvi olduğunu, hiçbir zaman ihtilat yapmadığını sadece son zamanlarında hafıza kaybı yaşadığını belirtmiştir.[254]

Diğer râvîlerin durumlarını öneceki senedlerde inceleyip izah etmiştik.

h) (haddesenâ) Hasan b. Musâ > (haddesenâ) Züheyr > (haddesenâ) Simâk > (ʻan) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Alî Hasan b. Musâ el-Eşyeb el-Bağdâdî (ö. 209/824 - 25):

Hârûn b. Reşîd ve Me'mûn zamanında kadılık görevinde bulunmuş, Hammâd b. Zeyd, Züheyr b. Muâviye, Hammâd b. Seleme, Şu'be b. Haccâc gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, Züheyr b. Harb, Abd b. Humeyd gibi ünlü muhaddisler hadis almışlardır.[255]

Ahmed b. Hanbel kendisini Bağdad'ın güvenilir muhaddisleri arasında saymıştır. Ali b. Medînî, Yahyâ b. Maîn "sika" tabiriyle, Ebû Hâtim de "sadûk" tabiriyle güvenilir bir muhaddis olduğunu belirtmişlerdir.[256]

---

[254] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, **es-Sikât**, I – IX, thk. Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, 1395 -1975, c.6, s. 337; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t-Ta'dîl**, c.3, s.588, 589; Îclî, **Ma'rifetü-s-Sikât**, c. 1, s. 372; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s.304; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s.171.

[255] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 9, s. 559; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 6, s.328, 329.

[256] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 9, s. 560; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 6, s. 330, 331.

Diğer râvilerin durumlarını önceki senedlerde inceleyip güvenilir olduklarını izah etmiştik.

ı) (haddesenî*)* Süveyd b. Saîd > (haddesenâ) Şerîk > (‘an) Simâk > **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Muhammed Süveyd b. Saîd b. Sehl el-Herevî el-Hadesânî el-Enbârî (ö. 240/854 - 55):

Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Şerîk b. Abdullah ve diğer birçok muhaddisten hadis rivâyet etti. Kendisinden hadis alanlar arasında Müslim, İbn Mâce, Abdullah b. Hanbel ve Ebû Hâtim gibi muhaddisler bulunmaktadır.[257]

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasının onun hakkında ta’dîl lafızlarından “sika, sâlih” lafızlarını kullandığını nakletmiş, Ebû Dâvûd da Ahmed b. Hanbel’in onu “lâ be’se bih” lafzıyla tevsîk ettiğini söylemiştir. Ebû Hâtim onu “sadûk” ile vasıflandırmış fakat çok tedlis yaptığını vurgulamıştır. Ebû Zür’â kitaplarında bulunanların sahih olduğunu fakat hafızasından rivâyet ettiklerinin ise sahih olmadığını söylemiştir. Buhârî onun âmâ olduktan sonra kendisine ait olmayan rivâyetleri de aktardığını belirtmiştir. Nesâî güvenilir bir râvî olmadığını beyan etmiş Zehebî ise onun ilim küpü olduğunu fakat yaşlanınca hafıza eksikliğinden dolayı münker hadisleri rivâyet ettiğini bu yüzden Müslim’in onun münker rivâyetlerinden uzaklaştığını beyan etmiştir.[258]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

i) (haddesenâ) Vekî’ + Haccâc > (haddesenâ) [İsrâîl + Şerîk] + [İsrâîl] > (‘an) Simâk > (‘an) **Câbir b. Semüre** senedi:

[257] Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 12, s. 277 - 250.

[258] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta’dîl**, c.4, s. 240; Zehebî, **Tezkiretü’l-Hüffâz**, c. 2, s.32; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-Rîcâl**, c. 12, s. 250 - 255.

Ebû Muhammed Haccâc b. Muhammed el-Massîsî el-A'ver (ö. 206/821 - 22):

İsrâîl b. Yûnus, Şerîk b. Abdullah en-Nehâî, Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd gibi muhaddislerden hadis nekletti. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Züheyr b. Harb, Yahya b. Maîn, Kuteybe b. Saîd ve diğer birçok muhaddis hadis naklettiler.[259]

Ahmed b. Hanbel ondan övgüyle bahsetmiş, Muâlla er-Râzi Yahya b. Maîn'e, İbn Cüreyc'in talebelerinden en güvenilir kişinin Haccâc b. Muhammed olduğunu söylemiştir. Bazı hadis münekkitleri kendisi için "sika", bazıları da "sadûk" tabirini kullanarak güvenilir bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân eserinde kendisine yer vermek suretiyle onu güvenilir biri olarak değerlendirmiştir. İbn Sa'd güvenilir biri olduğunu belirtmiş fakat Massisa'dan Bağdad'a geldiğinde yaşlılıktan dolayı durumunun değiştiğini böylece hadis rivâyetlerinde hata yaptığını söylemektedir. Yahyâ b. Maîn de ihtilât yaptığını görünce oğluna onun yanına gidip hadis almaması için tenbihte bulunmuştur. Ebü'l Arab Kayravânî ihtilat yaptığından onu zayıf râvilerden saymış, Duâfâ adlı eserinde ona yer vermiştir.[260]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumları hakkında geçmiş senedlerde bilgi verildiğinden burada tekrar etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

2) Müslim'in (ö.261/875) el-Câmi'u's-Sahîh adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Âvn b. Sellâm el-Kûfî > (ahberenâ) Züheyr b. Muâviye > (ʻan) Simâk > (ʻan) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Ca'fer Âvn b. Sellâm el-Kureşî el-Kûfî (ö. 230/844 - 45):

Züheyr b. Muâviye, İsrâîl b. Yûnus gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Müslim, Mûsâ b. Hârûn, Ebû Zür'â er-Râzî, Mûsâ b. İshâk ve diğerleri hadis nakletmişlerdir.[261]

---

[259] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s.180; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 5, s. 452, 453.

[260] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl,** c. 2, s.166; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s. 252; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c. 2, s.181; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 5, s. 454 - 456.

[261] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 6, s.388; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s.152.

Hadis münekkitleri hakkında "sika, sadûk, müstakimü'l-hadîs, lâ be'se bih" tabirlerini kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. Zehebî bazen telyin yaptığını aktarmıştır. Müslim kendisinden sekiz hadis rivâyet etmiştir.[262]

Diğer râvilerin durumlarını öneceki senedlerde inceleyip izah etmiştik.

3) İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *es-Sünen* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Abdullah b. Âmir b. Zürâre > (haddesenâ) Şerîk b. Abdullah > ('an) Simâk b. Harb > ('an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Senedde yer alan bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları hakkında önceki senedlerde bilgi vermiştik.

4) Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) es-Sünen adlı eserinde;

a) (haddesenâ) İbnü'n-Nüfeyl > (haddesenâ) Züheyr b. Muâviye > (haddesenâ) Simâk > (haddesenî**) Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Ca'fer Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Nüfeyl el-Harrânî (ö. 234/848 - 49):

Harrânlı olup Cezire bölgesinin âlimi olarak anılan İbn Nüfeyl, Mâlik b. Enes, Züheyr b. Muâviye, Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur şahsiyetlerden hadis nakletmiştir. Kendisinden Ebû Dâvûd başta olmak üzere Ebû Zür'â, Ebû Hatîm gibi muhaddisler hadis almışlardır.[263]

İbn Nüfeyl güçlü hafızasından dolayı birçok muhaddisin övgüsünü kazanmıştır. Ebû Hâtim ve Dârekûtnî hakkında "sika, me'mûn" lafızlarını kullanarak ta'dilde bulunmuşlar ayrıca Dârekûtnî hadisleriyle delil getirilebileceğini belirtmiştir.[264]

---

[262] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, c. 5, s. 368; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s.152; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 22, s. 450.

[263] Zehebî**, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 634, 635.

[264] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 635, 636; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 16, s. 90 - 92.

Diğer râvilere ait bilgiler önceki senedlerde verildiğinden burada tekrarlamayacağız.

5) Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Yûsuf b. Îsâ > (haddesenâ) Vekî' > (haddesenâ) İsrâîl + Şerîk > (‘an) Simâk b. Harb > (‘an) **Câbir b. Semüre** senedi:

Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Îsâ b. Dînâr ez-Zührî el-Mervezî (ö. 249/863 - 64):

Amcası Yahyâ b. Dînâr ez-Zührî başta olmak üzere Vekî' b. Cerrâh, İshâk b. Râheveyh, Abdullah b. Nümeyr gibi ünlü muhaddislerden hadis almıştır.

Kendisinden Kütüb-i Sitte musannifleri olan Buhârî, Müslim, Tirmizî başta olmak üzere birçok muhaddis hadis rivâyet etmişlerdir.[265]

Nesâî, "sika" bir muhaddis olduğunu belirtmiş, İbn Hibbân es-Sikât adlı eserinde onu zikrederek güvenilir biri olduğuna işaret etmiştir.[266]

Diğer râvilere ait bilgiler önceki senedlerde verildiğinden burada tekrarlamayacağız.

6) Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sünenü'l-Kübrâ* adlı eserinde;

a) (ahberenâ) İshâk b. Mansûr el-Mervezî > (enbeenâ) Ebü-l Velîd > (haddesenâ) Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye > (haddesenâ) Simâk >(‘an) **Câbir b. Semüre** senedi:

[265] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 369.
[266] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 450; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s.369.

Ebü'l-Velîd Hişâm b. Abdilmelik el-Bâhilî el-Basrî (ö. 227/841 - 42):

Mâlik b. Enes, Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd, Hemmâm b. Yahyâ, Hişâm ed-Destuvâî gibi meşhur hadisçilerden hadis nakletti. Kendisinden hadis alanlar arasında Buhârî, Ebû Dâvûd, İshâk b. Râheveyh bulunmaktadır. Yaklaşık olarak yetmiş kadından hadis rivâyet etmiştir.[267]

Hakkında hadis münekkitleri "hafız, mütkın, şeyhü'l-islam, emîrü'l-muhaddisîn, sika, sebt, imam" lafızlarını kullanarak güvenilir ve üstün bir muhaddis olduğunu belirtmişlerdir. Hadis talebelerinin rihle adı verilen yolculuklarda kendisine de uğradıkları ve ondan hadis öğrendikleri nakledilmiştir.[268]

Diğer râvilere ait bilgiler önceki senedlerde verildiğinden burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

1.6.3. Üçüncü Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi

Araştırdığımız hadis kaynaklarında Hz. Peygamberin (s.a.s) intihar eden şahsın cenaze namazını kılmadığını belirten rivâyetlerin sayısı on beş olup bunların tamamı sahabîlerden olan Câbir b. Semûre'den rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i başta olmak üzere Müslim, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin eserlerinde geçmektedirler. Rivâyetlerin tümünde râviler arasında ittisâl söz konusudur. Tirmîzî'nin ricâlinden biri olan Haccâc b. Muhammed el-Massîsî hakkında münekkitler uyarıda bulunmuşlardır. Yaşlılıktan dolayı ihtilât yapıyor olması ve bazı münekkitlerin onu zayıf râvilerden sayması rivâyetlerinin zayıf sayılmasına bir gerekçe olarak gösterilebilir. Rivâyetleri *Müsned*'de bulunan Süveyd b. Sâîd hakkında da münekkitler yaşlılık sebebiyle ihtilat yaptığını ve münker hadis naklettiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple iki târikle gelen hadislerin sened bakımından zayıf oldukları neticesini çıkarmaktayız. Diğer on üç rivâyetin senedinde ittisâl bulunup râvilerde cerhi gerektirecek herhangi bir kusur olmadığından dolayı bu rivâyetleri sened açısından sahîh olarak değerlendiriyoruz.

---

[267] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 42; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 30, s. 227 – 229.

[268] Îclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c. 2, s. 330; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t-Ta'dîl,** c. 9, s. 65, 66; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 11, s. 43; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 30, s. 229 - 231.

1.7. DÖRDÜNCÜ HADİS

1.7.1. Hadisin Kaynakları

Dördüncü hadis olarak ele aldığımız hadis rivâyetlerinin konusu, Resulullah (s.a.s) ile birlikte savaşa katılan bir kişinin savaşta ağır yaralandıktan sonra bu yaralara dayanamayıp intihar etmesi ve bu kişi hakkında Resulullah'ın (s.a.s) tutumudur. Bu rivâyetler, Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd es-Sâîdî ve Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b isnadıyla Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/885) *Müsned*'inde, Buhârî (ö. 256/870) *ve* Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhîh*'lerinde yer almaktadırlar.

1.7.2. Hadisin Rivâyet Tarîkleri ve Metinleri

Yukarıdaki hadis kaynaklarında, dördüncü hadise ait rivâyetlerin tarîkleri metinleriyle birlikte şu şekildedir:

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde bulunan rivâyetler:

a)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ فَقَالَ يَعْنِي لِرَجُلٍ يَدَّعِي الْإِسْلَامَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرْنَا الْقِتَالَ قَاتَلَ الرَّجُلُ قِتَالًا شَدِيدًا فَأَصَابَتْهُ جِرَاحَةٌ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ الَّذِي قُلْتَ لَهُ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَإِنَّهُ قَاتَلَ الْيَوْمَ قِتَالًا شَدِيدًا وَقَدْ مَاتَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّارِ فَكَادَ بَعْضُ النَّاسِ أَنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ إِذْ قِيلَ فَإِنَّهُ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنْ بِهِ جِرَاحٌ شَدِيدٌ فَلَمَّا كَانَ مِنْ اللَّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى الْجِرَاحِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ثُمَّ أَمَرَ بِلَالًا فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَأَنَّ اللَّهِ عز وجل يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر"

Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Saîd b. Müseyyeb > **Ebû Hüreyre** tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir:

"Bizler Hayber'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resûlullah, İslam'ı iddia eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*" buyurdu. Savaşa başladığımızda bu

adam, şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpışmaya başladı ve kendisine bir yara isabet etti. Bunun üzerine (bir sahâbî tarafından): "Yâ Rasulallah! '*O, ateş ehlindendir.*' buyurduğun şu kimse, bu gün gerçekten çok çetin bir savaş yapmış ve ölmüştür."denildi. Nebî (s.a.s) bu söze karşılık: "*O ateşe girmiştir*."buyurdu. Bu haberden dolayı insanlardan bazıları neredeyse şüpheye düşeceklerdi. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire: "O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır."denildi. Geceden bir vakit olunca o yaralı adam, yarasının acısına sabredemedi ve kendini öldürdü. Sonra bu durum Peygamber'e (s.a.s) haber verildi. O da: *"Allâhu Ekber, ben kendimin Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuma şehadet ederim."*buyurdu. Sonra Bilâl'e emretti ve Bilâl insanlar içerisinde: *"Şu muhakkak ki cennete ancak müslüman nefis girer. Muhakkak ki Allah bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."* sözlerini bağırıp ilân etti."[269]

b)

"حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْبَرَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ يُدْعِنُ بِالْإِسْلَامِ إِنَّ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَذَكَرَ مَعْنَاهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فَاشْتَدَّ عَلَى رِجَالٍ مِنْ الْمُسْلِمِينَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ صَدَّقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ وَقَدْ انْتَحَرَ فُلَانٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ"

Ebü'l-Yemân > Şuayb b. Dînâr > Zührî > Saîd b. Müseyyeb > **Ebû Hüreyre**'den şunu aktarmaktadır: "Bizler Hayber'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resulullah, yanında bulunup İslam'ı kabul eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*" buyurdu. Savaşa başladığımızda bu adam, şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpışmaya başladı ve kendisine yara isabet etti. Bunun üzerine bir sahâbî Resulullah'a gelerek: "Yâ Rasulallah! '*O, ateş ehlindendir.*' buyurduğun şu kimse, bu gün gerçekten çok çetin bir savaş yapmış ve ölmüştür."dedi. Nebî (s.a.s) bu söze karşılık: "*O muhakkak ateş ehlindendir*."buyurdu. Bu haberden dolayı insanlardan bazıları neredeyse şüpheye düşeceklerdi. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire: "O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır."denildi. Geceden bir vakit olunca o yaralı adam, yarasının acısına sabredemedi ve kendini öldürdü. Bu olayı gören bazı müslümanlar süratle Hz.

[269] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.13, s. 453.

Peygamber'e (s.a.s) gelip: "Yâ Resulallah! Allah sözünü doğruladı. Cehennem ehli olduğunu söylediğin o adam intihar ederek kendini öldürdü." dediler."[270]

c)

"حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ بَعْضُ مَنْ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَيْبَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ مَعَهُ إِنَّ هَذَا لَمِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ أَشَدَّ الْقِتَالِ حَتَّى كَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فَأَتَاهُ رِجَالٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ الَّذِي ذَكَرْتَ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَقَدْ وَاللَّهِ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَشَدَّ الْقِتَالِ وَكَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَكَادَ بَعْضُ النَّاسِ أَنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ الرَّجُلُ إِلَى كِنَانَتِهِ فَانْتَزَعَ مِنْهَا سَهْمًا فَانْتَحَرَ بِهِ فَاشْتَدَّ رَجُلٌ مِنْ الْمُسْلِمِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى للَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قد صَدَّقَ اللَّهُ حَدِيثَكَ قَدْ انْتَحَرَ فُلَانٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ"

Yâ'kûb > Ebû Yâ'kûb > Sâlih b. Keysân > İbn Şihâb > **Abdurrahmân b. Abdullâh b. Kâ'b b. Mâlik**'e Nebî (s.a.s) ile beraber Hayber Gazvesi'ne katılanlardan bazıları şu haberi vermiştir:

"Resûlullah, kendisiyle savaşa katılıp İslam'ı iddia eden birine; "*Bu adam cehennemliktir*" buyurdu. Savaş başladığında bu adam, kendisinde birçok yarlar oluşana kadar şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpıştı. Bunun üzerine bazı sahâbîler Resulullah'a gelerek: "Yâ Resulallah, '*O, cehennemliktir.*' buyurduğun şu kimse, Allah'a yemin ederiz ki Allah yolunda çok çetin bir savaş yaptı ve çok sayıda yara aldı."dediler. Nebî (s.a.s) bu söze karşılık: "*O muhakkak cehennemliktir*" buyurdu. Bu haberden dolayı bazıları şaşkınlık içerisindeydiler. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada o yaralı adam, yaralarından elem duyunca ok kılıfına elini uzatıp bir ok çıkardı ve onunla intihar etti. Bu olayı gören müslümanlardan biri

[270] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c.13, s. 455.

süratle Peygamber'e (s.a.s) gelip: "*Yâ Resulallah, Allah sözünü doğruladı. Cehennem ehli olduğunu söylediğin o adam intihar ederek kendini öldürdü.*"dedi."[271]

2. Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inde yer alan rivâyetler:

a)

"حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال أخبرني سعيد ابن المسيب أن أبا هريرة قال شهدنا خيبر فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لرجل ممن معه يدعي الإسلام : هذا من أهل النار. فلما حضر القتال قاتل الرجل أشد القتال حتى كثرت به الجراحة فكاد بعض الناس يرتاب فوجد الرجل ألم الجراحة فأهوى بيده إلى كنانته فاستخرج منها أسهما فنحر بها نفسه فاشتد رجال من المسلمين فقالوا يا رسول الله صدق الله حديثك انتحر فلان فقتل نفسه فقال قم يا فلان فأذن أنه لا يدخل الجنة إلا مؤمن إن الله ليؤيد الدين بالرجل الفاجر"

Ebü'l-Yemân > Şuayb > Zührî > Saîd b. Müseyyeb > **Ebû Hüreyre**'den şunu nakletmiştir:

"Bizler Hayber'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resulullah, yanında bulunup İslam'ı iddia eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*" buyurdu. Savaş başladığında bu adam, kendisinde birçok yaralar oluşana kadar şiddetli bir şekilde –düşmanla- çarpıştı. Bu olayı gören bazı kimseler şaşkınlık içerisindeydiler. O adam yaralardan elem duyunca eliyle ok kılıfına uzanıp oradan oklar çıkardı. O oklarla kendini kesti. Bazı müslümanlar süratle Peygamber'e (s.a.s) gelip: "*Yâ Resulallah! Allah sözünü doğruladı. Cehennem ehli olduğunu söylediğin o adam intihar ederek kendini öldürdü.*"dediler. Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: *"Ey Filân! Kalk ve şunu ilân et: Şu muhakkak ki cennete ancak mümin kimse girer. Muhakkak ki Allah, bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."*[272]

[271] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c.28. s. 453.
[272] Buhârî, Kitâbü-l Meğazi, 38, c.3, s.136.

b)

"حدثنا حبان بن موسى أخبرنا عبد الله أخبرنا معمر عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة قال شهدنا مع رسول الله صلى الله عليه و سلم خيبر فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم لرجل ممن معه يدعي الإسلام هذا من أهل النار فلما حضر القتال قاتل الرجل من أشد القتال وكثرت به الجراح فأثبتته فجاء رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله أرأيت الذي تحدثت أنه من أهل النار قد قاتل في سبيل الله من أشد القتال فكثرت به الجراح فقال النبي صلى الله عليه و سلم أما إنه من أهل النار . فكاد بعض المسلمين يرتاب فبينما هو على ذلك إذ وجد الرجل ألم الجراح فأهوى بيده إلى كنانته فانتزع منها سهما فانتحر بها فاشتد رجال من المسلمين إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالوا يا رسول الله صدق الله حديثك قد انتحر فلان فقتل نفسه فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا بلال قم فأذن لا يدخل الجنة إلا مؤمن وإن الله ليؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر"

Hibbân b. Musâ > Abdullah b. Mübarek > Ma'mer > Zührî > Saîd b. Müseyyeb > **Ebû Hüreyre** senediyle şu hadis rivâyet edilmiştir:

"Bizler Hayber'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resulullah, kendisiyle beraber olup İslam'ı iddia eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*" buyurdu. Savaş başladığında bu adam, şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpıştı ve kendisinde birçok yara oluştu. Yaraları onu savaşamaz duruma getirdi. Bunun üzerine Peygamber ashabından olan biri gelip şöyle dedi: "Yâ Resulallah! '*O, ateş ehlindendir.*' buyurduğun kimse, Allah yolunda çok çetin bir şekilde savaştı ve çok sayıda yara aldı." Nebî (s.a.s): "*Şüphesiz o ateş ehlindendir*" buyurdu. Bu haberden dolayı bazıları şaşkınlık içerisindeydiler. Onlar bu haldeyken o adam yaralarından elem duydu. Eliyle ok kılıfına uzandı ve oradan bir ok çekip aldı. Onunla intihar etti. Bazı müslümanlar süratle Hz. Peygamber'e (s.a.s) gelip: "Yâ Resûlallah! Allah sözünü doğruladı. Cehennem ehli olduğunu söylediğin o adam intihar ederek kendini öldürdü." dediler. Resulullah şöyle buyurdu: "*Ey Bilâl, kalk ve şunu ilan et:*

Muhakkak ki cennete ancak mü'min kişi girer. Muhakkak ki Allah bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."[273]

c)

"حدثنا قتيبة حدثنا يعقوب عن أبي حازم عن سهل بن سعد الساعدي أن رسول الله صلى الله عليه و سلم التقى هو والمشركون فاقتتلوا فلما مال رسول الله صلى الله عليه و سلم إلى عسكره ومال الأخرون إلى عسكرهم وفي أصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم رجل لا يدع لهم شاذة ولا فاذة إلا اتبعها يضربها بسيفه فقيل ماأجزأ منا اليوم أحد كما أجزأ فلان فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم أما إنه من أهل النار فقال رجل من القوم أنا صاحبه قال فخرج معه كلما وقف وقف معه وإذا أسرع أسرع معه قال فجرح الرجل جرحا شديدا فاستعجل الموت فوضع سيفه بالأرض وذبابه بين ثدييه ثم تحامل على سيفه فقتل نفسه فخرج الرجل إلى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال أشهد أنك رسول الله قال وما ذاك قال الرجل الذي ذكرت آنفا أنه من أهل النار فأعظم الناس ذلك فقلت أنا لكم به فخرجت في طلبه ثم جرح جرحا شديدا فاستعجل الموت فوضع نصل سيفه في الأرض وذبابه بين ثدييه ثم تحامل عليه فقتل نفسه . فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم عند ذلك إن الرجل ليعمل عمل أهل الجنة فيما يبدو للناس وهو من أهل النار إن الرجل ليعمل عمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة"

Kuteybe b. Saîd > Ya'kub b. Abdurrahmân > Ebû Hâzim > **Sehl b. Sa'd es-Sâîdî** tarîkiyle aşağıdaki metin rivâyet edilmiştir:

"Resulullah (s.a.s) ve müşrikler birbirleriyle karşılaşıp savaştılar. Resulullah'ın ashâbı içerisinde biri vardı ki müşriklerden kimseyi ayırt etmeyip takip ettiğini kılıcıyla öldürüyordu. Resulullah kendi tarafına, diğerleri de kendi taraflarına çekildiklerinde bu adam hakkında: "Bu gün bizden hiç kimse, bu adamın yaptığını yapamadı" deniliyordu. Resulullah (s.a.s): *"Muhakkak ki o cehennemliktir"* buyurdu. Birisi: "Ben onu takip edip durumu öğreneceğim" dedi. Adam nerede durduysa onu takip eden de orada duruyordu. Sürâtle yürüdüğünde takip eden de sürâtleniyordu. Adam ağır bir yara aldı. Hemen ölmek istedi. Kılıcın kabzasını yere ucunu ise iki memesinin arasına getirdi. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve kendini

[273] Buhârî, Kitâbü-l-Kader, 5, c.4. s. 210.

öldürdü. Onu takip eden adam Resulullah'a gelerek: "Senin gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim" dedi. Resûlullah (s.a.s): "*Neden böyle dedin?"*diye sordu. Adam sözlerine şöyle devam etti: "Bir müddet önce cehennemlik olduğunu buyurduğun bir adam vardı. İnsanlar bunu şaşkınlıkla karşılamıştı. Onlara, 'Sizin için adamı takip edeceğim' dedikten sonra onu takip etmeye başladım. Derken adam ağır bir yara aldı. Ölüme erken davrandı. Kılıcın kabzasını yere, ucunu ise memelerinin arasına koydu. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve kendini öldürdü." Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: *"Bir kişi insanlar nazarında cennet ehlinin davranışlarını gösterebilir. Ama o cehennemliktir. Bir kişi de insanlar nazarında cehennem ehlinin davranışlarını gösterebilir. Fakat o kimse cennetliktir."*[274]

d)

"حدثنا عبد الله بن مسلمة حدثنا ابن أبي حازم عن أبيه عن سهل قال التقى النبي صلى الله عليه و سلم والمشركون في بعض مغازيه فاقتتلوا فمال كل قوم الى عسكرهم وفي المسلمين رجل لا يدع من المشركون شاذة ولا فاذة إلا اتبعها فضربها بسيفه فقيل يا رسول الله ما أجزأ أحد ما أجزأ فلان فقال إنه من أهل النار فقالوا أينا من أهل الجنة إن كان هذا من أهل النار ؟ فقال رجل من القوم لأتبعنه فإذا أسرع وأبطأ كنت معه حتى جرح فاستعجل الموت فوضع نصاب سيفه بالأرض وذبابه بين ثدييه ثم تحامل عليه فقتل نفسه فجاء الرجل إلى النبي صلى الله عليه و سلم فقال أشهد أنك رسول الله فقال: وما ذاك ؟. فأخبره فقال : إن الرجل ليعمل بعمل أهل الجنه فيما يبدو للناس وإنه من أهل النار ويعمل بعمل أهل النار فيما يبدو للناس وهو من أهل الجنة"

Abdullah b. Mesleme > İbn Ebî Hâzim > Ebû Hâzim > **Sehl b. Sa'd es-Saîdî** tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir:

"Gazvelerin birinde Resulullah (s.a.s) ve müşrikler birbirleriyle karşılaşıp savaştılar. Herkes kendi tarafına çekildi. Resulullah'ın ashâbı içerisinde biri vardı ki müşriklerden kimseyi ayırt etmeyip takip ettiğini kılıcıyla öldürüyordu. "Ey Allah'ın Resulü! Hiç kimse, bu adamın yaptığını yapamadı" denildi. Resulullah (s.a.s): *"Muhakkak ki o cehennem ehlindendir"* buyurdu. "Bu adam cehennem ehlinden ise

[274] Buhârî, Kitâbü-l Cihâd, 77, c.2, s.331, Kitâbü-l Meğâzî, 38, c. 3, s.137.

hangimiz cennet ehlinden olabilir ki?" dediler. Birisi: "Ben onu takip edip durumu öğreneceğim" dedi. Bu kişi o adam yavaş yürüdüğünde de sürâtle yürüdüğünde de onu takip etmekteydi. Derken bir ara o adam ağır bir yara aldı. Çabucak ölmek istedi. Kılıcın kabzasını yere ucunu ise iki memesinin arasına getirdi. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve kendini öldürdü. Onu takip eden adam Resulullah'a gelerek, "Gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim" dedi. Resulullah (s.a.s): "*Neden böyle dedin?"*diye sordu. Adam olayı Resulullah'a anlattı. Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu: "*Bir kişi insanların nazarında cennet ehlinin davranışlarını gösterebilir. Ama o cehennem ehlindendir. Bir kişi de insanların nazarında cehennem ehlinin davranışlarını gösterebilir. Fakat o kimse cennet ehlindendir."*[275]

e)

"حدثنا سعيد بن أبي مريم حدثنا أبو غسان حدثني أبو حازم عن سهل بن سعد أن رجلا من أعظم المسلمين غناء عن المسلمين في غزوة غزاها مع النبي صلى الله عليه و سلم فنظر النبي صلى الله عليه و سلم فقال من أحب أن ينظر إلى رجل من أهل النار فلينظر إلى هذا فاتبعه رجل من القوم وهو على تلك الحال من أشد الناس على المشركين حتى جرح فاستعجل الموت فجعل ذبابة سيفه بين ثدييه حتى خرج من بين كتفيه فأقبل الرجل إلى النبي صلى الله عليه و سلم مسرعا فقال أشهد أنك رسول الله فقال وما ذاك؟ قال قلت لفلان من أحب أن ينظر إلى رجل من أهل النار فلينظر إليه وكان من أعظمنا غناء عن المسلمين فعرفت أنه لا يموت على ذلك فلما جرح استعجل الموت فقتل نفسه فقال النبي صلى الله عليه و سلم عند ذلك إن العبد ليعمل عمل أهل النار وإنه من أهل الجنة ويعمل عمل أهل الجنة وإنه من أهل النار الأعمال بالخواتيم"

Saîd b. Ebî Meryem > Ebû Gassân > Ebû Hâzim > **Sehl b. Sa'd es-Sâîdî** tarîkiyle rivâyet edilen hadis metni şu şekildedir:

"Bir gazvede savaşma hususunda müslümanlara çok faydası dokunanlardan biri Nebî (s.a.s) ile birlikte savaşıyordu. Nebî (s.a.s) ona bakıp şöyle buyurdu: "*Kim, cehennemlik birine bakmak istiyorsa buna baksın."* Savaşa katılanlardan biri onu takip etmeye başladı. O adam müşrikler ile çetin bir şekilde savaşıyordu. Bu

[275] Buhârî, Kitabü-l Meğâzî, 38, c. 3, s. 136

mücadelesi yaralanıncaya kadar sürdü. Adam yaralanınca çabucak ölmeyi istedi. Kılıcın ucunu iki memesinin arasına koydu. Böylece kılıç iki omuzun arasından çıkıverdi. Onu takip eden süratli bir şekilde Nebî'ye (s.a.s) gelerek: "Şehâdet ederim ki sen Allah'ın elçisisin" dedi. Nebî (s.a.s): "Neden bunu söyledin?"diye sorduğunda adam: "Bir adam hakkında kim cehennemlik birine bakmak istiyorsa buna baksın buyurmuştunuz. Fakat savaşta bizlerden daha fazla yararlılık gösteriyordu. Sözlerinizden onun böyle ölmeyeceğini bildim. Adam yaralanınca ölüme erken davranıp kendini öldürdü." Nebî (s.a.s) şöyle buyurdu: "*Bir kişi cennet ehlinden olduğu halde, cehennem ehlinin davranışlarını sergileyebilir, başka biri ise cehennem ehlinden olduğu halde cennet ehlinin davranışlarını sergileyebilir. Ameller sonuçlarına göredir. (sonuçlarına göre karşılık verilir.)"*[276]

f)

"حدثنا علي بن عياش الألهاني الحمصي حدثنا أبو غسان قال حدثني أبو حازم عن سهل بن سعد الساعدي قال نظر النبي صلى الله عليه و سلم إلى رجل يقاتل المشركين وكان من أعظم المسلمين غناء عنهم فقال من احب ان ينظر الى رجل من اهل النار فلينظر إلى هذا فتبعه رجل فلم يزل على ذلك حتى جرح فاستعجل الموت فقال بذبابة سيفه فوضعه بين ثدييه فتحامل عليه حتى خرج من بين كتفيه فقال النبي صلى الله عليه و سلم إن العبد ليعمل فيما يرى الناس عمل أهل الجنة وإنه لمن أهل النار ويعمل فيما يرى الناس عمل أهل النار وهو من أهل الجنة وإنما الأعمال بخواتيمها"

Alî b. Ayyâş el-Elhânî el-Hımsî > Ebû Gassân > Ebû Hâzim > **Sehl b. Sa'd es-Sâîdî** tarîkiyle rivâyet edilen hadis şöyledir:

"Nebî (s.a.s), müşriklerle savaşan ve müslümanlara büyük katkıları olan biri hakkında şöyle dedi: "*Kim, cehennem ehlinden birine bakmak istiyorsa buna baksın."* Savaşa katılanlardan biri onu takip etmeye başladı. Müşrikler ile çetin bir şekilde savaşıyordu. Bu mücadelesi yaralanıncaya kadar sürdü. Adam yaralanınca ölüme erken davrandı. Kılıcın ucunu iki memesi arasına koydu. Sonra iki omuzunun arasından çıkıverinceye kadar bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi. Nebî (s.a.s)

[276] Buhârî, Kitâbü-l-Kader, 5, c.4, s. 210.

şöyle buyurdu: "*Bir kişi cehennem ehlinden olduğu halde insanların nazarında cennet ehlinin davranışlarını sergileyebilir. Başka biri ise cennet ehlinden olduğu halde, insanların nazarında cehennem ehlinin davranışlarını sergileyebilir, Ameller sonuçlarına göredir.(sonuçlarına göre karşılık verilir)"* [277]

3. Müslim'in *Sâhih'*inde (ö. 261/874) yer alan rivâyetler:

a)

"وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ وَعَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ جَمِيعًا عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ قَالَ ابْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِىِّ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ حُنَيْنًا فَقَالَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ يُدْعَى بِالإِسْلاَمِ « هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ » فَلَمَّا حَضَرْنَا الْقِتَالَ قَاتَلَ الرَّجُلُ قِتَالاً شَدِيدًا فَأَصَابَتْهُ جِرَاحَةٌ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجُلُ الَّذِى قُلْتَ لَهُ آنِفًا « إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ » فَإِنَّهُ قَاتَلَ الْيَوْمَ قِتَالاً شَدِيدًا وَقَدْ مَاتَ. فَقَالَ النَّبِىُّ « إِلَى النَّارِ » فَكَادَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ عَلَى ذَلِكَ إِذْ قِيلَ إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنَّ بِهِ جِرَاحًا شَدِيدًا فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلَى الْجِرَاحِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَأُخْبِرَ النَّبِىُّ بِذَلِكَ فَقَالَ « اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ ». ثُمَّ أَمَرَ بِلاَلاً فَنَادَى فِى النَّاسِ « إِنَّهُ لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلاَّ نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ"

Muhammed b. Râfi' + Abd b. Humeyd > Abdürrezzâk > Ma'mer > Zührî > Saîd b. Müseyyeb > **Ebû Hüreyre** Resulullah (s.a.s)'dan şu hadisi rivâyet etmiştir:

"Bizler Huneyn'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resulullah, İslam'ı iddia eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*"buyurdu. Savaşa başladığımızda bu adam, şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpışmaya başladı. Kendisinde büyük bir yara oluştu. Bunun üzerine (bir sahâbî tarafından): "Yâ Rasûlallâh! Az önce "*O, ateş ehlindendir.*" buyurduğun şu kimse, bu gün gerçekten çok çetin bir savaş yapmış ve ölmüştür."denildi. Nebî (s.a.s): "*O ateşe girmiştir.*"buyurdu. Bu haberden dolayı insanlardan bazıları şaşkınlık içerisindeydiler. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire: "O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır."denildi. Geceden bir vakitinde o

[277] Buhârî, Kitâbu-r-Rikâk, 33, c. 4, s. 190.

yaralı adam, yarasının acısına sabredemedi ve kendini öldürdü. Sonra bu durum Peygamber'e (s.a.s) haber verildi. O da: "*Allâhu Ekber, ben, Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuma şehadet ederim."*buyurdu. Sonra Bilâl'e emretti ve Bilâl insanlar içerisinde: *"Şu muhakkak ki cennete ancak müslüman nefis girer. Muhakkak ki Allah bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."*sözlerini bağırıp ilân etti."[278]

b)

"حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِىُّ عَنْ أَبِى حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِىِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ الْتَقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى عَسْكَرِهِ وَمَالَ الآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ وَفِى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ رَجُلٌ لاَ يَدَعُ لَهُمْ شَاذَّةً إِلاَّ اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ فَقَالُوا مَا أَجْزَأَ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلاَنٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ « أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ». فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ أَبَدًا. قَالَ فَخَرَجَ مَعَهُ كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجُرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوت فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نفسه فخرج الرجل الى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّه قَالَ « وَمَا ذَاكَ » قَالَ الرَّجُلُ الَّذِى ذَكَرْتَ آنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ فَقُلْتُ أَنَا لَكُمْ بِهِ فَخَرَجْتُ فِى طَلَبِهِ حَتَّى جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ عِنْدَ ذَلِكَ « إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ"

Kuteybe b. Saîd > Ya'kub b. Abdurrahmân el-Kârî > Ebû Hâzim > **Sehl b. Sa'd es-Saîdî** tarîkiyle gelen hadis metni şu şekildedir:

"Resulullah (s.a.s) ve müşrikler birbirleriyle karşılaşıp savaştılar. Resulullah'ın ashâbı içerisinde biri vardı ki müşriklerden kimseyi ayırt etmeyip takip ettiğini kılıcıyla öldürüyordu. Resulullah kendi tarafına, diğerleri de kendi taraflarına çekildiklerinde bu adam hakkında: "Bu gün bizden hiç kimse, bu adamın yaptığını yapamadı" deniliyordu. Resulullah (s.a.s): *"Muhakkak ki o cehennemliktir"* buyurdu. Birisi: "Ben onu devamlı takip edip durumu öğreneceğim" dedi. Adam nerede

[278] Müslim, İmân 319, c. 1, s. 73.

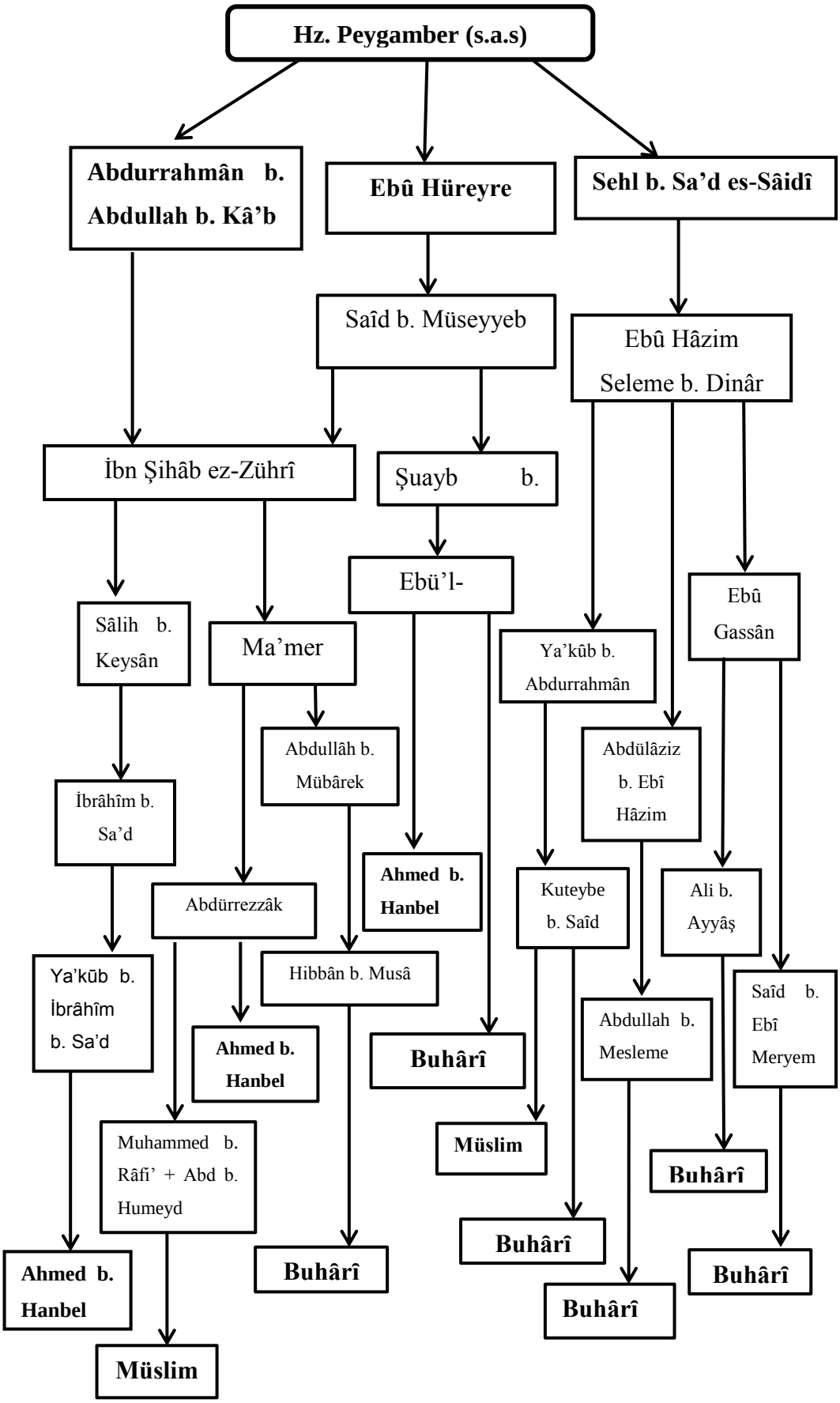
durduysa onu takip eden de orada duruyordu. Sürâtle yürüdüğünde takip eden de sürâtleniyordu. Derken adam çok ağır bir yara aldı. Hemen ölmek istedi. Kılıcın kabzasını yere ucunu ise iki memesinin arasına getirdi. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve kendini öldürdü. Onu takip eden adam Resulullah'a gelerek: "Senin gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim" dedi. Resûlullah (s.a.s): "*Neden böyle dedin?"*diye sordu. Adam sözlerine şöyle devam etti: "Bir müddet önce cehennemlik olduğunu buyurduğun bir adam vardı. İnsanlar bunu şaşkınlıkla karşılamıştı. Onlara, 'Sizin için adamı takip edeceğim' dedikten sonra onu takip etmeye başladım. Derken adam ağır bir yara aldı. Ölüme erken davrandı. Kılıcın kabzasını yere, ucunu ise memelerinin arasına koydu. Sonra bütün gücüyle kılıç üzerine yüklendi ve kendini öldürdü." Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: *"Bir kişi insanlar nazarında cennet ehlinin davranışlarını gösterebilir. Ama o cehennem ehlindendir. Bir kişi de insanlar nazarında cehennem ehlinin davranışlarını gösterebilir. Fakat o kimse cennet ehlindendir."*[279]

1.8. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.8.1. Sened Ağı

Araştırdığımız kaynaklarda, üçüncü hadise ait olup farklı isnadlarla gelen rivâyetlerin sened ağını şu şekilde oluşturduk:

[279] Müslim, İmân 320, c.1, s.74.

Hz. Peygamber (s.a.s)
Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâ'b
Ebû Hüreyre
Sehl b. Sa'd es-Sâidî
Saîd b. Müseyyeb
Ebû Hâzim Seleme b. Dinâr
İbn Şihâb ez-Zührî
Şuayb b.
Ebü'l-
Sâlih b. Keysân
Ma'mer
Ya'kûb b. Abdurrahmân
Ebû Gassân
Abdullâh b. Mübârek
Abdülâziz b. Ebî Hâzim
İbrâhîm b. Sa'd
Ahmed b. Hanbel
Kuteybe b. Saîd
Ali b. Ayyâş
Abdürrezzâk
Ya'kūb b. İbrâhîm b. Sa'd
Hibbân b. Musâ
Abdullah b. Mesleme
Saîd b. Ebî Meryem
Ahmed b. Hanbel
Buhârî
Muhammed b. Râfi' + Abd b. Humeyd
Müslim
Buhârî
Ahmed b. Hanbel
Buhârî
Buhârî
Buhârî
Müslim

1.8.2. Sened Tenkidi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a) (haddesena) Abdürrezzâk > (haddesena) Ma'mer > ('an) Zührî > (an) Saîd b.Müseyyeb > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh b. Abdillâh İbn Şihâb ez-Zührî el-Kureşî el-Medenî (ö. 124/742):

Enes b. Mâlik, Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Câbir b. Abdullah, Ebû-t-Tufeyl Âmir b. Vâsile gibi sahabilerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Malik b. Enes, Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî gibi birçok zat hadis rivâyet etmişlerdir.[280]

Muhammed b. Sehl b. Asker, Ahmed b. Hanbel'den, "hadislerin metin ve isnadlarını bilme konusunda insanların en iyisinin Zührî olduğu" sözünü aktarmıştır.[281]

Kendisinin "hafız, mutkin" ve "büyük bir kişi" olduğuna dair âlimler ittifak etmişlerdir.[282] Zehebî, nadiren de olsa tedlis yaptığını iddiâ etmiştir.[283]

Muhammed b. Sa'd, bunu Medinelilerin dördüncü tabakasından saymış, çok hadis rivâyet eden ve güvenilir biri olduğunu nakletmiştir. Nesâî'ye göre bu zât "esahhu'l-esânîd"lerde yer almaktadır.[284]

Ebû Muhammed Saîd b. Müseyyeb el-Kuraşî el-Mahzûmî el-Medenî (ö. 92/711):

Tâbiînlerin büyüğü ve Medine'de yaşamış olan yedi fakihden biri sayılmaktadır. Hadis, fıkıh ve zühd ilimlerine vâkıf biriydi. Kimseden hediye

[280] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 26, s. 421.
[281] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 5, s. 335.
[282] Askalânî, **Takrîbü't-Tehzîb,** c. 1, s. 506; Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl,** c. 4, s. 40.
[283] Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi-r-Ricâl,** c. 4, s. 40.
[284] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl,** c. 26, s. 432, 435.

almamış, kendi el emeğiyle geçinmiştir. Ömer b. Hattâb'ın (r.a) hükümlerini çok iyi biliyordu. Bu yüzden Ömer'in râvisi olarak isimlendirilmiştir.[285]

Birçok sahabiden hadis rivâyet etmiş, Ebû Hüreyre'nin hadislerini en iyi bilen kişi olarak tanınmış, kendisinden Zührî, Katade ve Yahya b. Saîd gibi kimseler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. Cerh ve ta'dil âlimleri kendisinden övgüyle bahsetmişler, hüccet ve güvenilir bir ravî olduğunu belirtmişlerdir. Bu yüzden mürsel olarak rivâyet ettiği hadisler sahih kabul edilmiş ve mürsel olarak rivâyet edilenlerin en muteberi sayılmıştır.[286]

Diğer râvilerde cerhi gerektirecek yönlerinin olmadığını önceki senedlerde belirtmiştik.

b) (haddesenâ) Ebü'l-Yemân > (ahberenâ) Şuayb > (ʻan) Zührî > (ahberenî) Saîd b. Müseyyeb > (enne) **Ebû Hüreyre** senedi:

Bu hadisin senedinde yer alan bütün ravilerin durumlarını önceki senedlerde açıklamıştık.

c) (haddesenâ) Yâ'kūb > (kâle haddesenâ) Ebû Yâ'kūb > (ʻan) Sâlih b. Keysân > (kâle) İbn Şihâb > (ahberenî) **Abdurrahmân b. Abdullâh b. Kâ'b b. Mâlik** > (ahberehü) Hayber savaşına katılanlardan birileri senedi:

Ebū Yusuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Sa'd el-Kureşî el-Medenî (ö. 208/823 - 24):

Başta babası İbrâhîm b. Sa'd olmak üzere Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd gibi hadis hocalarından rivâyette bulundu. Kendisinden ise Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb gibi hadisçiler hadis rivâyet etmişlerdir.[287]

[285]Hayreddin Zirkilî, **A'lâm** , I – VIII, Dâru'l-İlm lil-Melayîn, Beyrut, 2002, c. 3, s.102.
[286] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c.11, s. 73,74.
[287] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c. 11, s. 334; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 308, 309.

Hadis münekkitleri onu "sika, me'mûn, sadûk" gibi ta'dîl lafızlarıyla niteledirip güvenilir bir muhaddis olduğunu belirtmişler onda cerhi gerektirecek herhangi bir kusur bulmamışlardır.[288]

Ebû İshâk İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm ez-Zührî el-Kureşî (ö. 183/799 -800):

Babası Sa'd b. İbrâhîm başta olmak üzere Şu'be b. Haccâc, Sâlih b. Keysân'dan hadis almış, kendisinden ise oğlu Ya'kūb, Ahmed b. Hanbel, Leys b. Sa'd gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[289]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve İclî onu "sika" lafzıyla ta'dîl etmişlerdir. Bazı hadis münekkitleri de hakkında "sadûk" tabirini kullanmak suretiyle güvenilir bir şahsiyet olduğunu vurgulamışlardır.[290]

Ebû Muhammed Sâlih b. Keysân el-Medenî (ö. 145/762 - 63):

Abdullah b. Ömer b. Hattâb'ın (r.a) kölesi Nafi', Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Süleymân b. Yesâr, İbn Şihâb ez-Zührî gibi tabiîn neslinden olan meşhur âlimlerden hadis almıştır. Kendisinden Mâlik b. Enes, İbrâhîm b. Sa'd ez-Zührî, Ma'mer b. Râşid hadis rivâyet etmişlerdir.[291]

Hakkında hadis münekkitleri "sika, leyse bihi be's" ifadelerini kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel de "beh, beh" ifadelerini kullanarak mükemmel bir şahsiyet olduğunu belirtmiştir.[292]

Ebü'l-Hattâb Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik el-Ensârî el-Medeni (ö. 90- [110]/708 [728]):

Hz. Peygamberin şairi olan Kâ'b b. Mâlik'in torunu olup babası Abdullah b. Kâb başta olmak üzere dedesi Kâ'b b. Mâlik, Ebû Hüreyre ve Câbir b. Abdullah'dan

---

[288] Îclî, **Ma'rifetü's-Sikât,** c. 2, s. 372; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl,** c. 9, s. 202; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c. 11, s. 334; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 309.

[289] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 2, s. 88 - 90.

[290] Îclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c. 1, s. 201; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 2, s. 101, 102; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 2, s. 90 - 94.

[291] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 13, s. 79, 80.

[292] Îbn Hibbân, **es-Sikât**, c. 6, s. 454; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 13, s. 81, 82.

hadis nakletmiştir. Kendisinden özellikle Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî hadis rivâyet etmiştir.[293]

Kavminin en bilgini ve Peygamber ashabının sözlerini en iyi bilen kişi olarak tanınmış, hadis münekkitleri tarafından da güvenilir bir şahsiyet olduğu vurgulanmıştır. Buhârî, Müslim. Ebû Dâvûd ve Nesâî gibi meşhur muhaddisler başkâ râviler aracılığıyla ondan hadis rivâyet etmişlerdir.[294]

Sened zincirinde yer alan Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî hakkında önceki senedlerde bilgi vermiştik.

Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b tarîkiyle rivâyet edilen intiharla ilgili hadis, Kütüb'i Tis'a'yı oluşturan kaynaklar arasında sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır.

1. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ebü'l-Yemân > (ahberenâ) Şuayb > (‘an) Zührî > (ahberenî) Saîd b.Müseyyeb > (enne) **Ebû Hüreyre** senedi:

Senedde geçen bütün râvîlerin cerh ve ta'dîl durumları önceki senedlerde tahlil edilmiştir.

b) (haddesenâ) Hibbân b. Musâ > (ahberenâ) Abdullah b. Mübârek > (ahberenâ) Ma'mer b. Râşid > (‘an) Zührî > (‘an) Saîd b.Müseyyeb > (‘an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Muhammed Hibbân b. Mûsâ b. Sivâr es-Sülemî el-Mervezî (ö. 233/847):

Abdullah b. Mübârek, Süfyân b. Abdilmelik ve Dâvud b. Abdurrahman el-Mekkî gibi muhaddislerden hadis rivâyet etti. Kendisinden Buhârî, Müslim, Ahmed b. Nasr en-Nîsâbûrî ve başkaları hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[295]

---

[293] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 17, s. 238.
[294] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl-fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 17, s. 238.
[295] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl-fî Esma'ir-Rîcâl**, c.5, s. 344,345.

Yahyâ b. Maîn, hadisçi olmadığını fakat cerh etmeyi gerektiren bir kusurunun da bulunmadığını söylemiş, İbn Hibbân ise güvenilir râvilerden saymıştır.[296]

Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzıh el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797):

Tebeu't-tâbiînin ileri gelenlerinden biri olup Evzâî, Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî, ve A'meş gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hocaları olan Ma'mer b. Râşid, Süfyân es-Sevrî başta olmak üzere Abdurrezzâk b. Hemmâm, İshâk b. Râhuye, Ebû Bekr b. Ayyâş gibi hadis ilminin ileri gelenleri rivâyette bulunmuşlardır.[297]

Ahmed b. Hanbel, kendisini "sika, hüccet, me'mun" sözleriyle nitelendirmiş, Hâkim de "asrının imamı" tabirini kullanarak onu ta'dîl etmiştir. Nesâî, İbn Mübârek'in yaşadığı zaman diliminde ondan daha üstün ve güzel hasletleri toplayan başka birinin olmadığını dile getirmiştir. İbn Mübârek sadece hadis alanında değil fıkıh ve zühd alanlarında da üstün meziyetleri bulunan bir şahsiyettir.[298]

Sened zincirinde bulunan Mamer b. Râşid, İbn Şihâb ez-Zührî ve Saîd b. Müseyyeb'in cerh ve ta'dil durumları önceki senedlerde izah edilmiştir.

c) (haddesenâ) Kuteybe > (haddesenâ) Ya'kub > ('an) Ebû Hâzim > ('an) **Sehl b. Sa'd es-Sâîdî** senedi:

Ebû Recâ Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî (ö. 240/855):

Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Zeyd, Ya'kûb b. Abdurrahmân el-İskenderânî gibi birçok muhaddisten hadis nakletmiştir. Kendisinden İbn Mâce hariç diğer bütün Kütüb-i Sitte musannifleri, Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe gibi meşhur muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[299]

[296] Mizzî, **Tehzîbü'l Kemâl-fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 5, s. 346.
[297] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c. 5, s. 335.
[298] İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, c. 5, s. 336-338.
[299] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s. 321, 322.

Bir hadis imamı olarak kabul edilen Kuteybe hakkında Ahmed b. Hanbel övgüyle bahsetmiş, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî gibi hadis münekkitleri tarafından "sika" lafzıyla nitelendirilerek tevsîk edilmiştir. Nesâî, "sadûk" tabirini de kullanarak güvenilir bir râvi olduğunu pekiştirmiştir.[300]

Ya'kub b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdülkârî el-İskenderânî (ö. 181/797- 98):

Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr başta olmak üzere Zeyd b. Eslem, Muhammed b. Aclân gibi şahsiyetlerden hadis almış, kendisinden de Kuteybe b. Saîd, Saîd b. Mansûr gibi muhaddisler hadis almışlardır.[301]

Hadis münekkitleri hakkında "sika" tabirini kullanarak güvenilir bir râvi olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân eserinde ona yer vererek güvenilir biri olduğuna işaret etmektedir.[302]

Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr el-A'rec el-Mahzumî el-Medenî (ö.140/757 -58):

Tabiînden olup Sehl b. Sa'd es-Sâîdî, Talhâ b. Ubeydullâh, Abdullah b. Amr b. Âs gibi sahabilerden hadis almış, tabiînlerden ise Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Ebû Rebâh gibi meşhur muhaddislerden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Ya'kub b. Abdurrahmân el-Kârî ve daha pek çok muhaddis rivâyette bulunmuşlardır.[303]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî, Ahmed b. Abdullah el-Îclî onun "sika" olduğunu belirtmişlerdir. Muhammed b. Sa'd onu "sika" ve çok hadis bilen biri olarak tanıtmış, Muhammed b. İshâk b. Huzeyme ise yaşadığı

[300] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 7, s. 140; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 23, s. 528, 529; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s. 322.
[301] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 349.
[302] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 9, s. 210; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 32, s. 349.
[303] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 11, s. 273, 274.

zamanın en üstünü olduğunu iddia etmiştir. Zehebî de onu "fakih, sika, sebt, kesîrü'l-ilm" vasıflarıyla nitelendirmiştir.[304]

d) (haddesenâ) Abdullâh b. Mesleme > (haddesenâ) İbn Ebî Hâzim > ('an) Ebû Hâzim > ('an) **Sehl b. Sa'd es-Saîdî** senedi:

Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Hârisî el-Medenî (ö. 221/835 - 36):

Mâlik b. Enes, Vekî' b. Cerrâh, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Abdülazîz b. Ebî Hâzim gibi birçok muhaddisten hadis aldı. Kendisinden hadis alanlar arasında Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır. Müslim, Tirmizî ve Nesâî bir râvî aracılığıyla kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.[305]

Ebû Hâtim hakkında "huccet, sika", Îclî ise "sika, mutkin" lafızlarını kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. Ebû Zür'a, kendilerinden hadis yazdığı muhaddislerin en üstünü olduğunu ifade etmiştir. Mâlik b. Enes'in *Muvatta* adlı eserinin yarısını ona okuduğu, kendisinin de diğer yarısını Mâlik b. Enes'e okuduğu ayrıca Mâlik'in onu kendisinden üstün tuttuğu nakledilmiştir.[306]

Ebû Temmâm Abdülazîz b. Ebî Hazîm Seleme b. Dînâr el-Mahzumî (ö. 182/798 - 99):

Babası Seleme b. Dinâr başta olmak üzere Hişâm b. Urve, Süheyl b. Ebî Sâlih ve diğerlerinden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Kuteybe b. Saîd, Abdullah b. Mesleme, Süveyd b. Saîd gibi muhaddisler hadis almışlardır.[307]

---

[304] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz,** c.1, s.100; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.4, s. 127; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 11, s. 275.

[305] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 16, s. 137 - 139; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 258.

[306] İbn Hibbân**, es-Sikât**, c. 8, s.353 , Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 16, s. 139 - 142, Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,** c. 10, s. 258, 259.

[307] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz,** c.1, s.197; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 121, 122.

Hakkında Yahyâ b. Maîn "sika, sadûk, leyse bihi be's" tabirlerini kullanmış, Nesâî, "sika, leyse bihi be's" tabirlerini, Îclî, "sika" tabirini, Ebû Hâtim ise "sâlihu'l-hadîs", tabirini kullanarak güvenilir biri olduğunu belirtmişlerdir.[308]

Ebû Hâzim'in durumunu önceki senedde açıkladığımız için burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

e) (haddesenâ) Saîd b. Ebî Meryem > (haddesenâ) Ebû Gassân > (haddesenî) Ebû Hâzim > ('an) **Sehl b. Sa'd es-Sâîdî** senedi:

Ebû Muhammed Saîd b. el-Hakem Ebî Meryem b. Muhammed el-Mısrî (ö. 224/838 - 39):

Süfyân b. Uyeyne, Süleymân b. Bilâl, Ebû Gassân Muhammed b. Mutarrif gibi hocalardan hadis rivâyet etti. Kendisinden Buhârî, Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn gibi ünlü hadisçiler hadis rivâyet etmişlerdir.[309]

Ebû Hâtim, Îclî ve diğer hadis münekkitleri onu ta'dil lafızlarından biri olan "sika" lafzıyla vasıflandırmışlardır. Zehebî hadis imamlarından biri olduğunu belirtmiş, Yahyâ b. Maîn'in onu övdüğü nakledilmiştir.[310]

Ebû Gassân Muhammed b. Mutarrif b. Dâvûd el-Leysî el-Medenî (ö. 161/777- 78):

Ebân b. Ayyâş, Muhammed b. Münkedir, Seleme b. Dînâr'dan hadis nakletmiş kendisinde ise Saîd. Ebî Meryem, Abdullah b. Mübarek, Yezîd b. Hârûn gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir.[311]

Hadis münekkitleri, kendisine "sika" ve "leyse bihi be's" tabirlerini kullanmak suretiyle güvenilir bir muhaddis olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân *Sikât* adlı eserinde kendisine yer vermiştir.[312]

---

[308] Îclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c. 2, s. 95; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s.197; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c.18, s. 123, 124.

[309] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c.10, s. 392 – 394.

[310] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 328; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c.10, s. 394, 395.

[311] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s. 407; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 26, s. 470 - 471.

Ebû Hâzim'in durumunu açıkladığımız için burada tekrarlamaya ihtiyaç duymadık.

g) (haddesenâ) Alî b. Ayyâş el-Elhânî el-Hımsî > (haddesenâ) Ebû Gassân > (haddesenî) Ebû Hâzim > ('an) **Sehl b. S'ad es-Sâîdî** senedi:

Ebû'l-Hasen Alî b. Ayyâş b. Müslim el-Elhânî el-Hımsî (ö. 210/825 - 26):

Ebû Gassân, İsmâîl b. Ayyâş, Bakiyye b. Velîd, Süfyân b. Uyeyne, Leys b. Sa'd ve diğer birçok muhaddisten hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn gibi meşhur muhaddisler hadis nakletmişlerdir.[313]

Nesâî, Îclî, Darekûtnî "sika" olduğunu belirtmişler, Darekûtnî "hüccet" tabirini de ilave etmiştir. İbn Hibbân onu "mutkîn" biri olarak tanıtmıştır.[314]

Senedde yer alan diğer râvilerin durumlarını geçmiş senedlerde açıkladığımız için burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

3) Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Muhammed b. Râfi' + Abd b. Humeyd > ('an+kâle) Abdurrezzâk > (ahberenâ) Ma'mer > ('an) Zührî > ('an) Saîd b. Müseyyeb > ('an) **Ebû Hüreyre** senedi:

Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî el-Keşşî (ö. 249/863):

Haccâc b. Minhal, Ebû Dâvûd et-Teyâlisî, Süeyman b. Harb gibi birçok muhaddisten hadis rivâyet etti. Kendisinden Müslim, Tirmizi ve diğerleri hadis hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.[315]

İbn Hacer Askalânî, râvînin sika ve hafız olduğunu belirtmiştir.[316] İbn Hibbân ise Sikât adlı eserinde hadis toplayıcısı ve tasnifçisi olarak tanıtmıştır.[317]

---

[312] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s. 408; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 26, s. 472.

[313] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 7, s. 322; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 21, s. 82 – 84.

[314] Îclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c. 2, s. 156; Askalânî, Tehzîbü't-Tehzîb, c. 7, s. 323; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 21, s. 84.

[315] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 18, s.525,526.

Seneddeki diğer râvîlerin cerh ve ta'dîl açısından durumları önceki senedlerde ortaya konulup tahlil edilmiştir.

b) (haddesenâ) Kuteybe b. Saîd > (haddesenâ) Ya'kub b. Abdurrahmân el-Kârî > (ʻan) Ebû Hâzim > (ʻan) **Sehl b. Sa'd es-Saîdî** senedi:

Senedde yer alan bütün râvilerin durumlarını geçmiş senedlerde açıkladığımız için burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

1.8.3. Dördüncü Hadîs İsnadlarının Değerlendirilmesi

Hz. Peygamber ile birlikte savaşa katılan ve savaş esnasında kendini öldüren kişiyle ilgili olan hadisin, araştırdığımız kaynaklarda 11 farklı rivâyeti mevcut olup bunlar, Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd es-Sâîdî ve Hayber Gazvesi'ne katılan bazı sahabîler vasıtasıyla nakledilmişlerdir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb, ilgili hadisi isim vermeden Hayber Gazvesi'ne katılanların bazıları şeklinde mübhem bir kalıp kullanarak zikretmiştir. Bu rivâyetler Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde yer almaktadırlar. Söz konusu hadislerin senedleri muttasıldır. Hadisi nakledenlerden biri olan İbn Şihâb ez-Zührî münekkitler tarafından mürsel rivâyetlerinden dolayı eleştirilmiştir. Bazen iki râviyi atlayarak hadisleri mu'dâl olarak rivâyet ettiğini söylemişlerdir. Fakat onların bu eleştirisi olguyla ilgili rivâyetlere olumlu yaklaşmamıza bir engel teşkil etmemektedir. Çünkü ilgili hadisleri mürsel veyahut mu'dal olarak değil bilakis muttasıl olarak nakletmiştir. Abdurrahmân b. Ka'b'ın rivâyetinde sahabîlerin isimlerine değinilmemiş fakat Hayber'e katılanlardan bazıları denilmiştir. Sahabîlerin tümü udûl (güvenilir) sayıldığından burada kullanılan mübhem tabir senedin sıhhatine engel teşkil etmemektedir. Hadisin rivâyetlerinde bulunan diğer râviler ise erbabınca tevsîk edildiğinden dolayı hadisin bütün rivâyetlerini, sened itibariyla sahih kategorisinde değerlendirmiş bulunmaktayız.

---

[316] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb** c. 1, s. 368.
[317] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esma'ir-Rîcâl**, c. 18, s. 527.

1.9. BEŞİNCİ HADİS

1.9.1. Hadisin Kaynakları

İntiharla ilgili olup beşinci sırada değerlendirdiğimiz hadis, geçmiş ümmetlerde intihar eden bir şahıstan bahsetmekte, Allâh'ın (c.c.) o kimseyi cennetten mahrum bıraktığı belirtilmektedir. Bu hadis, Kütüb-i Tis'a kaynaklarından, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/885) *Müsned*'inde, Buhârî (ö. 256/870) *ve* Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhîh*'lerinde yer almaktadır.

1.9.2. Hadîsin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri

Araştırdığımız hadis kaynaklarında ilgili hadisin rivâyet tarikleri metinleriyle birlikte şöyledir:

Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a)

"حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ حَدَّثَنَا عِمْرَانُ يَعْنِي الْقَطَّانَ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يُحَدِّثُ عَنْ جُنْدُبٍ أَنَّ رَجُلًا أَصَابَتْهُ جِرَاحَةٌ فَحُمِلَ إِلَى بيته فَآلَمَتْ جِرَاحَتُهُ فَاسْتَخْرَجَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ فَطَعَنَ بِهِ فِي لَبَّتِهِ فَذَكَرُوا ذَلِكَ عِنْدَ النَّبِيِّ فَقَالَ فِيمَا يَرْوِي عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ سَابَقَنِي بِنَفْسه"

Abdüssâmed b. Abdülvâris > İmrân el-Kattân > Hasan-ı Basrî > Cündüb b. Abdullah el-Becelî tarîkiyle rivâyet edilen metin şu şekildedir:

"Bir adam yaralanınca evine götürüldü. Yarası ona elem verince ok kılıfından bir ok çıkarıp boğazına batırdı. Bu olayı Nebî'ye (s.a.s) anlattılar. Nebî (s.a.s), Yüce Allah'tan şunu rivâyet etti: "Kulum, kendisi konusunda benden acele davrandı.(Nefsine kıydı.)" [318]

[318] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 31. s. 100.
[318] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 28. s. 453.

2. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حدثنا محمد قال حدثنا حجاج حدثنا جرير عن الحسن حدثنا جندب بن عبد الله في هذا المسجد وما نسينا منذ حدثنا وما نخشى أن يكون جندب كذب على رسول الله صلى الله عليه و سلم قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : كان فيمن كان قبلكم رجل به جرح فجزع فأخذ سكينا فحز بها يده فما رقأ الدم حتى مات قال الله تعالى بادرني عبدي بنفسه حرمت عليه الجنة"

Muhammed b. Ma'mer > Haccâc b. Minhâl > Cerîr b. Hâzim > Hasan-ı Basrî şunu nakletmektedir:

"Cündüb b. Abdullâh el-Becelî bu mescidde (Basrâ mescidini kastediyor.) bize hadis aktardı. Aktardığını şimdiye kadar unutmadık. Cündüb'ün Resulullah'a yalan isnad etmesinden korkmuyoruz. (Yalan isnad etmez.) Nebî (s.a.s) şöyle buyurdu: *"Sizden önceki toplumlarda yaşamış bir kişinin yarası vardı. Yaraya dayanamayınca bir bıçak alıp elini kesti. Kan durmadı ve adam öldü. Allah, onun için: "Kulum canı hakkında benim önüme geçti.(Benden erken davrandı.) Ona cenneti haram kıldım" buyurdu."*[319]

b)

"وقال حجاج بن منهال حدثنا جرير بن حازم عن الحسن حدثنا جندب في هذا المسجد فما نسينا وما نخاف أن يكذب جندب على النبي صلى الله عليه و سلم قال كان برجل جراح فقتل نفسه فقال الله بدرني عبدي بنفسه حرمت عليه الجنة"

Haccâc b. Minhâl > Cerîr b. Hâzim > Hasan-ı Basrî şunu nakletmektedir: **Cündüb b. Abdullâh el-Becelî** bu mescidde (Basrâ mescidini kastediyor) bize hadis aktardı. Aktardığını şimdiye kadar unutmadık. Cündüb'ün Resulullah'a yalan isnad etmesinden korkmuyoruz. (yalan isnad etmez). Nebî (s.a.s) şöyle buyurdu:

[319] Buhârî, Kitâbu-l Enbiyâ, 50, c. 2, s. 494.

"Bir adamın yarası vardı. Canına kıydı. Allah (c.c.) şöyle buyurdu: Kulum benden önce davrandı. Ona cenneti haram kıldım."[320]

3) Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ حَدَّثَنَا الزُّبَيْرِىُّ وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَنَا شَيْبَانُ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ « إِنَّ رَجُلاً مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ خَرَجَتْ بِهِ قَرْحَةٌ فَلَمَّا آذَتْهُ انْتَزَعَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ فَنَكَأَهَا فَلَمْ يَرْقَإِ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ. قَالَ رَبُّكُمْ قَدْ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ ». ثُمَّ مَدَّ يَدَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَقَالَ إِى وَاللَّهِ لَقَدْ حَدَّثَنِى بِهَذَا الْحَدِيثِ جُنْدَبٌ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ فِى هَذَا الْمَسْجِدِ"

Muhammed b. Râfî' > Muhammed b. Abdullah b. Zübeyr > Şeybân b. Abdurrahmân > Hasan-ı Basrî > **Cündüb b. Abdullah**'dan şunu rivâyet etmektedir: "*Sizden önce geçmiş ümmetlerden bir kişide yara (çıban) çıkmıştı. Yarasından eziyet duyunca ok kılıfından bir ok çıkarıp yarayı yoldu. Yaradan akan kan, ölünceye kadar durmadı. Rabbiniz: "Ona cenneti haram kıldım" buyurdu."*[321]

b)

"وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِى بَكْرٍ الْمُقَدَّمِىُّ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ حَدَّثَنَا أَبِى قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ حَدَّثَنَا جُنْدَبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيُّ فِى هَذَا الْمَسْجِدِ فَمَا نَسِينَا وَمَا نَخْشَى أَنْ يَكُونَ جُنْدَبٌ كَذَبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ « خَرَجَ برجل فيمن كان قبلكم خراج». فَذَكَرَ نَحْوَهُ"

Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî > Vehb b.Cerir > Cerîr b. Hâzim > Hasan-ı Basrî şunu rivâyet etmektedir:

Cündüb b. Abdullâh el-Becelî bu mescidde (Basrâ mescidini kastediyor) bize hadis aktardı. Aktardığını şimdiye kadar unutmadık. Cündüb'ün Resulullah'a yalan isnad etmesinden korkmuyoruz.(yalan isnad etmez). Nebî (s.a.s) şöyle

[320] Buhârî, Kitâbu-l-Cenaiz, 83, c. 1, s. 419.
[321] Müslim, İmân 321, c. 1, s. 74.

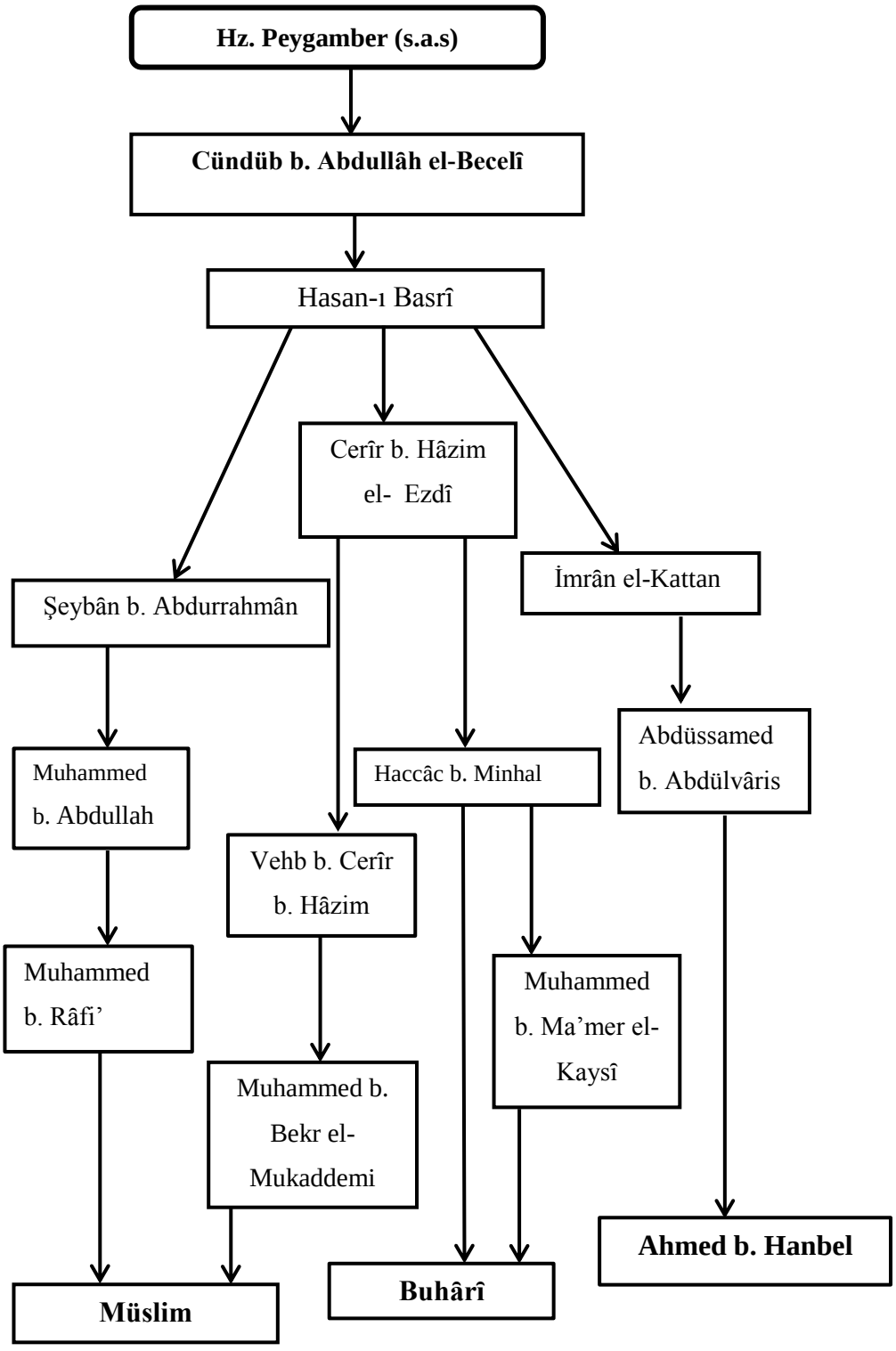
buyurdu: *"Sizden önceki toplumlarda yaşamış bir kişinin yarası vardı. Yaraya dayanamayınca bıçak ile kendi canına kıydı. Allah (c.c): "Kulum canı hakkında benim önüme geçti. (benden erken davrandı.) Ona cenneti haram kıldım" buyurdu*."[322]

1.10. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.10.1. Sened Ağı

Beşinci hadis rivâyetlerine çizdiğimiz sened şeması şu şekildedir:

[322] Müslim, İmân 322, c. 1, s.75.

Hz. Peygamber (s.a.s)
Cündüb b. Abdullâh el-Becelî
Hasan-ı Basrî
Cerîr b. Hâzim el- Ezdî
İmrân el-Kattan
Şeybân b. Abdurrahmân
Abdüssamed b. Abdülvâris
Muhammed b. Abdullah
Haccâc b. Minhal
Vehb b. Cerîr b. Hâzim
Muhammed b. Râfi'
Muhammed b. Ma'mer el-Kaysî
Muhammed b. Bekr el-Mukaddemi
Ahmed b. Hanbel
Müslim
Buhârî

1.10.2. Sened Tenkidi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Abdüssâmed b. Abdülvâris > (haddesenâ) İmrân el-Kattân > (semi'tü) Hasan-ı Basrî > ('an) **Cündüb b. Abdullah el-Becelî** senedi:

Ebü'l-Âvvâm Îmrân b. Dâvûr el-Kattân el-Basrî (ö. ?):

Hasan-ı Basrî, Ebân b. Ayyâş, Ma'mer b. Râşid, Muhammed b. Sîrîn gibi ilk dönem muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden Ebû Dâvûd Teyâlisî, Yezîd b. Zürey', Muhammed b. Bilâl gibi muhaddisler hadis nakletmişlerdir.[323]

Hakkında İclî "sika" tabirini, Ahmed b. Hanbel de "sâlihü'l-hadîs" tabirini kullanmışlardır. İbn Hibbân eserinde ona yer vermiştir. Buhârî kendisini "sadûk, vehimli" olarak vasıflandırmış, Sahîh'inde hadislerini istişhâd olarak kullanmıştır. Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî ve İbn Mace de başka râviler aracılığıyla kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğer bazı hadis münekkitleri "zayıf" tabiriyle onu cerh etmişlerdir. Ukaylî onun Hâricî akidesini beslediğini fakat aşırı bir sempatizân olmadığını belirtmiştir. Dârekûtnî muhalefet ve vehminin çokluğuyla onu eleştirmiştir.[324]

Ebû Saîd Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728):

Tabiînden olup Hz. Alî, Hz. Aîşe ve Hz. Talhâ b. Ubeydullâh'ı görmüş fakat bunlardan hadis nakletmemiştir. Hadis nakletmiş olduğu ashâb içerisinde Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Cündüb b. Abdullah el-Becelî, Abdullah b. Ömer el-Hattâb, Abdullah b. Amr el-Âs bulunmaktadır. Kendisinden ise Humeyd et-Tavîl, Simâk b. Harb, Katade b. Diame, Cerîr b. Hâzım, Eyyüb es-Sahtiyânî gibi birçok meşhur muhaddis hadis nakletmişlerdir.[325]

---

[323] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s.116; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 22, s. 328, 329.

[324] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 8, s.116, 117; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 30, s. 329, 330.

[325] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 231; **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 6, s. 96, 103.

Muhaddislerin övgüsünü kazanmış olan Hasan-ı Basrî'yi İclî de "sika" bir şahsiyet olarak tanımlamış, Darekûtnî ise mürsel olarak rivâyet ettiği hadislerde zayıflığın olduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân Hasan-ı Basrî'nin Basra ehlinin en fasîh, en çok fıkıh bilgisine sahip ve çok ibadet eden kimselerden biri olduğunu söylemiş bununla birlikte hadis rivâyetlerinde tedlîs yaptığını da nakletmiştir. Muhammed b. Sa'd Tabâkât adlı eserinde onun "sika, huccet, me'mûn" bir şahsiyet olduğunu fakat mürsel olarak rivâyet ettiği hadislerin herhangi bir konuya delil olamayacağını ifade etmiştir.[326]

Senedde yer alan Abdüssamed b. Abdülvâris'in durumunu önceki senedlerde bilgi verdiğimizden burada tekrarlamaya ihtiyaç duymadık.

2. Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Muhammed > (haddesenâ) Haccâc b. Minhâl > (haddesenâ) Cerîr b. Hâzim > ('an) Hasan-ı Basrî > (haddesenâ) **Cündüb b Abdullah el-Becelî** senedi:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ma'mer el-Kaysî el-Basrî el-Behrânî (ö. 250/864 - 65):

Muhammed b. Kesîr, Ebû Hişâm el-Mahzumî gibi muhaddislerden hadis nakletmiş, Kendisinden Kütüb-i Sitte musannifleri başta olmak üzere Ebû Hâtim er-Râzî gibi meşhur muhaddisler hadis almışlardır.[327]

Nesâî, "sika" tabiriyle, Ebü Hâtim ve Ebû Dâvûd ise "sadûk" tabirini kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. Nesâî ve Ebû Dâvûd'un hakkında "leyse bihi be's" tabirini kullandıkları da nakledilmiştir. İbn Hibbân esrinde ona yer vererek güvenilir biri olduğuna işaret etmiştir.[328]

---

[326] Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 4, s. 572; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 231- 236; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 6, s.105 -115.

[327] Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s. 412.

[328] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 8, s. 105; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c.9, s. 412; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 26, s. 486.

Ebû Muhammed Haccâc b. Minhâl el-Enmâtî el-Basrî (ö. 216/831 - 32):

Cerîr b. Hâzim, Hammâd b. Zeyd, Şu'be b. Haccâc, Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden de oğlu Ubeydullâh başta olmak üzere Buhârî, Ya'kûb b. Şeybe gibi muhaddisler hadis nakletmişlerdir.[329]

Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Ebû Hâtim gibi hadis münekkitleri kendisini "sika" olarak niteledirmişler, ondan hadis almakta bir sorunun olmadığını belirtmişlerdir.[330]

Ebû-n-Nadr Cerîr b. Hâzim b. Zeyd el-Ezdî el-Basrî (ö. 170/786 - 87):

Amcası Cerîr b. Zeyd başta olmak üzere, Eyyüb es-Sahtiyânî, Hasan-ı Basrî, Humeyd et-Tavîl, Katade b. Diâme gibi ünlü âlimlerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden hocası olan Eyyüb es-Sahtiyâni, Haccâc b. Minhâl, Süfyân es-Sevrî, Vekî' b. Cerrâh gibi birçok meşhur muhaddis hadis almışlardır.[331]

Ahmed b. Hanbel, hakkında sünneti bilen biri olarak behsetmiştir. Yahyâ b. Maîn ve Nesâî, hakkında "leyse bihi be's" lafzını kullanarak onu tevsîk etmişlerdir. Ahmed b. Abdullah el-Îclî onu "sika" olarak nitelendirmiş, Ebû Hâtim ise "sadûk" ve "sâlihu'l-hadîs" olduğunu belirtmiştir. Cerîr b. Hâzim'in ölümünden birkaç sene öncesinde hafızasının zayıfladığı nakledilmiş fakat bu haldeyken muhaddislerin ondan hadis almadıkları belirtilmiştir. Katade b. Diâme'den rivâyet ettiği hadisler zayıf sayılmış bunun gerekçesi de hadislerin başkaları tarafından rivâyet edilmemesidir. Bunun dışındaki diğer rivâyetlerinde "müstakimü'l-hadîs" olduğu ifade edilmiştir.[332]

Bir önceki senedde Hasan-ı Basrî'nin durumunu belirttiğimizden dolayı burada tekrar zikretmeye ihtiyaç duymadık.

b) (kâle) Haccâc b. Minhâl > (haddesenâ) Cerîr b. Hâzim > ('an) Hasan-ı Basrî > (haddesenâ) **Cündüb b Abdullah el-Becelî** senedi:

---

329 Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 5, s. 457 – 459.

330 Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 295; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 182.

331 Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 61; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 4, s. 525 – 527.

332 Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s.148; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 2, s. 61; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 4, s. 528 – 530.

Senedde geçen bütün râvilerin durumlarını önceki senedlerde açıkladığımız için burada tekrar zikretmeye ihtiyaç duymadık.

3. Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenî) Muhammed b. Râfi' > (haddesenâ) Muhammed b. Abdullah b. Zübeyr > (haddesenâ) Şeybân b. Abdurrahmân > (semi'tü) Hasan-ı Basrî > (haddesenî) **Cündüb b. Abdullah el-Becelî** senedi:

Ebû Ahmed Muhammed b. Abdullah b. Zübeyr el-Eslemî ez-Zübeyrî el-Kûfî (ö. 203/818 - 19):

İsrâîl b. Yûnus, Züheyr b. Muâviye, Süfyân es-Sevrî, Şeybân b. Abdurrahmân, Şerîk b. Abdullah gibi muhaddislerden hadis rivayetinde bulundu. Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Züheyr b. Harb, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Râfi' gibi hadisçiler hadis nakletmişlerdir.[333]

Hadis münekkitleri, hakkında ta'dîl lafızlarından "sika, sadûk, leyse bihi be's" tabirlerini kullanarak güvenilir bir râvî olduğunu belirtmişlerdir. İclî ise onda teşeyyu'fikrinin olduğunu belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel ise Süfyân'ın hadislerinde çok hata yaptığını ifade etmektedir.[334]

Ebû Muâviye Şeybân b. Abdurrahmân et-Temîmî el-Basrî (ö. 164/780 - 81):

Hasan-ı Basrî başta olmak üzere Simâk b. Harb, Süleymân el-A'meş, Katade b. Diâme gibi hadisçilerden hadis nakletmiştir. Kendisinden Ebû Hanîfe, Âdem b. İyâs, Ebû Dâvûd et-Teyâlisî, Velîd b. Müslim ve diğer birçok hadisçi hadis almışlardır.[335]

Ahmed b. Hanbel, kendisine "sebt" vasfını kullanmış, Yahyâ b.Maîn, Muhammed b. Sa'd, Ahmed b. Abdullah el-Îclî ve Nesâî onun "sika" olduğunu

[333] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 25, s. 476- 478.

[334] İclî, **Ma'rifetü-s-Sikât**, c.2, s. 242; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 7, s. 297; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 25, s. 479.

[335] Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s.160; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 12, s. 593, 594.

vurgulamışlardır. Ebû Hâtim onu "salihü'l-hadîs" olarak nitelendirmiş ve kendisinden hadis yazılmasında bir sakıncanın olmadığını belirtmiştir.[336]

Diğer râvilerin bilgileri önceki senedlerde verildiğinden onların durumlarını burada izah etmeye ihtiyaç duymamaktayız.

b) (haddesenâ) Muhammed b. Ebî Bekr el-Mukaddemî > (haddesenâ) Vehb b.Cerîr > (haddesenâ) Cerîr b. Hâzim > (semi'tü) Hasan-ı Basrî > (haddesenâ) **Cündüb b. Abdulah el-Becelî** senedi:

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Alî el-Mukaddemî es-Sekafî (ö. 234/848 - 49):

Hammâd b. Zeyd, Abdurrahmân b. Mehdî, Vehb Cerîr gibi muhaddislerden hadis almış, kendisinden ise Buhârî, Müslim, Ebû Hâtim, Ebû Zür'â gibi meşhur muhaddisler hadis almışlardır.[337]

Ebû Zür'â onu ta'dîl lafızlarından biri olan "sika" ile vasıflandırmış, Yahya b. Maîn ise "sadûk" ile vasıflandırmıştır. Ebû Hâtim hakkında "sâlihu'l-hadîs" tabirini kullanarak hadislerinin delil olarak kullanılabileceğine işaret etmiştir.[338]

Diğer râvilere ait bilgilere önceki senedleri açıklarken değinildiğinden dolayı aynı bilgileri burada tekrar zikretmedik.

1.10.3. Beşinci Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi

Araştırmamızın kapsamındaki kaynakları taradığımızda konuyla ilgili olan bu kudsî hadisin Hz. Peygamber'den (s.a.s) sadece Cündüb b. Abdullah el-Becelî tarîkiyle rivâyet edildiğini tesbit ettik. Hadise ait rivâyetler, Buhârî ve Müslim'in *Sâhih*'leri ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadırlar. Kudsî hadis olarak değerlendirilen bu rivâyetlerin ilgili kaynaklarda beş tarîki bulunmaktadır.

---

[336] İclî, **Ma'rifetü-s-Sikât**, c. 1, s. 462; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 4, s. 356; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c.1, s.161; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 12, s. 595, 596.

[337] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 24, s. 535, 536.

[338] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 7, s. 213; Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 24, s. 536.

Rivâyetlerin senedlerinde ittisâl bulunmaktadır. Râvilerin güvenilir oldukları cerh ve ta'dîl âlimlerince ortaya konmuştur. Fakat Ahmed b. Hanbel'in kendisinden hadis nakletmiş olduğu Îmrân b. Dâvûr hakkında birçok hadis tenkitçilerin olumsuz eleştiri yapması, ona ait rivâyetlerin zayıf olmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle araştırdığımız kaynaklar çerçevesinde beşinci hadise ait olan dört rivâyetin sened açısından sahih, bir rivâyetin ise zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Fakat İmrân b. Dâvûr'un intiharla ilgili naklettiği hadis, diğer tarîklerin şâhit ve mütabaatı ile hasen li-gayrih seviyesinde olabileceği de unutulmamalıdır.

1.11. ALTINCI HADİS

1.11.1. Hadîsin Kaynakları

İntihar eden şahsın cennete gireceği ve oradaki durumunuyla ilgili olan altıncı hadis, Kütüb-i Tis'a kaynakları içerisinde Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/885) *Müsned*'i ile Müslim'in (ö. 261/874) *Sâhîh*'inde yer almaktadır.

1.11.2. Hadîsin Rivâyet Tarikleri ve Metinleri

Altıncı hadis olarak ele aldığımız ilgili hadisin araştırdığımız hadis kaynaklarında iki rivâyeti bulunmaktadır. Bu rivâyetler şunlardır:

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned* adlı eserinde;

a)

"حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الْحَجَّاجِ الصَّوَّافِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ عَمْرٍو الدَّوْسِيَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لَكَ فِي حِصْنٍ حَصِينٍ وَمَنْعَةٍ قَالَ فَقَالَ حِصْنٌ كَانَ لِدَوْسٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَبَى ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلَّذِي ذَخَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِلْأَنْصَارِ فَلَمَّا هَاجَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ هَاجَرَ إِلَيْهِ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو وَهَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ فَمَرِضَ فَجَزِعَ فَأَخَذَ مَشَاقِصَ لَهُ فَقَطَعَ بِهَا بَرَاجِمَهُ فَشَخَبَتْ يَدَاهُ حَتَّى مَاتَ فَرَآهُ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فِي مَنَامِهِ فَرَآهُ فِي هَيْئَةٍ حَسَنَةٍ وَرَآهُ مُغَطِّيًا يَدَهُ فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ قَالَ غَفَرَ لِي بِهِجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَمَا لِي

أَرَاكَ مُعَطِّلًا يَدَكَ قَالَ قَالَ لِي لَنْ نُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ قَالَ فَقَصَّهَا الطُّفَيْلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ وَلِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ"

Süleymân b. Harb > Hammâd b. Zeyd > Haccâc es-Savvâf > Ebü'z- Zübeyr > **Câbir b. Abdullah el-Ensârî** şunu nakletmiştir:

"(Câhilliyye devrinde, Devs kabilesine ait bir kale vardı.) Tufeyl b. Amr ed-Devsî Hz. Peygamber'e (s.a.s) gelip: "Ey Allah'ın elçisi, sana kötülük yapacaklardan, seni koruyacak olanların yanına ve güvenilir bir kaleye gelir misiniz?" diyerek kendisini koruyacaklarına dair teklifte bulundu. Allah (c.c), Resulullah'ı koruma şerefini Ensâr kabilesine nasip edeceğinden, Resulullah Tufeyl b. Amr'ın teklifini kabul etmedi. Resulullah, Medine'ye hicret edince, Tufeyl b. Amr ed-Devsî kabilesinden bir kişiyle birlikte Medine'ye hicret etti. Fakat kendisiyle beraber gelen kişi Medine'de hastalandı. Hastalığın ağrısına karşı tahammül edemeyince kendisine ait oklarla parmak eklemlerini kesti. Elinden kanlar aktı ve nihayetinde öldü. Olaydan bir süre sonra Tufeyl b. Amr ed-Devsî rüyasında o kişiyi gördü. Onu güzel bir surette fakat eli sarılı halde görünce ona: "Rabbin sana nasıl muamelede bulundu?" diye sorduğunda; o da: "Elçisine hicret ettiğim için Rabbim beni affetti" diye cevap verdi. Tufeyl: "Neden seni elin sarılmış halde görüyorum" diye sorunca; adam şöyle cevap verdi: "Bana: 'Bozduğunu düzeltmeyeceğiz' denildi." Tufeyl bu olayı ve gördüğü rüyayı Resulullah'a (s.a.s) anlattı. Resulullah (s.a.s): "*Allahım! Onun iki eli için de mağfiret eyle*" diye dua etti."[339]

3. Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a)

"حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ حَجَّاجٍ الصَّوَّافِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ الطُّفَيْلَ بْنَ عَمْرٍو الدَّوْسِيَّ أَتَى النَّبِيَّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لَكَ فِي حِصْنٍ حَصِينٍ وَمَنَعَةٍ – قَالَ حِصْنٌ كَانَ لِدَوْسٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ – فَأَبَى ذَلِكَ النَّبِيُّ لِلَّذِي ذَخَرَ اللَّهُ

[339] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c.23. s. 232.

لِلأَنْصَارِ فَلَمَّا هَاجَرَ النَّبِيُّ إِلَى الْمَدِينَةِ هَاجَرَ إِلَيْهِ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو وَهَاجَرَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَاجْتَوَوُا الْمَدِينَةَ فَمَرِضَ فَجَزِعَ فَأَخَذَ مَشَاقِصَ لَهُ فَقَطَعَ بِهَا بَرَاجِمَهُ فَشَخَبَتْ يَدَاهُ حَتَّى مَاتَ فَرَآهُ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو فِي مَنَامِهِ فَرَآهُ وَهَيْئَتُهُ حَسَنَةٌ وَرَآهُ مُغَطِّيًا يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعَ بِكَ رَبُّكَ فَقَالَ غَفَرَ لِي بِهِجْرَتِي إِلَى نَبِيِّهِ فَقَالَ مَا لِي أَرَاكَ مُغَطِّيًا يَدَيْكَ قَالَ قِيلَ لِي لَنْ نُصْلِحَ مِنْكَ مَا أَفْسَدْتَ. فَقَصَّهَا الطُّفَيْلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ « اللَّهُمَّ وَلِيَدَيْهِ فَاغْفِرْ "

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe – İshâk b. İbrâhîm > Süleymân b. Harb > Hammâd b. Zeyd > Haccâc es- Savvâf > Ebü'z-Zübeyr > **Câbir b. Abdullah el-Ensârî** tarîkiyle gelen rivâyet şu şekildedir:

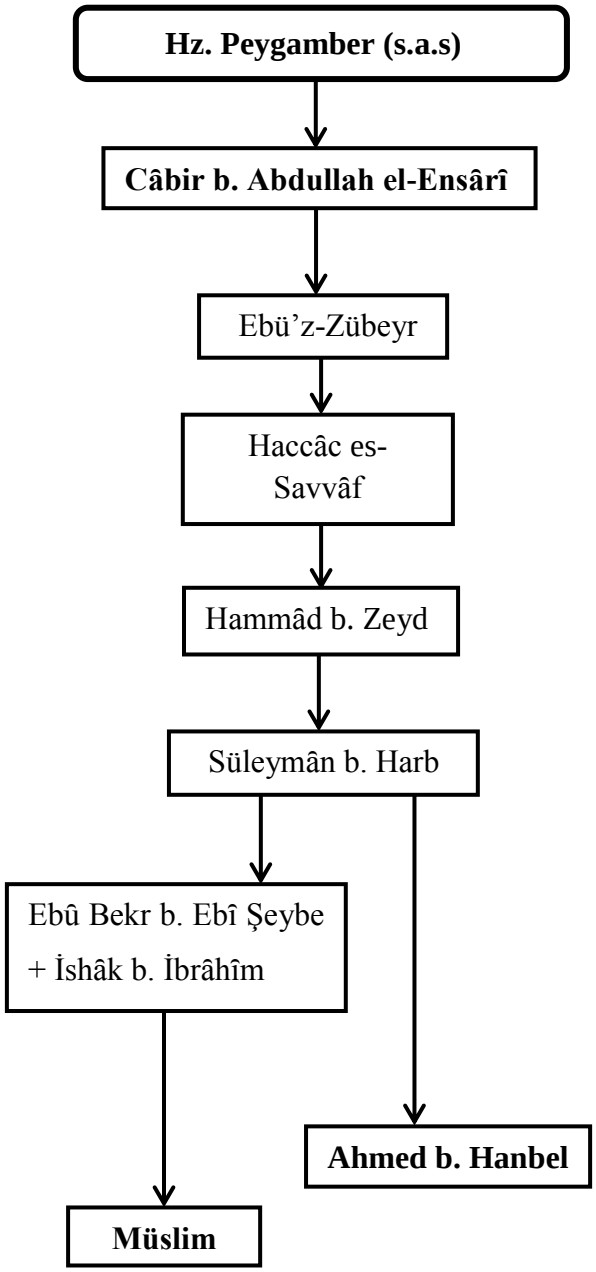
"Câbir b. Abdullah şöyle diyor: Tufeyl b. Amr ed-Devsî Peygamberimize gelip kendisini korumayı taahhüd ederek ve "Ey Allah'ın Resulû, sana kötülük yapacaklardan, seni koruyacakların yanına ve güvenilir bir kaleye gelir misiniz?" diyerek bir teklifte bulundu. Cahilliyye devrinde, Devs kabilesinin kalesi vardı. Allah, Resulullah'ı koruma şerefini Ensar'a nasip edeceğinden, Resulullah bu teklifi kabul etmedi. Resulullah Medine'ye hicret edince, Tufeyl b. Amr ed-Devsi kabilesinden adamla birlikte Medine'ye hicret ettiler. Arkadaşı hastalandı. Hastalığın acısına karşı tahammül göstermedi ve kendi oklarıyla parmak boğumlarını (eklemlerini) kesti. Elinden kanlar fışkırdı ve kan kaybı sebebiyle öldü. Tufeyl b. Amr ed-Devsi onu rüyasında güzel bir surette fakat eli sarılı halde görünce ona: "Rabbin sana nasıl muamelede bulundu" diye sordu. "Nebî'sine hicret ettiğim için bana mağfirette bulundu" dedi. Tufeyl: "Neden seni iki elin sarılmış halde görüyorum" diye sorunca; adam şöyle cevap verdi: Allah (c.c.) bana, "kendi vücudunda bozduğun şeyi düzeltmeyeceğiz" dedi. Tufeyl bu vakayı Resulullah'a (s.a.s) anlattı. Resulullah (s.a.s): "*Allahım! Onun iki eli için de mağfiret eyle*" diye dua buyurdu."[340]

[340] Müslim, İmân 326, c.1, s.76.

1.12. İSNÂD TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.12.1. Sened Ağı

Altıncı hadis rivâyetlerinin sened ağı şu şekildedir:

1.12.2. Sened Tenkidi

1. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Müsned adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Süleymân b. Harb > (haddesenâ) Hammâd b. Zeyd > (‘an) Haccâc es-Savvâf > (‘an) Ebü’z- Zübeyr > (‘an) **Câbir b. Abdullah** senedi:

Ebû Eyyûb Süleymân b. Harb b. Becîl el-Ezdî el-Basrî (ö. 224/839)

Hammâd b. Zeyd başta olmak üzere Hammâd b. Seleme, Cerîr b. Hâzim, Şu’be b. Haccâc gibi muhaddislerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed b.Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi meşhur muhaddisler rivâyet etmişlerdir.[341]

Hadis münekkitlerinden biri olan Alî b. Medînî ondan övgüyle bahsetmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî, Süleymân'ın Affân b. Müslim'den daha büyük bir muhaddis olduğunu ve tedlîs yapmadığını belirtmiş, ayrıca hadis râvilerini tenkid etme yeteneğine sahip olduğunu söylemiştir. Nesâî, “sika, me'mûn” bir muhaddis olduğunu söylemiş, Ya'kub b. Şeybe hakkında “sika, sebt” lafızlarını kullanmış, Zehebî de onu “sika, hadis hafızı” olarak değerlendirmiştir.[342]

Ebû İsmâîl Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezrak el-Ezdî (ö. 179/795):

Eyyûb es-Sahtiyâni başta olmak üzere, Ebû Hâzim Seleme b. Dînâr, Haccâc es-Savvâf ve birçok muhaddisten hadis almıştır. Kendisinden Sileymân b. Harb, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahmân b. Mehdî gibi hadisçiler hadis rivâyet etmişlerdir.[343]

Ahmed b. Hanbel onu müslümanların imamlarından biri olarak değerlendirmiş ve kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Abdurrahmân b. Mehdî onun hadis ilmi imamlarından biri olduğunu ve sünneti ondan daha iyi bilen birinin

[341] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 11, s. 385, 386.
[342] İbn Ebî Hâtim er-Râzî**, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 4, s. 108; Zehebî, **Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 288; Zehebî, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, c. 10, s. 334.
[343] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 7, s. 240 – 244.

olmadığını söylemiş, hadiste Hammâd b. Seleme'den daha güvenilir biri olduğu nakledilmiştir. Yahyâ b. Maîn de çok güvenilir bir hadisçi olduğunu belirtmiştir. [344]

Ebû-s-Salt Haccâc b. Ebî Osmân es-Savvâf el-Basrî (ö. 143/760 - 61):

Hasan-ı Basrî, Ebü-z-Zübeyr Mekkî, Yahyâ b. Ebî Kesîr gibi hocalardan hadis almıştır. Kendisinden Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Yayhâ b. Saîd el-Kattân ve diğer birçok muhaddis hadis rivâyet etmişlerdir.[345]

Hakkında Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'â, Ebû Hâtim, İclî, Tirmizî ve Nesâî ta'dîl lafızlarından biri olan "sika" vasfını kullanarak onu tevsîk etmişlerdir.[346]

Ebü'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Kureşî el-Mekkî (ö. 126/743):

Abdullah b. Abbâs, Hz.Aişe, Saîd b. Cübeyr. Câbir b. Abdullâh gibi sahabilerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Haccâc es-Savvâf gibi birçok meşhur mıhaddsi hadis rivâyet etmişlerdir.[347]

Ahmed b. Hanbel, hakkında "leyse bihi be's" tabirini kullanmak suretiyle onu tevsîk etmiş, İclî "sika" tabiriyle, Yahyâ b. Maîn onu bazen "sika" bazen de "sâlih" tabiriyle nitelendirmiştir. Mâlik b. Enes ondan hadis naklettiğinden dolayı bazı hadis münekkitleri güvenilir bir şahsiyet olmasında bunu yeterli bir sebep olarak görmüşlerdir. Çünkü Mâlik'in sadace güvenilir muhaddislerden hadis rivâyet etmesi bilinen bir durumdur. Bazı hadis münekkitleri de tedlîs yaptığını söylemişler, tedlislerinin zayıf olarak değerlendirilmesine sebep teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Tedlislerinden dolayı rivâyet ettiği hadislerin yazılmasında bir sakınca olmadığını fakat bunların herhangi bir konunun isbatlanması için delil olamayacağını iddia

[344] İbn Ebî Hâtim **er-Râzî, el-Cerh ve-t- Ta'dîl**, c. 3, s. 138; **Zehebî, Tezkiretü'l-Hüffâz**, c. 1, s. 167; Askalânî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. 3, s. 10.

[345] Mizzî,**Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 5, s. 443.

[346] İclî, **Ma'rifetü's-Sikât**, c. 1, s. 287; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerh ve-t-Ta'dîl**, c. 3, s. 167; Mizzî, **Tehzîbü'l- Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl,** c. 5, s. 443.

[347] Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-Rîcâl**, c. 26, s. 402- 406.

etmişlerdir. İbn Hibbân eserinde yer vermek suretiyle hakkında müsbet bir görüş sergilemiş ve onu cerh edenlerin insaflı davranmadıklarını dile getirmiştir.[348]

2. Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmi'u's-Sahîh* adlı eserinde;

a) (haddesenâ) Ebû Bekr b. Ebî Şeybe + İshâk b. İbrâhîm > (haddesenâ + 'an) Süleymân b. Harb > (haddesenâ) Hammâd b Zeyd > ('an) Haccâc es-Sevvâf > ('an) Ebü'z-Zübeyr > ('an) **Câbir b. Abdullâh el-Ensârî** senedi:

Senedde yer alan bütün râvilerin durumlarını geçmiş senedlerde açıkladığımız için burada tekrarlamaya ihtiyaç duymamaktayız.

1.12.3. Altıncı Hadis İsnadlarının Değerlendirilmesi

İntihar eden kimsenin cennete gireceği ve oradaki durumu ile ilgili hadisi, Hz. Peygamber'den (s.a.s) sadece Câbir b. Abdullah el-Ensârî nakletmiştir. İlgili hadis, Müslim'in *Sahîh*'i ile Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almakta, her birinde bir tarîk olmak suretiyle iki tarîki bulunmaktadır. Hadisin iki senedi de muttasıldır ve râvileri hadis münekkitlerinin çoğunluğu tarafından tevsîk edilmişlerdir. Bu bilgiler ışığında ilgili hadisi sened bakımından sahih olarak değerlendirmekteyiz.

1.13. SENED BAKIMINDAN HADİSLERİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

İntiharla ilgili hadislerin, incelemekte olduğumuz en sahih rivâyetleri barındıran dokuz kaynağın sekizinde geçtiğini tesbit ettik. Daha önce ifade ettiğimiz gibi olguya dair rivâyetler içerik bakımından intiharla ilgili farklı konu ve farklı intihar olaylarına temas etmektedirler. Temas ettikleri konu ve olaylar açısından ilgili rivâyetlerin altı hadise ait olduğunu belirttik. Bu hadislerin her birinin tarîklerini metinleriyle birlikte kendi başlığı içerisinde zikredip akabinde sened tenkidine tabi tuttuk. Sened bakımından hadislerin sıhhatini tesbit etmek için senedde bulunan sahabe hariç bütün râviler hakkında bilgiler verdik. Münekkitler tarafından tevsik edilen veya cerh edilenlerin kimler olduklarını, rivâyetlerin senedlerinde ittisal olup olmadığını araştırdık. Araştırdığımız kaynaklarda intiharla ilgili olan altı hadisin rivâyetlerini sened açısından şu şekilde değerlendirebiliriz:

[348] İbn Hibbân, **es-Sikât**, c.5, s. 352;

Birinci hadis, on dokuz tarîkle rivâyet edilmiş olup bunlar Ebû Hüreyre vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.s) ulaşmaktadır. Tirmizî'nin *Sahih*'inde bulunan iki rivâyette ittisal problemi bulunduğundan dolayı bu rivâyetlerin sened açısından zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Hadisin diğer tarîklerinde ise ittisal bulunup ravîler cerh ve ta'dîl âlimlerince tevsîk edilmişlerdir. Böylelikle bu rivâyetlerin sened açısından sıhhatli olduklarını söyleyebiliriz.

Araştırdığımız kaynaklarda ikinci hadisin on yedi farklı tarîki bulunmaktadır. Hadisin on altı rivâyetinin senedlerinde herhangi bir kusur bulunmadığından bu rivâyetler sened açısından sahih kabul edilmişlerdir. Diğer bir rivâyeti ise sened zincirinde bulanan râvîlerden biri, münekkitlerce cerh edildiğinden dolayı bu rivâyetin zayıf olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Paygamber'in (s.a.s) intihar eden şahsın cenaze namazını kılmadığını konu edinen üçüncü hadis, on beş farklı tarîkle rivâyet edilmiş olup bunların tamamı Câbir b. Semûre kanalıyla bizlere ulaşmıştır. Sened tenkitleri yapılan bu tarîklerin bazı râvileri hadis münekkitlerince cerh edilmişlerdir. Böylece hadisin iki rivâyeti zayıf sayılmaktadır. Hadisin diğer on üç tarîkinde ise senedlerinde ittisâl bulunup râvilerinde de cerhi gerektirecek herhangi bir kusur olmadığından dolayı sened açısından sahîh olarak değerlendiriyoruz.

Hz. Peygamber (s.a.s) ile beraber savaşa katılan ve sonunda kendini öldüren kişinin durumuyla ilgili olan dördüncü hadisin araştırdığımız kaynaklarda 11 tarîki bulunmakta, bunlar Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd es-Sâîdî ve Hayber Gazvesi'ne katılan bazı sahabîler vasıtasıyla nakledilmişlerdir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb buradaki sahabîleri mübhem bir kalıp kullanarak zikretmiştir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb rivâyetinde, mübhem olan râvi sahabe tabakasından olduğu için bu ibhamlık rivâyetin sıhhatini etkilememektedir. İlgili hadisin bütün râvileri erbabınca tevsîk edildiğinden dolayı tarîklerin tümünü sahih olarak değerlendirmekteyiz.

Beşinci hadisin, Hz. Peygamber'den (s.a.s) sadece Cündüb b. Abdullah el-Becelî tarîkiyle rivâyet edildiğini tesbit ettik. Kudsî hadis olarak değerlendirilen bu rivâyetlerin ilgili kaynaklarda beş tarîki bulunmaktadır. Bu tarîklerin senedlerinde ittisâl söz konusudur. Râviler münekkitlerce tevsîk edilmiş sadece Ahmed b.

Hanbel'in kendisinden hadis alıp nakletmiş olduğu Îmrân b. Dâvûr hakkında çoğu münekkitlerin olumsuz eleştiri yapması naklettiği hadislerin zayıf olmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle beşinci hadisin dört tariki sahih, bir tariki ise zayıf kabul edilmiştir.

Altıncı hadise ait iki rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Hadisi Nebî'den (s.a.s) sadece Câbir b. Abdullah el-Ensârî nakletmiştir. İlgili hadis, her birinde bir tarîk bulunmak üzere Müslim'in *Sâhîh*'i ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır. Hadisin iki senedi de muttasıldır ve râvileri hadis münekkitlerinin çoğunluğu tarafından tevsîk edilmişlerdir. Bu bilgiler ışığında iki rivâyetin de sened bakımından sahih olduğunu söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. METİN TENKİDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir önceki bölümde, intiharla ilgili hadislerin sened tetkikini yaparak -birkaç rivâyet hariç- sened açısından sahih olduklarını tesbit ettik. Bu bölümde ise ilgili rivâyetlerin, dil özellikleri bağlamında anlaşılması açıklığa kavuşturulacak, metin tenkidi açısından Kur'ân ve sünnete arz edileceklerdir. Daha sonra hadislerin şerhlerdeki yorumlarına yer verilecek bununla birlikte İslamî ilimlerdeki kullanımları da ele alınacaktır. Böylece intiharla ilgili hadislerin metin açısından sıhhatleri tesbit edilecektir. Ayrıca bu hadisler ışığında İslâm'ın intihar olgusuna yönelik tutumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. İntiharla İlgili Hadislerin Dil Özellikleri Bağlamında Anlaşılması

"Bir hadisin hadis kaynaklarında sahih bir isnadla geçtiğinin bilinmesi metin tenkidine geçmek için yeterli görülmemiştir. Çünkü çeşitli kaynaklarda yer alıp hepsi de aynı lafızlarla rivâyet edilmiş olan hemen hiçbir hadis yoktur. Bilakis hadisler, lafızları birbirini tutmayan çeşitli tarîklardan rivâyet edilmiş durumdadır. Durum böyle olunca, hangi hadis olursa olsun, metin tenkidi yapılmadan önce onun diğer tarîklarının incelenip lafız farklılıklarının tesbit edilmesi gerekir. Çünkü hadisin belli bir rivâyetinin lafızları esas alındığında, metin tenkidi açısından problemli olduğu sonucuna varılabilirken; aynı hadisin diğer lafızları göz önünde bulundurulduğunda

metin tenkidini gerektirecek bir durumun olmadığı ortaya çıkabilir veya bu durumun tersi de olabilir."[349]

"Hz. Peygamber'in ifade ettiği gibi harfiyen, hiçbir değişikliğe uğramadan ve bütün tariklarında aynı lafızlarla rivâyet edilmiş olan hiçbir hadis bulunmadığı için, bir hadisin sadece muttali olduğumuz bir-iki tarikını esas alıp, ona göre metin tenkidinin yapılması son derece yanlış telakkilere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bir hadisin –mümkün olduğu nisbette- bütün tariklarının toplanmasına ve bunları dikkate alarak –mümkünse- tek bir metin inşasına gayret edilmelidir."[350]

Araştırma konumuz olan ve yukarıda senedleriyle beraber zikredilen rivâyetler arasında lafzî değişiklik veya anlam kayması olup olmadığının tesbiti için bu rivâyetleri dil özelliği bağlamında inceleyip aynı konuya temas edenlere ortak bir metin bulmaya gayret edeceğiz.

2.1.2. Hadislerin Metin İnşası

İntiharla ilgili hadisler incelendiğinde muhteva bakımından birbirinden farklı konulara temas ettikleri ve Hz. Peygamber'in bu hadisleri farklı zaman dilimlerinde ve farklı intihar vakalarıyla karşılaştığında söylemiş olduğu izahtan varestedir. Böylesi farklı konuları ihtiva eden intihar ile ilgili bütün rivâyetler için ortak bir metin yapmak mümkün değildir. Bizler, ilgili rivâyetleri sened tenkidine tabi tutmadan, muhteva bakımından birbirleriyle örtüşen rivâyetleri bir hadis, diğer rivâyetleri ise ayrı bir hadis kabul ederek intiharla ilgili altı hadisin olduğunu tesbit etmiştik. Bu hadislerin metin tenkidine geçmeden önce her bir hadisin rivâyetleri tetkik edilerek aralarında bulunan lafız veya mana farklılıklarına değinilecek ve her bir hadise ait rivâyetlerden ortak bir metin oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1.2.1. Birinci Hadisin Metin İnşası

Birinci sırada yer verdiğimiz hadis, farklı tarîkler ile İmâm Mâlik'in eseri olan *Muvatta* hariç Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan hadis kaynaklarının tamamında yer almaktadır. Bu kaynaklarda birinci hadise ait on dokuz rivâyet bulunmaktadır.

[349] M. Hayri Kırbaşoğlu, **Altenatif Hadis Metodolijisi**, OTTO, 5. Baskı, Ankara 2015, s. 192.
[350] Kırbaşoğlu, **Altenatif Hadis Metodolijisi**, s. 196.

Hadisin tüm rivâyetlerinde, intihar eden şahsın, dünyada kendini nasıl öldürmüş ise cehennemde o şekille azap göreceği belirtilmiştir. Fakat intihar girişiminde bulunan kimsenin hangi şekilde kendini öldürdüğüne yönelik bir kısım rivâyetlerde aynı örnek verilirken diğer bir kısımda ise farklı örnekler verilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki iki rivâyet, Dârimî'nin *Sünen*'inde yer alan bir rivâyet, Buhârî'nin *Sâhih*'inde yer alan bir rivâyet, Müslim'in *Sâhih*'indeki dört rivâyet, Tirmizî'nin *Sünen'*indeki üç rivâyet ve Nesâî'nin *Sünen*'inde bulunan bir rivâyet aynı ifadeleri içermektedir. Aynı ifadeleri içeren birinci hadisin toplam on iki tarîki olup bunların metni şu şekildedir:

"Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır."

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivâyetin de metni yukarıda verilen metnin aynısıdır. Sadece ilgili rivâyette şu parça bulunmamaktadır:

"*Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir."*

Birinci hadisin diğer bir kısım rivâyetlerinde ise intihar etme şekillerine verilen örnekler farklıdır. Örneğin, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivâyetin metni şu şekildedir:

"Kim kendine mızrak saplarsa, ateşte de kendine mızrak saplayacaktır. Kim kendini ateşe atarsa cehennemde de kendini ateşe atacaktır. Kim kendini boğarsa ateşe girdiğinde de kendini boğacaktır."

Buhârî'nin *Sâhîh*'inde de bu rivâyete yer verilmiş, fakat rivâyetteki şu parçaya yer verilmemiştir:

"*Kim kendini ateşe atarsa cehennemde de kendini ateşe atacaktır"*

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan rivâyette, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde yer alan rivâyetlerden bir rivâyette ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer alan iki rivâyette sadece zehir içerek kendini öldüren şahsın cehennemdeki durumundan bahsedilmiştir. Bunlarda önceki rivâyetlerde bulunan hadisin diğer parçaları râviler tarafından nakledilmemiştir. Rivâyetlerdeki bütün bu farklılıklar hadislerin mana ile nakledildiğine delil teşkil etmektedir.

Ayrıca araştırdığımız kaynaklarda birinci hadise ait olan dört tarîk haricindeki diğer tüm tarîklerde intihar edenin ebedî cehennemde kalacağını ifade eden " خالدا مخلدا فيها" tabiri bulunmaktadır. Bu tabirin âlimler tarafından yorumlanma şekline ileride değinmekle beraber bunun râvilerin bir ilavesi olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Hadisler manayla nakledildiklerinden dolayı bunun bir sonucu olarak bir kısım rivâyetlerde hadisin lafızları arasında takdim ve te'hir yapılmış, bir kısımda ise yukarıda bir bütün olarak verdiğimiz hadisin bazı parçaları râviler tarafından aktarılmamıştır. Fakat hadisin bütün tarîkleri incelendiğinde manayı değiştirecek düzeyde herhangi bir lafız değişikliği veya anlam kaymasıyla karşılaşmamaktayız. Bu tarîkleri incelediğimizde, tümünü kapsamına alan ve Buhârî'nin *Sâhîh*'inde bulunup (a) şıkkında ele aldığımız şu hadis metnini ortak metin olarak değerlendirebiliriz.

"Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır."

2.1.2.2. İkinci Hadisin Metin İnşası

Sıralamada ikinci derecede ele aldığımız hadis, Sâbit b. Dahhâk tarafından on yedi farklı târikle rivâyet edilmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi hadisler manayla rivâyet edildiklerinden dolayı bunun bir sonucu olarak bazı kısımlar arasında takdim ve te'hir yapılmış bazılarında ise hadisin bir parçası hazf edilmiştir. Fakat hadisin bütün tarîklari incelendiğinde manayı değiştirecek düzeyde herhangi bir lafız

değişikliği veya anlam kaymasıyla karşılaşmamaktayız. İkinci hadisin rivâyetlerine, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivâyet (a şıkkında verilen) ortak metin olarak kabul edilebilir:

"Mümin kimseye lanet etmek onu öldürmek gibidir. Kim herhangi bir şey ile kendini öldürürse, kıyamet günü onunla azap olunur. Sahip olmadığı bir şeyi adayanın adağı geçersizdir. Her kim mümin bir kimseyi küfürle itham ederse, onu öldürmüş gibidir. Kim İslâm'dan başka bir din adına yalan yere yemin ederse, o kişi dediği gibidir."

İkinci hadisin intiharla birlikte başka konuları da ihtivâ ettiğini görmekteyiz. Fakat tezimizin konusunu ve sınırlarını aşmama adına bu konulara değinmeyeceğiz. Hadiste yer alan intihar konusu ile diğer konuların ifade biçimleri Hz. Peygamber'in insanları yanlış davranışlardan caydırmak için kullanmış olduğu üslubu gözler önüne sermektedir.

2.1.2.3. Üçüncü Hadisin Metin İnşası

Hz. Peygamber'in (s.a.s), intihar eden şahsın cenaze namazını kılmadığını bildiren üçüncü hadisin bütün rivâyetleri aynı konuya temas etmekte sadece hadisi rivâyet eden bir kısım râvilerin ifade biçimleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Hadisin on beş tarîkinden on birinde, Cabir b. Semüre tarafından Hz. Peygamber'in intihar edene karşı takındığı tavrın/fiilin rivâyet edildiğini görmekteyiz. Diğer dört tarîkte ise Hz. Paygamber'in bu olaya karşı buyurduğu söz rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerde, Hz. Peygamber intihar edenin cenaze namazını kılmayacağını bizzat sözlü olarak ifade etmiştir.

Diğer rivâyetlerden farklı olan bu dört tarîk, Hz. Peygamber zamanında intihar edenin cenaze namazının sahabiler tarafından kılındığına ışık tutmaktadır. Buradan hareketle intihar eden şahsın cenaze namazının bir kısım insanlar tarafından kılınmasının gerekliliği de çıkarılabilir. Hz. Paygamber'in intihar edenin cenaze namazını kılmayışı onun bir metodu olup, insanların böylesi kötü fiillerden uzak durmalarına caydırıcı bir etken olmuştur.

Üçüncü hadise ait olan rivâyetlerde zaman içerisinde bazı lafzî farklılıkların meydana geldiğini fakat bunlardan dolayı hadiste anlama zarar verebilecek bir durumun bulunmadığını görmekteyiz. Böylece Müslim'in *Sahîh*'inde geçen rivâyeti hadisin bütün rivâyetleri için ortak metin olarak değerlendirdik: Metin şu şekildedir:

"Nebî'ye (s.a.s) okları kullanarak kendini öldüren biri getirildi. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."

2.1.2.4. Dördüncü Hadisin Metin İnşası

Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte savaşa katılıp savaş esnasında intihar eden kişiyi konu edinen hadisin, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde üç tarîki, Buhârî'nin *Sahîh*'inde altı târîki, Müslim'in *Sahîh*'inde ise iki tarîki bulunmaktadır.

Rivâyetleri incelediğimizde, Ebû Hüreyre vasıtasıyla gelen hadisin dört rivâyetinde intihar olayının cerayan ettiği savaşın Hayber Gazvesi olduğu açıkça zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunan ve Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b tarîkiyle gelen rivâyette de olayın Hayber Gazvesi'nde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Fakat Müslim'in eserinde bulunan ve Ebû Hüreyre vasıtasıyla nakledilen rivâyette ise bu olayın Huneyn'de gerçekleştiği belirtilmiştir. Sehl b. Sa'd vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştırılan diğer beş rivâyette ise olayın hangi savaşta gerçekleştiği açıklanmamıştır. Râviler, Hz. Paygamber'in bulunduğu bir savaşta gerçekleşmiş olan intihar olayını aktarırlarken birbirlerinden farklı olarak değişik lafızlar kullanmaları kaçınılmaz bir durumdur. Böylesi değişik lafızları izah etmeye gerek duymamaktayız.

Dördüncü hadisin tüm rivâyetlerinde, intihar eden şahsın Hz. Peygamber tarafından ateş ehlinden olduğu açıkça belirtilmiştir. İntihar olayı paygamberimize haber verilince buna karşılık buyurduğu sözün ne olduğuna dair rivâyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ebû Hüreyre'nin rivâyetlerinde Hz. Paygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir:

"*Şu muhakkak ki cennete ancak müslüman nefis girer. Muhakkak ki Allah bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."*

Sehl b. Sa'd es-Sâîdi vasıtasıyla nakledilen hadis rivâyetlerinde ise Hz. Paygamber şöyle buyurmuştur:

"Bir kişi insanlar nazarında cennet ehli gibi davranış gösterebilir. Ama o cehennem ehlindendir. Bir kişi de insanlar nazarında cehennem ehli gibi davranış gösterebilir. Fakat o kimse cennet ehlindendir."

Buhâri'de bulunan iki tarîkte (e, f şıkları) yukarıdaki ifadelerle birlikte şu kısım da mevcuttur:

"Ameller sonuçlarına göredir. (sonuçlarına göre karşılık verilir.)"

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunan Ebû Hüreyre'nin iki rivâyetinden birinde (b şıkkı) ve Abdurrahman b. Abdullah b. Kâb'ın rivâyetinde, intihar olayı gerçekleştikten sonra Hz. Paygamber'in bununla ilgili olarak herhangi bir söz söylediğine değinilmemiştir.

Tarîklerin tümünde hadisin manasını değiştirecek veya anlam kaymasına sebebiyet verecek lafzî bir fazlalık veya eksikliğin bulunmadığını düşünüyoruz. Bu rivâyetler için tümünü kapsayacak bir nitelikte olan şu metni ortak metin kabul edebiliriz:

"Bizler Hayber'de Resulullah (s.a.s) ile beraber bulunduk. Resulullah, İslâm'ı iddia eden birine; "*Bu adam ateş ehlindendir*" buyurdu. Savaşa başladığımızda bu adam, şiddetli bir şekilde -düşmanla- çarpışmaya başladı ve kendisine bir yara isabet etti. Bunun üzerine (bir sahâbî tarafından): "Yâ Rasulallah! '*O, ateş ehlindendir.*' buyurduğun şu kimse, bu gün gerçekten çok çetin bir savaş yapmış ve ölmüştür."denildi. Nebî (s.a.s) bu söze karşılık: "*O ateşe girmiştir*."buyurdu. Bu haberden dolayı insanlardan bazıları neredeyse şüpheye düşeceklerdi. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire: "O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır."denildi. Geceden bir vakit olunca yaralı adam, yarasının acısına sabredemedi ve kendini öldürdü. Sonra bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.s) haber verildi. O da: *"Allâhu Ekber, ben kendimin Allah'ın kulu ve Resûlü olduğuma şehadet ederim. Bir kişi cehennem ehlinden olduğu halde insanların nazarında cennet ehlinin davranışlarını sergileyebilir. Başka biri ise cennet ehlinden olduğu*

*halde, insanların nazarında cehennem ehlinin davranışlarını sergileyebilir, Ameller sonuçlarına göredir.(sonuçlarına göre karşılık verilir)"*buyurdu. Sonra Bilâl'e emretti ve Bilâl insanlar içerisinde: *"Şu muhakkak ki cennete ancak müslüman nefis girer. Muhakkak ki Allah bu dini fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir."* sözlerini bağırıp ilân etti."

2.1.2.5. Beşinci Hadisin Metin İnşası

İntihar eden şahısla ilgili olup kudsî hadis olarak değerlendirilen beşinci hadis, sahabe neslinden sadece Cündüb b. Abdullah b. Becelî tarîkıyla rivâyet edilmiştir. Hadis, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bir, Buhâri ve Müslim'in *Sahîh*'lerinin her birinde iki tarîk olmak üzere toplam beş tarîkle tahrîc edilmiştir. Rivâyetlerde bazı değişikler bulunmaktadır. Örneğin; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivâyette, meydana gelen olayın Hz. Paygamber zamanında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Buhârî'de bulunan bir rivâyet (a şıkkı) ile Müslim'de yer alan iki rivâyette olayın geçmiş ümmetlerde gerçekleştiği açıkça belirtilmiştir. Buhâri'nin diğer rivâyetinde (b şıkkı) ise olayın ne zaman gerçekleştiğine dair bilgi verilmemiştir. İntihar edenin kendini öldürdüğü alete dair de bazı rivâyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti ile Müslim'in iki rivâyetinde intihar edenin intihar eyleminde kullanmış olduğu alet oktur. Buhâri'nin bir rivâyetinde bu aletin bıçak olduğu belirtilirken diğer rivâyette ise aletin ne olduğu belirtilmemiştir. Diğer bir değişiklik ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde konuyla ilgili hadisin son kısmı "سابقني بنفسه" şeklindedir. Buhâri'nin rivâyetlerinde ise son kısım şöyledir: "بادرني عبدي بنفسه حرمت عليه الجنة" Müslim'in eserinde bulunan iki rivâyetin son cümlesi şu şekildedir: "قد حرمت عليه الجنة" *(Ona cenneti haram kıldım.)*

Yukarıdaki farklılıklar hadisin ifade etmeye çalıştığı manayı etkilememektedirler. Bu sebeple farklılıkları göz önünde bulundurmak suretiyle bu rivâyetleri kapsayacak nitelikte olan Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçen şu metni ortak metin kabul edebiliriz:

"Sizden önceki toplumlarda yaşamış bir kişinin yarası vardı. Yaraya dayanamayınca kendi canına kıydı. Allah, onun için: "Kulum canı hakkında benim önüme geçti.(benden erken davrandı.) Ona cenneti haram kıldım" buyurdu."

2.1.2.6. Altıncı Hadisin Metin İnşası

Araştırdığımız kaynaklarda intihar edenin cennete gireceği ve oradaki durumu ile ilgili hadisin iki tarikîni tesbit ettik. Bunların bir tanesi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde diğeri ise Müslim'in *Sahîh*'inde bulunmaktadır. Hadis, sahabe tabakasından sadece Câbir b. Abdullah el-Ensârî tarafından nakledilmiştir. Hadisin iki rivâyetinde anlama zarar verecek lafız farklılıkları bulunmayıp buna bağlı olarak anlam kayması da mevcut değildir. Dolayısıyla geçmişte zikrettiğimiz her iki rivâyet de ortak metin olmaya elverişlidirler.

2.2. HADİSLERİN KUR'ÂN'A ARZI

Kur'ân'ın ilk muhatabı olan ve onu hayata geçiren Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının Kur'ân'a muhalif olması düşünülemez. Bundan hareketle öncelikle Kur'ân'da intihar olgusunun ele alınıp alınmadığına değinilecek, daha sonra ilgili hadislerin Kur'ân'a muvafakatları bulunup bulunmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

2.2.1. Kur'ân'da İntihar Olgusu

Kur'ân-ı Kerîm'de intihar kelimesi geçmemekte, bu olguya dair doğrudan bir ayet de bulunmamaktadır. Fakat Kur'ân ayetleri bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda, intihar eyleminin İslâm Dini'nin prensiplerine aykırı olduğu açıkça anlaşılabilmektedir.[351]

Bazı müfessirler, intiharın yasaklandığına dair Kur'ân'ın bazı ayetlerini delil olarak kullanmışlardır. Delil olarak kabul ettikleri ayet kısımlarından birisi Nisâ Sûresi'nin 29. ayetinde geçen "ولا تقتلوا انفسكم" *(Kendinizi öldürmeyiniz)"* ifadesidir. Ayette bulunan bu ifadeyi İbn Acîbe (ö. 1224/1809) şu şekilde yorumlamaktadır:

[351] Hökelekli, **"İntihar"**, s. 351.

"Kendinizi boğarak, boğazlayarak, yaralayarak veya tehlikeye atarak öldürmeyiniz." Anlamın bu şekilde olmasına delil, Amr b. As'dan gelen şu rivâyettir: Beni, Resulullah (s.a.s) Zâtü-s-Selâsil Gazvesi'ne yolladı. Gazve'de iken soğuk bir gecede ihtilâm oldum. Gecenin soğukluğundan dolayı nefsime zarar verir korkusuyla su kullanmaktan kaçındım. Teyemmüm alıp arkadaşlarıma sabah namazını kıldırdım. Medine'ye varınca Resulullah'a (s.a.s) bu durumu anlattım. Resulullah (s.a.s) şöyle buyurdu: "Ey Amr, sen cünüblü iken arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" Ben de: Evet, Yâ Resulallah, nefsime zarar verir korkusuyla gusül yapmadım. Bu konuda Allah'ın şu sözünü hatırladım: "Kendi kendinizi öldürmeyin. Şübhesiz Allah size çok merhamet edicidir." Buna karşılık Resulullah gülümsedi ve bir şey söylemedi."[352]

İbn Acîbe, Resulullah'ın (s.a.s) gülümseyip susmasını ayetten kastedilen anlamın intihar olduğunu ikrar ettiğine yorumlamıştır. Bununla birlikte ayetin başka bir anlama da gelebileceğini belirtmektedir. Ayette geçen nefs tabirinden diğer müslümanların kastedilebileceğini söylemiştir. Çünkü bütün müslümanlar, aralarında bulunan ve kuvvetli bir bağ olan iman bağıyla tek vücud gibi sayılmaktadırlar. Dolayısıyla kişinin bir müslümanı öldürmesi kendini öldürmesiyle eşdeğerdir. Böyle bir yorum yapıldığında, ayette kaçınılması istenen şeyin kişinin kendini değil, başkasını öldürmesidir.[353]

Böylelikle İbn Acîbe, İbn Atiyye'nin (ö. 541/1147) bu ayetin müslümanların birbirini öldürmemesi hakkında olduğunun icma ile sabit olduğuna dair savunmasını eleştirmiş, doğru bir bilgi olmadığını belirtmiştir.[354]

Begavî (ö. 516/1122), ayette yer alan "ولا تقتلوا انفسكم" bölümünün üç şekilde anlaşıldığını aktarmaktadır. Bunlar;

- Bakara 195. ayetinde geçen *"kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın*"anlamı,

[352] Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Acîbe el-Hasenî, **el-Bahru'l-Medîd,** I- VIII, thk. y, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1423/2002, c. 2, s. 52.
[353] İbn Acîbe**, el-Bahru'l-Medîd,** c. 2, s. 52.
[354] İbn Acîbe, **el-Bahru'l-Medîd,** c. 2, s. 53.

- "Mallarınızı meşru olmayan yollarla yeme suretiyle birbirinizi öldürmeyin" anlamı,

- "*Kendi kendinizi öldürmeyin*" anlamıdır.[355]

Son asırda yaşamış olan Vehbe Zuhaylî (ö. 1436/2015) de ilgili ayet hakkında kayda değer açıklamalarda bulunmuştur. Konumuzu aydınlatması amacıyla bazı açıklamalarına burada yer vermek istiyoruz:

"Allah'ın (c.c) 'Kendi kendinizi öldürmeyin' kelamının zahir/lafzî manası öfke veya sıkıntıdan dolayı kişinin kendini öldürmesinin (intihar) yasaklanmasıyla ilgilidir. Fakat müfessirlerin çoğu ayetin anlamının "Birbirinizi öldürmeyin" olduğuna dair görüş sergilemişlerdir. Bu anlamın ifadesi için 'kendinizi öldürmeyin' tabirinin kullanılması, birini öldürmekten abartılı bir şekilde kaçınılması gerektiğinden kaynaklandığını savunmuşlardır. Fakat bu ayetin iki anlamı da kapsadığını söylemekte bir sakınca yoktur. Bu kelamın kapsama alanına, zehirli ilaç kullanmanın yasak oluşunu, sağlığa zarar veren diğer maddelerin kullanılmasının yasak oluşunu da ekleyebiliriz."[356]

İbn Kesîr (ö. 774/1373) de Ahmed b. Hanbel'den Amr b. As'ın rivâyet ettiği hadisi aktararak ayetin intiharla ilgili olduğuna işaret etmiştir.[357]

İntiharla ilgili olma ihtimalinin olduğu diğer bir ayetin bölümü de Bakara Sûresi'nin 195. ayetinde geçen "*kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın*" bölümüdür. Müfessirler, bu bölümün farklı anlamlara gelebileceğini, bunlardan birinin; "*kişinin kendi ölümüne sebebiyet verecek işlere girişmemesi gerektiği"* anlamı olduğunu beyan etmişlerdir.[358] Bu anlam kapsamında ilgili ayetin, intihara teşebbüsün yasaklanmasına bir delil olduğu söylenebilir.

---

[355] Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ud el-Begâvî, **Meâlimü-t-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân,** I-VIII, thk. Muhammed b. Abdullah v.dğr, Dâru Tayyibe, 1417/1997, c. 2, s. 200.

[356] Vehbe b. Mustafa Zühaylî, **et-Tefsîrü'l-Münîr fi'l-Akîde ve-ş-Şeriâ ve'l-Menhec**, I- XXX, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır Dımeşk, 1418, c. 5, s. 32.

[357] Ebû'l-Fedâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimeşkî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,** I- VIII, thk. Sâmî b. Muhammed, Dâru Tayyibe, b.y., 1420/1999, c. 2, s. 269, 270.

[358] İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,** c.1, s. 530; Fahrûddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî eş-Şâfiî, **Mefâtihu'l-Gayb,** I - XXXII, thk. y., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000, c. 5, 21.

Yukarıdaki ayetlerin intiharla ilgili olduğunu savunan müfessirler, ayetleri açıklarken intiharla ilgili bazı hadisleri delil olarak kullanmışlardır. Bu ayetlerde olduğu gibi diğer bazı ayetlerde de müfessirler tarafından intihar hadisleri kullanılmıştır. Bununla ilgili bilgilere, 'Hadislerin Tefsir İlminde Kullanımı' başlığı altında detaylı bir şekilde yer vereceğiz.

Kur'ân'da intiharın yasaklandığına dair herhangi bir ayetin bulunmadığını savunanlar da olmuştur. Bu görüşe değinen Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), bunu savunanların, Allah'a inanan kimselerin böylesi bir eyleme başvurmasının düşünülemeyeceğini, bu sebeple intiharın yasaklanmasının anlamsız olabileceğini ifade ettiklerini belirtmiştir.[359]

Bütün bu açıklamalarla birlikte Kur'ân ayetlerinde intihar olgusuna dair açık bir ayetin bulunmaması, ilgili hadislerin sıhhatine herhangi bir engel teşkil etmediğidir. Çünkü Kur'ân'ın ilkelerinden biri de nefsin korunmasının gerekliliğidir. Bu ilkeden hareketle kişinin can güvenliğini hedef alan her türlü cinayet (öldürme, yaralama vb.) yasaklanmış olduğu aşikârdır. Ayrıca Kur'ân'da nefsin korunmasının gerekliliğinden dolayı, zor durumda kalındığında yenmesi haram olan şeylerin yenilebileceği beyan edilmiştir.[360] Bütün bunlarla birlikte ayetlere bir bütün olarak bakıldığında, intiharın İslam'ın ruhuna ters düştüğü ve kesinlikle yasak olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.2.2. Birinci Hadisin Kur'ân'a Arzı

Hadislerin sıhhatini tesbit etmek için Kur'an'a arz etmekten amaç hadislerin Kur'ân'la muvafakat içerisinde olup bir asla dayanmasıdır. Bizler de bu ve bundan sonra gelen bazı başlıklar altında intiharla ilgili tesbit ettiğimiz altı hadisi Kur'ân'a arz edecek, ilgili hadislerin muhteva bakımından Kur'ân ayetleriyle uyumlu olup olmadığını tesbit etmeye çalışacağız.

Önceden de ifade ettiğimiz gibi birinci hadis rivâyetlerinin çoğunluğunda intihar edenin cehennemde ebedî kalacağını ifade etmek için kullanılan " خالدا مخلدا فيها" tabiri bulunmaktadır.

---

[359] Hökelekli, **"İntihar"**, s. 351.
[360] Bakara 2/173, Enâm, 6/119; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb,** c. 5, 21, 22.

Bu tabirin zahir anlamına göre intihar eden kişi ebedî bir şekilde cehennemde kalacaktır. Bizler, burada Kur'ân'da ebedîlik tabiri kullanılması suretiyle cehenneme girenleri belirten ayetlerin bir kısmını zikredip, ilgili hadislerle olan muvafakat yönleri veya çelişkili yönlerini ele alacağız.

Kur'ân'da ebedîliği ifade eden tabirin kullanılması şekliyle cehenneme girenleri belirten bazı âyetlerin meâlleri şu şekildedir:

"*İnkâr edenleri ve hakkı gözetmeyenleri, Allah asla bağışlayacak değildir. Onları, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem yolundan başka bir yola da yönlendirecek değildir. Bu da Allah için çok kolaydır.*"[361]

"Allah inkârcıları lânetlemiş, onlara yakıcı bir ateş hazırlamıştır. Orada hiçbir koruyucu ve yardımcı bulamadan ebedî olarak kalacaklardır."[362]

"*Artık kim Allah'a ve resulüne karşı gelirse bilsin ki, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi onu beklemektedir.*"[363]

"Ayetlerimizi asılsız sayan ve büyüklenip onlardan yüz çevirenlere gelince, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."[364]

"İçinde ebedî kalmak üzere cehennem kapılarından içeri!"[365]

"Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[366]

"Kim de Allah'a ve Peygamber'ine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçatıcı bir azap vardır."[367]

---

[361] Nisâ, 4/168,169.
[362] Ahzâb, 34/64,65.
[363] Cin, 72/23.
[364] A'râf, 7/36.
[365] Mü'min, 40/76.
[366] Nisâ, 4/93.
[367] Nisâ, 4/14.

"İnkâr edenleri ve hakkı gözetmeyenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem yolundan başka bir yola da yönlendirecek değildir. Bu da Allah için kolaydır."[368]

"Allah, erkeğiyle kadınıyla münafıklara ve açıktan inkârcılık yapanlara, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini vaad etmiştir…"[369]

"İnkâr edip âyetlerimizi yalan sayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada ebedî olarak kalacaklardır. Ne kötü son."[370]

Burada zikrettiğimiz bir ayet haricindeki diğer tüm ayetlerde, ebedî olarak cehennemi boylayanların iman etmeyip Allah'ı ve Resulü'nü inkâr eden kimseler olduğu vurgulanmıştır. Bunlar için ebedî olarak cehennemde olacaklarının belirtilmesi için "خالدا فيها ابدا" gibi kalıplar kullanılmıştır. Fakat Nisâ suresinin 93. ayetinde inkârdan bahsedilmediği halde, bir mü'mini kasten öldürmenin cezasının da devamlı kalmak üzere cehennem olduğu belirtilmiştir. Başkalarını öldüren kişinin, devamlı bir şekilde cehennemde kalacağının belirtildiği bu ayet, bizlere can güvenliğinin ne kadar önemli olduğunu belirtmekte, en az başkasını öldürmek kadar büyük bir günah olan intiharın, ebedîlik vurgusu yapılarak yasaklandığını bildiren hadis rivâyetleriyle de örtüşmektedir. Böylece intihar eden şahsın maruz kalacağı uhrevî cezayı bildiren hadislerin hitap şekliyle Kur'ân'ın büyük bir günahın yasaklanması için kullandığı hitap şekli arasında muvafakatın bulunduğu sonucuna varmış bulunmaktayız.

[368] Nisâ, 4/ 168, 169.
[369] Tevbe, 9/68.
[370] Teğâbun, 64/10.

2.2.3. İkinci Hadisin Kur'ân'a Arzı

Birinci hadis rivâyetleri intihar edenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azap göreceğiyle ilgili olduğu gibi ikinci hadis rivâyetleri de bu konuya temas etmektedirler.

"Kur'ân'da suça karşılık yer alan cezaların bir kısmının suçla aynı cinsten ve suçla doğru orantılı olduğu görülmektedir. Kuşkusuz bu durum cezalandırma ilkelerinin tabii bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. "Bir suçun karşılığı, ona uygun(misl) bir cezadır." [371] *âyeti, cazanın nasıl belirleneceği konusunda temel ilke olarak kabul edilebilir. Mesela, "Onlar dinlerini oyun ve eğlence edinmişler ve dünya hayatı da kendilerini aldatmıştı. İşte onlar bu günlerine kavuşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi nasıl inkâr edip durdularsa, biz de onları bugün öyle unuturuz"*[372]*şeklindeki ayette kendilerine gelen uyarıları dinlemeyen ve dünya hayatının ahireti unutturduğu kişilere "görmezden gelme (unutma)" suçlarına mukabil ahirette "görmezden gelme (unutma)" şeklinde suçun aynısıyla karşılık verileceği karara bağlanmaktadır. Yine "Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir"*[373] *şeklindeki ifadeler başkaları ile alay edip onları küçük düşüren kişilerin aynısıyla karşılık göreceklerini ortaya koymaktadır*."[374]

Bu ayetler, dünyada yapılan suçların karşılığında ahirette ona uygun bir cezanın verileceğini açıkça beyan etmektedirler. Böylelikle intihar eden kişinin, ahirette aynı cezayla karşılık görmesini belirten rivâyetlerin muhtevasının Kur'ân ayetleriyle bir uyum içerisinde olduğunu görmekteyiz.

2.2.4. Üçüncü Hadisin Kur'ân'a Arzı

Nebî'nin (s.a.s) intihar edenin cenaze namazını kılmadığını bildiren rivâyetleri Kur'ân'a arz etmekten amaç, Kur'ân'da buna dair bir delilin olup

---

[371] Şurâ, 42/40.
[372] A'râf, 7/51.
[373] Tevbe, 9/79.
[374] Suat Erdoğan**, "**Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu", **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2014 S. 3, ss. 128, 138.

olmadığını tesbit etmeye çalışmak ve ayetlerle çelişki içerisinde olup olmadıklarını ortaya koymaktır.

Kur'ân'da cenaze namazıyla ilgili bir ayet bulunmaktadır. Fakat bu ayet, mazeretleri olmadığı halde Tebük Seferi'ne katılmayan münafıklarla ilgilidir. Bu ayet, Hz. Paygamber'in (s.a.s) münafıkların cenaze namazlarını kılmaması gerektiğini belirtmektedir. İlgili ayetin meali şöyledir: *"Onların arasından ölen birinin (cenaze) namazını sıkın kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah ve resülünü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler."*[375]

Kur'ân ayetlerinde intihar gibi büyük günah işleyenlerin cenaze namazının kılınıp kılınmamasına dair herhangi bir hüküm ortaya konmamıştır. Fakat intihar edenin Hz. Paygamber (s.a.s) tarafından cenaze namazının kılınmamasıyla ilgili rivâyetleri Kur'ân'a arz ettiğimizde bu rivâyetlerin ayetlerle herhangi bir çelişki içerisinde olmadıklarını görmekteyiz.

2.2.5. Dördüncü Hadisin Kur'ân'a Arzı

Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte savaşa katılıp savaş esnasında intihar eden kişiyi konu edinen dördüncü hadisin rivâyetleri, muhteva bakımından intihar eden kişinin cehennemde olduğunu belirtmektedir. Kur'ân'da cehenneme girenler arasında intihar eden kimseden bahsedilmemiştir. Fakat günah işleyenlerin cehenneme gireceklerine dair ayetler bulunmaktadır. Konumuzun uzamaması için ilgili ayetlerden bir tanesiyle yetineceğiz:

"Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[376]

Yukarıdaki ayeti referans yapmak suretiyle hadislerin Kur'ân'a ters düşmedikleri, aksine yukarıdaki ayetle muvafakat içerisinde olduklarını görmekteyiz.

[375] Tevbe, 9/84.
[376] Nisâ, 4/93.

2.2.6. Beşinci Hadisin Kur'an'a Arzı

İntihar eden bir şahsın durumundan bahsedilen ve kudsî hadis olarak değerlendirilen beşinci hadisin rivâyetleri, muhteva bakımından, Allah'ın (c.c) intihar eden bir kimseye cenneti haram kıldığını konu edinmişlerdir. Bu rivâyetler muhteva bakımından birinci kısım rivâyetlerle aynı olduğundan yukarıdaki arz metodu bu kısım için de aynen geçerlidir.

2.2.7. Altıncı Hadisin Kur'ân'a Arzı

Müntehirin cennete gireceği ve oradaki durumu ile ilgili altıncı hadisin rivâyetleri, aşağıdaki ayetlerle uyum içerisindedir:

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan büsbütün sapıtmıştır."[377]

"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir; dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Bununla beraber O, ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir."[378]

Altıncı hadis olarak ele aldığımız hadisin rivâyetlerinde, intihar edenin bağışlandığı bildirilmekte, zikrettiğimiz ayetlerden de şirkin dışında bütün günahların bağışlanabileceği anlaşılmaktadır. Böylece altıncı hadisin Kur'ân'a muarız bir anlam taşımadığı bilakis muvafakat içerisinde oldukları ortaya çıkmaktadır.

2.3. HADİSLERİN DİĞER HADİSLERLE BİRLİKTE ANLAŞILMASI

İntiharla ilgili araştırdığımız hadislerden dört tanesinin ana teması, İslâm'da "zarûrât-ı dîniyye" şeklindeki temel prensiplerden biri olarak kabul edilmiş olan "canın muhafazası" prensibinin son derece önemli olduğunu belirtmek, bu prensibe aykırı bir eylem olan intiharı, şiddetli bir vurguyla yasaklamak ve insanları bu olgudan uzaklaştırmaktır.

Olguyla ilgili bu dört hadisin muhtevasıyla uyum içerisinde olan diğer hadisleri tesbit ettiğimizde ilgili rivâyetler daha iyi anlaşılacaktır.

---

[377] Nisâ, 4/48,116.
[378] Fetih, 48/14.

Kaynakları araştırdığımızda bazı hadislerde, kişinin kendi canına zarar vermesinin büyük bir günah olduğu bildirilmekle kalınmamış, ölmenin temenni edilmesi bile yasaklanmıştır. Bu konuda rivâyet edilen bazı hadisler şunlardır:

Ebû Hüreyre Resulullah'dan (s.a.s) şunu nakletmiştir.

"*Sizden biriniz ölümü temenni etmesin. Muhsin (iyi amel işleyen) ise hayır cihetiyle artacağı umulur. Müsî' (kötü amel işleyen) ise kötülükten dönüp Allah'ın rızasını arayacağı ümid edilir."*[379]

Enes b. Mâlik de Resulullah'dan (s.a.s) şunu nakletmektedir:

"Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü temenni etmesin. Mutlaka bir temennide bulunacaksa şöyle desin: Allah'ım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat, benim için ölüm hayırlı ise canımı al."[380]

Kişinin can güvenliğinin ön planda tutulmasının gerekliliğine şu hadis de delil olarak gösterilebilir:

"Amr b. el-As (r.a), Zâtu's-Selâsil seferinde ihtilam olmuş, hava çok soğuk olduğu için, su bulunduğu halde, ölüm korkusundan dolayı teyemmümle namaz kıldırmıştır. Durumunu Hz. Peygamber'e (s.a.s) iletirken, "…*Kendinizi öldürmeyiniz*…" âyetiyle amel ettiğini söylemiş ve Hz. Paygamber (s.a.s) Amr'ın bu yaptığını tasvip etmiştir."[381]

Görüldüğü üzere bu hadislerde Hz. Peygamber (s.a.s), kişinin kendini korumasının gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca bu hadisler, müslüman bir kimsenin intihar eyleminden uzak durması gerektiğine de temas etmektedirler. Böylece bu hadislerin araştırma alanımız içerisindeki intiharla ilgili dört hadisin muhtevasını

[379] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c. 2, s. 309; Dârimî, c. 2, s. 403; Nesâî, Kitâbü'l Cenâiz, 68, c.1. s.599.
[380] Buhârî, Merdâ, 78, c. 4, s. 30; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 3, s. 208
[381] Buhârî, Kitâbü-t-Teyemmüm, 7, c. 1, s. 130; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Sahihu İbn Hibbân**, I- VIII, thk. Şuayb Arnâvût, Müessetü-r-Risâle, Beyrut, 1414/1993, c.4, s. 142.

desteklediği ortaya çıkmakta ve can güvenliğinin ehemmiyetine temas ettikleri sonucuna ulaşmaktayız.

2.4. ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI

Hadislerin anlaşılmasında şerh geleneği kuşkusuz çok önemli bir konuma sahiptir. Hadislerdeki kelimelerin tahlîli, delâlet ettikleri anlam, hadislerden çıkan hükümler, sahabe, tabiîn ve diğerlerinin hadis hakkındaki yorumları bütün bunları şerhlerde görmek mümkündür. Bizler de intiharla ilgili hadislerin daha iyi anlaşılmaları için hadis şerhlerine müracaat edeceğiz.

Kütüb-i Sitte müelliflerinden biri olan Tirmizî, eserinde intihar eden kimsenin cehennemde intihar ettiği şekille cezalandırılacağını bildiren birinci hadis rivâyetlerinin bazılarında (c, d, e şıkları) hadisle igili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Değerlendirmeleri şu şekildedir:

"Bu hadis sahihdir. Hadisin bu rivâyeti (c şıkkı) birinci rivâyetinden (sened açısından) daha sahihtir. Bu hadis, A'meş- Ebû Sâlih- Ebû Hüreyre tarîkiyle birçok kimse tarafından rivâyet edilmiştir."[382]

"Muhammed b. Aclân- Sâid el-Makberî- Ebû Hüreyre- Hz. Paygamber tarikinde (d şıkkı), diğer rivâyetlerde bulunan "خالدا مخلدا فيها ابدا" kısmı zikredilmemiştir. Ebü-z-Zinâd da bu hadisi, A'rec- Ebû Hüreyre- Hz. Paygamber tarîkiyle (e şıkkı) rivâyet etmiştir. Hadisin bu iki rivâyeti diğer rivâyetlerden daha sahihtir. Çünkü hadisler, tevhid ehlinin ateşte cazaları verildikten sonra oradan çıkacaklarını beyan etmektedirler. Hadislerde tevhid ehlinin devamlı olarak cehennemde kalacakları belirtilmemektedir."[383]

Mu'tezile gibi bazı akımlar, büyük günah işleyenlerin cehennemde ebedî olarak kalacaklarına delil olarak birinci hadisin rivâyetlerini kullanmışlar; Ehli Sünnet âlimlerinden bazıları ise bu rivâyetlerdeki intihar eden şahsın devamlı bir şekilde cehennemde kalacağının anlaşıldığı "خالدا مخلدا فيها" tabirini râvilerin bir ilavesi

[382] Tirmizi, Ebvâbu-t-Tıb, 7, c. 3, s. 566.
[383] Tirmizi, Ebvâbu-t-Tıb, 7, c. 3, s. 566.

olarak görmüşler, hadisin en doğru rivâyetlerinin, bu ilavenin olmadığı rivâyetler olduğunu savunmuşlardır. Tirmizî bu görüşü açık bir şekilde savunanlardan biri olmuştur. Bazı muhaddisler, devamlı bir şekilde cehennemde kalma cezasının, intiharı günah saymayıp böylelikle doğru bir inanca sahip olmayanların cezası olacağını belirtmişlerdir. Bazıları ise, Hz. Peygamber'in (s.a.s) müslümanları intihara başvurmaktan engellemek için böyle bir hitap şekli kullandığını, böylece hadis rivâyetlerinde bulunan ebedî olarak cehennemde kalmayı ifade eden kelimelerin zahirî/lafzî anlamıyla değerlendirilmemesini, bu kelimelerin te'vîl edilmesi gerektiğini savunmuşlardır.[384]

Ebedîlik vurgusunun geçtiği hadis rivâyetlerine yapılan te'vîllerden bazıları şu şekildedir:

Bazı muhaddisler, intihar edenin cezasının hiç şübhesiz devamlı bir şekilde cehennemde azab olduğunu, fakat Allah (c.c), iman eden kullarına ikrâmda bulunup onları cehennemden çıkaracağını ifade etmişlerdir. Bazıları da ebedîliği "Allah'ın (c.c) dilediği vakte kadar" olacağı şeklinde kayıtlamışlar, intihar edenin cehennemde devamlı olarak kalıp kalmayacağının Allah'ın dilemesine bağlı bir durum olduğunu belirtmişlerdir.[385]

Buhârî'nin *Sâhîh'*ini şerh edenlerden biri olan İbn Battâl (ö. 449/1057), hadisi şu şekilde yorumlamıştır: *"Bazı sahabîler (r.a), hadis rivâyetlerindeki ebedîlik vurgusuna dayanarak intihar eden kimselerin bu cezaya müstehak olduklarını ve o kimselere bu cezanın uygulanacağını ifade etmişlerdir. Fakat çoğu tabiîn ve fakihler, intihar edenin devamlı bir şekilde bu cezaya çarptırılmayacağını, bilâkis böyle bir cezanın Allah'ın dilemesine bağlı bir durum olduğunu söylemişlerdir."*[386]

"İntihar edenin ebedî bir şekilde cehennemde kalacağını bildiren bu hadisi Hâricîler kendi fikirlerine delil olarak kullanmışlardır. Fakat Ehl-i sünnet âlimleri bunun bir delil olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Hadiste ebedîliği ifade eden

---

[384] Ebü'l-Fadl Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** I- XIII, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379, c.3, s. 227, 228.

[385] Askalânî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** c.3, s. 227, 228.

[386] İbn Battâl Alî b. Halef b. Abdilmelik, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** I- X, thk. Yasir b. İbrâhîm, Mektebetü-r-Rüşd, Riyâd 1423/2003, c.9, s. 453, 454.

kelimenin lügat anlamına bakıldığında Araplar tarafından uzun müddet için de kullanıldığını beyan etmişlerdir. "خلود" kelimesine "uzun bir müddet" anlamı verildiği takdirde bu ifadeyi içeren hadisler, intihar edenlerin cehennemde uzun bir müddet kalacaklarına işaret ettiğini söylemek mümkündür. İlgili hadislerin bu şekilde yorumlanmasının gerekliliği ise, iman noktasında problemli olmayan kimselerin cehennemde devamlı bir şekilde kalmayacağının icmâ ile sabit olmasındandır."[387]

Üçüncü hadis rivâyetlerinin, Hz. Paygamber (s.a.s) tarafından intihar edenin cenaze namazının kılınmadığını ele alan rivâyetler olduğunu belirtmiştik.

İslam âlimlerinin bazıları kişinin kendi kendini öldürmesini Allah'a karşı bir itaatsizlik olarak değerlendirmiş ve bu eylemi gerçekleştirenlerin cenaze namazlarının kılınmayacağını söylemişlerdir. İlgili rivâyetler bunlar için delil olma ihtimalini taşımaktadırlar. Nitekim Ömer b. Abdulaziz ve Evzâî bu görüşü benimsemişlerdir. Fakat Hasan-ı Basrî, İbrâhim en-Nehâî, Katâde b. Diâme, Mâlik b. Enes, Ebû Hanîfe, Şafiî ve diğer birçok âlim intihar edenin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. Bu âlimler, ilgili rivâyetlerin Hz. Peygamber'in (s.a.s) insanları intihara teşebbüs etmekten alıkoymak için sadece kendisinin intihar edenin cenaze namazını kılmadığını, fakat sahabiler tarafından cenaze namazının kılındığını belirtmişlerdir. Buna delil olarak konuyla ilgili olan Nesâî'nin eserinde bulunan rivâyeti gösterebiliriz. Rivâyet ettiği hadisin metni şu şekildedir: *"Bir adam oklarıyla kendini öldürdü. Resulullah; "Bana gelince, ben onun cenaze namazını kılmayacağım" buyurdu."*[388] Bu rivâyetten anlaşıldığı üzere Nebî (s.a.s), intihar edenin cenaze namazını kendisinin kılmayacağını vurgulamış, fakat sahabileri ölenin cenaze namazını kılmalarından alıkoymamıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s), borçların eda edilmesinde ihmâlkar davranıp bunun hafifsenmemesi için borçlu olarak ölen kişinin de cenaze namazını kılmamış fakat ashabına: "صلوا على صاحبكم" (Arkadaşınızın namazını kılın.) buyurarak intihar eden kişinin cenaze namazını

[387] İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** c.9, s. 453, 454.
[388] Nesâî, Kitâbü'l-Cenâiz, 68, c.4. s. 66 .

kılmalarını emretmiştir.[389] Bazıları buna benzer rivâyetlerden hareket ederek en güzel görüşün, İmam Mâlik ve diğer bir kısım muhaddisler tarafından ortaya konan görüş olduğunu söylemişlerdir. Bu muhaddisler, fazilet konusunda öncü olan kişilerin büyük günah işleyenlerin cenaze namazlarını kılmamaları gerektiğini vurgulamışlardır. Faziletli insanların büyük günah işlenmesine bir tepki olarak böyle bir davranış sergilemelerinin, fertler arasında büyük günah işlemeyi engelleyen bir faktör olacağını düşünmüşlerdir. Nitekim Hz. Paygamber'in (s.a.s) de bu metoda başvurmuş olması bu düşüncelerini desteklemektedir.[390]

İntihar eden şahsın cenaze namazının Hz. Paygamber tarafından kılınmaması o şahsın cehennemlik olduğu anlamına gelmemektedir. Hz. Paygamber'in bu şekilde bir tavır ortaya koymasındaki asıl gaye, toplumda intihar eylemi gibi büyük günahların yaygınlık kazanmasına engel olmaktır. Nitekim böylesi bir metodun Hz. Paygamber tarafından uygulandığı, ilgili hadisi rivâyet eden bazı muhaddisler tarafından da aktarılmıştır. Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce ilgili hadisin bazı rivâyetlerinde bu konuya temas etmişlerdir.[391]

Tirmizî, hadisi aktardıktan sonra şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Bu hadis, hasen ve sahih bir hadistir. İlim ehli olanlar konuyla ilgili ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, kıbleye yönelip namaz kılan bütün şahısların ve kendini öldürenlerin cenaze namazlarının kılınacağını söylemişlerdir. Bu görüş Sevrî ve Şâfiî'ye aittir. Ahmed ise imam olanların (devlet başkanı) kendini öldürenlerin cenaze namazlarını kılmaması gerektiğini, fakat diğer insanların kılabileceğini söylemiştir."[392]

---

[389] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc**, I- XVIII, Dâru İhyâî-t-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392, c. 7, s.47; Askalânî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, c. 3, s. 227; Ebü'l Abbâs Ahmed b. Hüseyin er-Remlî eş-Şafiî, **Şerhu Sünenî Ebî Dâvûd** XX, thk. Halid er-Ribât v.dğr, Dârü'l-Felâh Mısır, c. 13, s. 456, 457; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî el-Mâlikî, **el-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim** I- III, thk. Muhammed Şazelî, Müessesü'l-Vataniyye Cezair, c. 1, s. 493.

[390] Nevevî, **el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc**, c. 7, s. 47; Safiyyü-r-Rahmân el-Mübârekfurî, **Minnetü'l-Mün'im fî Şerhi Sahîh-i Müslim**, I – VI, thk. y., Dârü-s-Selâm Riyâd, c. 2, s.78.

[391] Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, c. 34. s. 451, İbn Mâce, Kitabu'l Cenâiz, 31, c. 2, s.489.

[392] Tirmizî, Ebvâbü'l-Cenâiz, 69, c. 2, s. 368.

Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte savaşa katılıp savaş esnasında intihar eden kişiyi konu edinen dördüncü hadisin rivâyetlerini incelendiğimizde bunlar arasında bir takım farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Ebû Hüreyre kanalıyla rivâyet ettikleri metinlerde, intihar olayının Hayber Gazvesi'nde gerçekleştiği, Müslim'in *Sahîh*'inde bulunup Ebû Hüreyre kanalıyla rivâyet edilen metinde ise olayın Huneyn Gazvesi'nde meydana geldiği aktarılmıştır.

Buhârî ve Müslim'in Sehl b. Sa'd kanalıyla rivâyet ettikleri metinlerde ise intihar olayının Hz. Peygamber'in müşriklerle savaştığı esnada gerçekleştiğine değinilmiş fakat hangi gazvede gerçekleştiği aktarılmamıştır.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunan Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b'ın tarîkinde olayı aktaran sahabilerin ismine değinilmemiş fakat Hayber Gazvesi'ne katıldıklarına dair bilgi verilmiştir.

Bu rivâyetlerin metinlerini incelediğimizde Hz. Peygamberin olayla ilgili kullandığı cümlelerde de rivâyetler arasında farklılık bulunmaktadır. Hatta *Müsned*'de yer alan, Ebû Hüreyre tarîkiyla gelen rivâyetlerin birinde ve Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b'ın rivâyetinde Peygamberimiz (s.a.s) haberi kendisine ulaştıran kimseye konuyla alakalı herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ebû Hüreyre tarîkıyla gelen diğer rivâyetlerde ise Hz. Peygamberin (s.a.s) intihar olayı gerçekleştikten sonra şöyle buyurduğu aktarılmıştır:

"Allah'ü Ekber! Şehadet ederim ki ben Allah'ın kulu ve elçisiyim. Ey Bilâl/(filân)! Kalk ve insanlara şunu bildir: Cennete ancak müslüman kimse girer. Allah, dinini günahkâr kimseyle de destekler."

Sehl b. Sa'd tarikıyla gelen rivâyetlerde, Hz. Paygamber'in, (s.a.s) intihardan haberdar olunca şöyle buyurduğu aktarılmıştır:

"Bir kişi insanlar nazarında cennetlik kimse gibi davranış gösterebilir. Ama o cehennemliktir. Bir kişi de insanlar nazarında cehennemlik kişi gibi davranış gösterebilir. Fakat o kimse cennetliktir."

Buhârî'de yer alan dört tarîkten ikisinde buna ilaveten şu söz de yer almaktadır: *"Ameller (cezalar) sonuca göredir."*

Bazı hadis şarihleri, rivâyetlerde bulunan bu farklılıklardan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde yapılan gazvelerde, birbirinden farklı olan iki intihar olayının gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ebû Hüreyre kanalıyla gelen rivâyetlerin Hayber Gazvesi'nde gerçekleşen olayı ele aldığını, Sehl b. Sa'd kanalıyla gelen rivâyetlerin ise Uhud Gazvesi'nde meydana gelen olayı ele aldığını söylemektedirler.[393] Fakat muhakkik hadis şarihleri ise rivâyetlerde ele alınan kıssanın aynı olduğu kanaatindedirler. Bu şarihler, rivâyetleri cem etme suretiyle aralarında bir ihtilafın bulunmadığına hükmetmişlerdir. Peygamberimize olay haber verildiğinde; "*Bir kişi insanlar nazarında cennetlik kimse gibi davranış gösterebilir. Ama o cehennemliktir. Bir kişi de insanlar nazarında cehennemlik kişi gibi davranış gösterebilir. Fakat o kimse cennetliktir."* buyurduğunu, daha sonra da Bilâl'e (r.a): "*Ey Bilâl! Kalk ve insanlara şunu bildir: Cennete ancak müslüman kimse girer. Allah, dinini günahkâr kimseyle de destekler."*buyurduğunu belirtmişlerdir. Böylece bazı râviler olayı aktarırken peygamberimizin buyurduğu sözün bir kısmını, diğer râviler ise sözün diğer kısmını rivâyet ettiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca muhaddisler olayın Hayber Gazvesi'nde gerçekleştiğine dair rivâyetlerin daha sahih olduğunu kabul etmektedirler. Olayın Huneyn'de gerçekleştiği bilgisinin yanlış olduğunu beyan etmişler, Uhud'da gerçekleştiğini bildiren rivâyetlerin ise sened açısından zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.[394]

Rivâyetler incelendiğinde Hz. Peygamberin vahiy yoluyla gaybdan haber verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü birinin cehennemlik olduğunun bilgisi gaybî bir bilgidir. Bu alanda hiç kimse herhangi bir görüş ortaya koyma hakkına sahip değildir. Fakat peygamberlere böylesi bilgiler vahiy aracılığıyla bildirilmektedir. Bu rivâyetlerin muhtevası incelendiğinde intihar eden kişinin cehennem ehli olduğuna sebep olan etkenin kendini öldürmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus intihar edenin devamlı mı yoksa belirlenen bir vakit içerisinde mi olacağı sorusunu akla getirmektir. Ehli Sünnet bu soruya cevap verme adına intihar edenin yaptığı günahın

[393] İbnü'l-Mulekkin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısrî, **et-Tavdîh li-Şerhi Câmiî's-Sahîh**, I- XXXIII, thk. Dâru'l-Felâh, Dâru-n-Nevâdir Dımeşk, c. 18, s. 18.
[394] Musâ Şâhin, **Fethü'l-Mün'im Şerhu Sâhihi Müslim**, I- X, Dâru-ş-Şürûk, c. 1, s. 369.

cezasını çekmek için cehenneme gireceğini fakat müslüman olarak ölmüş ise burada belirlenen vakit içerisinde kalacağını belirtmişlerdir. Bu rivâyetlerde geçen şahsın da işlediği bu büyük günahtan kurtulamayacağını ve fasık olarak nitelendirilen kimselere verilen cezaya çarptırılacağını söylemişlerdir. Fakat kendini öldüren bütün şahıslara aynı cezanın uygulanacağı bu rivâyetlerden anlaşılmadığını, Allah'ın şirkten başka bütün günahları affedebileceğini beyan etmişlerdir.[395]

İbnü't-Tîn, intihar ederek canına kıyan bu şahsın yaralandığı zaman inancı sarsıldığından veya kendini öldürmeyi helal saydığından dolayı kâfir olarak öldüğü ihtimalinin olabileceğini, böylece ebedî bir şekilde cehennem ehli olduğunu söylemektedir.[396]

Beşinci hadisin rivâyetleri, intiharın cennete girmeyi engelleyen bir günah olduğuna delâlet etmektedirler. Fakat Ehlî Sünnet âlimlerine göre büyük günah işlemek ebediyen cennete girmeyi engelleyecek bir sebep değildir. Bundan hareketle intihar edene cennetin haram kılındığına dair bu rivâyetleri benzer rivâyetlerde olduğu gibi te'vîl yoluna başvurmuşlardır. Rivâyetlerde bahsedilen şahsın Kuzman olup muhtemelen müşrik olduğunu, şirkle beraber böylesi büyük bir günah işlediği için veyahut intiharı helal saydığı için cennetten mahrum kalacağını belirtmişlerdir. Bazı şarihler ise bu rivâyetleri şu şekilde yorumlamışlardır: Kıyamette insanlar hesaba çekilecekler, hesap bitiminde bazı topluluklar cennete bazıları ise cehenneme gireceklerdir. İntihar eden şahıslar cehenneme girecekler arasındadırlar. Bunlar arzdan sonraki aşamada cennete girmekten mahrum kalacaklar, işledikleri büyük günah sebebiyle cehennemde azaba çarptırılacaklar, daha sonra cennete gireceklerdir. Bu te'vile istinaden ilgili rivâyetleri, bahsedilen şahsın cennetten kıyametin ilk aşamasında mahrum kalacağı şeklinde anlamamız mümkündür.[397] Bazı âlimler rivâyetlerde bahsedilen cennetten bütün cennetlerin değil bilakis belli bir cennetin kastedildiğini vurgulamışlardır. Bazıları da bu rivâyetlerin terhîb kısmına giren rivâyetlerden olduğunu, dolayısıyla zahirî anlamlarının kastedilmediğini beyan etmişlerdir. İmâm Nevevî, önceki şeriatlerde büyük günah işleyenlerin yaptıklarıyla

[395] Musâ Şâhin, **Fethü'l-Mün'im Şerhu Sâhihi Müslim**, c. 1, s. 369.
[396] Musâ Şâhin, **Fethü'l-Mün'im Şerhu Sâhihi Müslim**, c. 1, s. 370.
[397] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, **Keşfü'l Müşkil min Hadîsi-s-Sahîhayn** I- IV, thk. Ali Hüseyn el-Bevvâb, Dâru'l-Vatan Riyâd, c. 2, s. 46.

kâfir olacağı ihtimalini göz önünde bulundurmuş, rivâyetlerin bu perspektifle ele alınabileceğini savunmuştur.[398]

Rivâyetlerde bulunan "فحرمت عليه الجنة *(Ona cenneti haram kıldım)"* kısmı, intihar edenin devamlı olarak cennetten mahrum kalacağı anlamını taşımadığı da bilinmesi gereken önemli bir husustur.[399]

Bu rivâyetler, intiharın büyük bir günah olduğunu ortaya koyan önemli delillerden sayılmaktadır. İntiharın büyük günah sayılmasının sebeplerinden biri, kişinin mâlik olmadığı bilakis kendisine emanet olarak verilen canına istediği gibi tasarruf hakkına sahip olamayışıdır.[400] Ayrıca bu rivâyetler, başa gelen sıkıntı ve zorluklara karşı sabır ve tahammül gösterilmesi gerektiğine, Allah'ın insanlara karşı merhametli olduğu için intihar ve intihara götürecek sebepleri haram kıldığına da işaret etmektedir.[401]

Araştırma konumuz olan altıncı hadis Ehl-i Sünnet anlayışının şu büyük ilkesine bir kanıtttır: Her kim, kendini öldürür veya bunun gibi diğer büyük günahları işlerse, işlediği günahtan dolayı tövbe etmeden ölürse o kimse kâfir sayılmaz ve devamlı bir şekilde cehennemde azap görmez. Böylesi büyük günah işleyenlerin durumu Allah'ın dileğine bağlıdır. Dilerse cehennemde azaplandırır, dilerse affeder.[402]

Altıncı hadis olarak değerlendirmeye tabi tuttuğumuz rivâyetler, intihar eden veya diğer büyük günah işleyenlerin cehennemde devamlı kalacağının zahirinden anlaşıldığı diğer hadisleri açıklayıcı mahiyettedir. Ayrıca ilgili hadis günah işleyenlerin, işledikleri günahın karşılığı olarak cezaya çarptırılacağını isbat etmekte, büyük günah işleyenlerin ateşte devamlı kalacaklarını söyleyen Mu'tezile fırkasının, böyle yapan kişinin kâfir olduğunu söyleyen Hâricîler'in ve iman olduktan sonra

---

[398] Askalânî, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, c. 6, s. 500.

[399] Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, **Tuhfetü'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihi-s-Sünne** I- III, thk. Nureddin Tâlib v.dğr., Vizâretü'l-Evkâfi veş-Şuunî'l-İslâmiyye Kuveyt, c. 2, s. 460.

[400] Ebü'l-Feth Muhammed b. Ali b. Vehb el-Kuşeyrî el-Kusî, **İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l Ahkâm** I- II, Matbaatü-s-Sünneti'l-Muhammediyye, c. 2, c. 234.

[401] Ebü'l-Hasen Ali b. İbrâhîm b. Dâvûd b. Selmân Alaûddîn b. Attâr, **el-Udde fî Şerhi'l-Umde fî Ehâdisi'l-Ahkâm** I- III, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye Beyrut, c. 3, s. 1444.

[402] Nevevî, **el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc**, c. 2, s. 131.

günahların zarar vermeyeceğini söyleyen Mürcie fırkasının iddialarını çürütmektedir.[403]

Rivâyetlerde geçen "اللهم وليديه فاغفر" (*Allâh'ım onun iki elini de bağışla*.) cümlesi, intihar gibi büyük günah işleyen müslümanın devamlı bir şekilde cehennemde kalmayacağını ortaya koymaktadır. Çünkü ilgili cümleyi kullanmak suretiyle Hz. Peygamber (s.a.s) cinayeti işleyenin kollarının da bağışlanmasını istemiştir. Şayet cinayeti işleyen kişi ebedî olarak cehennemlik biri olsaydı Hz. Paygamber böylelerine dua etmekten alıkonulduğundan dolayı buna dua etmemesi gerekli olurdu. Ayrıca rüyada görülen şahsın güzel bir surette olması intihar edenin devamlı bir şekilde cehennemde olmasıyla çelişmektedir.[404]

Ehl-i Sünnet'in bu hadisleri delil olarak kullanması şer'î bir hükmün Hz. Paygamber'e ait olmayan bir rüyayla delillendirilmesi sorununu ortaya koymaktadır. Fakat hadisin delil olarak kullanılması, görülen rüya cihetiyle değil bilakis Hz. Paygamber'in rüyanın içeriğini takrîr etmesi ve o kişinin kesilen eline bağışlama talebine binâen gerçekleştiği için delillendirmede herhangi bir sorun bulunmamaktadır.[405]

Ahmed b. Ömer el-Kurtubî (ö. 656/1258) de intiharın kişiyi kâfir yapmayacağına ve bu fiili gerçekleştirenin devamlı bir şekilde cehennemde kalmayacağına delil olarak bu hadisi zikretmiş, hadisin; "*Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar*..." ayetiyle uyum içerisinde olduğunu söylemiştir.[406]

---

[403] Nevevî, **el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. Haccâc**, c. 2, s. 131, 132, Musâ Şâhin, **Fethu'l-Mün'im Şerhu Sâhîhi Müslim**, c. 1, s. 382.

[404] Şerefüddin el-Hüseyin b. Abdullah et-Tıbî, **Şerhu-t-Tıbî ala Mişkâti'l-Mesâbîh** I-XIII, thk. Abdulhamid Hendâvî, Mektebetü Nizâr Mustafa Bâz, Riyâd 1417/1997, c. 8, s. 2458.

[405] Musâ Şâhin, **Fethu'l-Mün'im Şerhu Sâhîhi Müslim**, c. 1, s. 383.

[406] Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Kurtubî, **el-Müfhim limâ Üşkile min Telhîsi Müslim** I- VII, thk. Yusuf Ali Bedevî, v.dğr., Dâru İbn Kesîr Beyrut, 1417/1996, c. 1, s. 324.

2.5. HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI

İntiharla ilgili rivâyetlerin doğru anlaşılması, çok yönlü bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. İlgili rivâyetlerin İslâmî ilimlerdeki kullanım yerlerini ve hangi amaç için kullanıldıklarını bilmek rivâyetlerin doğru anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Yaptığımız araştırma neticesinde intiharla ilgili bazı rivâyetlerin tefsir ve fıkıh ilimlerinde kullanıldığını tesbit ettik. Fakat diğer İslâmî ilimlerde bu rivâyetlerin kullanımına rastlayamadık. Burada farklı başlıklar altında İslâmî ilimlerde kullanılan ilgili rivâyetleri ele alıp bu rivâyetlerin nerede ve hangi amaçlar için kulanıldıklarını ortaya koymaya çalışacağız.

2.5.1. Hadislerin Tefsir İlminde Kullanımı

Bu başlık altında, intiharla ilgili rivâyetlerin hangi ayetlerin tefsirinde ve hangi amaçla kullanıldıklarını tesbit edeceğiz. Böylece müfessirlerin rivâyetleri nasıl anladıkları ortaya çıkacak bu da rivâyetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

İntiharla ilgili rivâyetlerin bir kısmı şu ayetlerin tefsirlerinde kullanılmışlardır:

- Bakara Sûresi'nin 81. ayeti,
- Bakara Sûresi'nin 84. ayeti,
- Ali İmrân Sûresi'nin 180. ayeti,
- Nisâ Sûresi'nin 29. ayeti.
- En'âm Sûresi'nin 128. ayeti.

Fahreddin er-Râzî intihar edenin cehennemde devamlı olarak kalacağını bildiren birinci hadisi, Bakara Sûresi'nin 81. ayetinin yorumunda zikretmiştir. Bu ayet meâliyle birlikte şöyledir:

"بلى من كسب سيئة واحاطت به خطيئته فاولئك اصحاب النار هم فيها خالدون"

"*Hayır! Kim bir kötülük işler de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte bu kimseler cehennemliktirler, onlar orada ebedî olarak kalırlar.*"

Fahruddîn er-Râzî, ayette geçen kötülükten büyük günahların kastedildiğini ve "من" kelimesinin ister kâfir ister mümin olup bu günahı işleyen bütün herkesi kapsadığını söylemektedir. Mu'tezile fırkasının buna benzer ayet ve hadisleri, büyük günah işleyenlerin devamlı olarak cehennemde kalacaklarına dair görüşlerine delil olarak kullandıklarını belirten er-Râzî, Mu'tezile'nin delillerinden bir tanesinin de intihar edenin devamlı olarak cehennemde kalacağını bildiren hadis olduğunu ifade etmiş ve ilgili hadisi senedsiz bir şekilde zikretmiştir.[407]

Bakara Sûresi'nin 84. ayeti ve çoğu müfessirler tarafından kabul gören anlamı şöyledir:

"Vaktiyle sizden, birbirinizin kanlarını dökmeyeceğinize, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacağınıza dair de söz almıştık. Siz de kabullene geldiniz. Hâlâ buna şahitlik ediyorsunuz."

Fahreddin er-Râzi'ye göre ayette yer alan "لا تسفكون دمائكم" kelâmının zahirî anlamı *"Kendi kendinizi öldürmeyin"* anlamıdır. Fakat insanoğlu kendini öldürmeme adına birçok şeye teşebbüs ettiğinden dolayı intihara başvurmasının düşünülemeyeceğini, dolayısıyla bu olgunun ayetle yasaklanmasının anlamsız olduğunu da belirtmektedir.[408] Râzî, bu sorunun çözümü için "لا تسفكون دمائكم" kelâmının değişik anlamlar ifade ettiğini belirtmekle beraber ayetin bu kısmının intiharı yasaklamak için de olabileceğini söyledikten sonra şu görüşlere de yer vermiştir:

-Yaratılış gereği olarak nefsin korunmasına yönelik gösterilen çabalar bir kısım insanda bulunmayabilir. Buna Hint toplumunu örnek olarak gösterebiliriz. O toplumda intihar, kötülüklerle dolu bir âlemden iyiliklerle kuşatılmış bir âleme geçmek için çok değerli bir eylemdir. Bir de bazı insanlar başlarına gelen sıkıntılara tahammül etmeyip intihara teşebbüs ederek canlarına kıymaktadırlar. Bu insanların nefislerini koruma ilkesini ihlal etmelerini göz önünde bulundurduğumuzda, intiharın ilgili ayetle yasaklanmasının bir anlam ifade ettiğini görebiliriz.

[407] Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb,** c. 3, s. 132 - 138.
[408] Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c. 3, s. 155.

- "لا تسفكون دمائكم" kelâmı "*Birbirinizin kanlarını dökmeyin"* anlamını ifade edebilir. Burada aynı soyu ve dini taşıyan insanlar bir kişi kabul edilmiş ve bunlardan bir şahsın diğer bir şahsı öldürmesi kendi kendini öldürmesi olarak değerlendirilmiştir.

-Bu kelâmla başkasının öldürülmesi yasaklanmış fakat öldüren kişiye kısas uygulanacağından dolayı dolaylı olarak kişinin kendini öldürmesinin yasak olduğu da buradan anlaşılabilmektedir.[409]

Fahreddin er-Râzi, ayette geçen ilgili kısmın intiharı yasaklama anlamına gelebildiğini belirtmiş diğer bazı müfessirler de tefsirlerinde bu görüşe yer vermişlerdir.[410] Bu görüşü benimseyenlerden biri de Ebû Hayyân el-Endülüsî (ö. 745/1344)'dir. Ayette geçen bu kısmın, kişinin kendini öldürmesinin yasaklandığına ilişkin olduğunu belirtmiş ve anlamın böyle olduğuna araştırdığımız hadislerden iki hadisi delil olarak zikretmiştir. Bunlar, Ebû Hüreyre tarîkıyla rivâyet edilen ve intihar edenin devamlı bir şekilde cehennemde kalacağı ifadesinin geçtiği hadis ile Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd, Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb tarîkleriyle rivâyet edilen ve Hayber Gazvesi'nde meydana gelen intihar olayını ele alan hadistir.[411] Bu iki hadisi en-Nîsâbûrî ve Muhammed el-Hererî de ilgili ayetin tefsirinde intiharın yasaklandığına delil olarak kullanmışlardır.[412]

Abdurrahman es-Seâlibî (ö. 875/1471), Ali İmrân Sûresi'nin 180. ayetinin tefsirinde intihar edenin intihar etme şekliyle cehennemde cezalandırılacağını bildiren birinci hadisi kullanmıştır. Fakat hadiste yer alan "خالدا مخلدا فيها" kısmını zikretmemiştir. İlgili ayetin meâli şu şekildedir:

---

[409] Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c. 3, s. 155.

[410] Nizâmüddîn el-Hasen b. Muhammed b. Hüseyin en-Nîsâbûrî, **Gârâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân**, thk. Şeyh Zekeriyyâ Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut, c. 2, s. 399.

[411] Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Hayyân el-Endülüsî, **el-Bahru'l-Muhît**, thk. Sıdki Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, c. 1, s. 465.

[412] Nîsâbûrî, **Gârâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân**, c.2, s. 399, 400; Muhammed Emîn b. Abdullah el-Alevî el-Hererî, **Tefsîru Hadâiki-r-Ravhi ve-r-Reyhân fî Revâyi Âyi'l-Kur'ân** I - XXXIII, Dâru Tavki-n-Necât Lübnân, c. 2, s. 61.

"Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik gösterenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilâkis bu onlar için kötüdür. Cimrilik ettikleri mal kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır…"

Seâlibî, bu ayeti tefsir ederken, Allah'a isyan edenlerin isyan ettikleri şekle benzerlik arz eden bir ceza ile cezalandırılacaklarına dair sahih hadislerin bulunduğunu, bunların bu ayeti teyid ettiğini belirtmektedir. Bu sahih hadislerden birinin de, intihar edenin kendini öldürme şekliyle cehennemde cezalandırılacağını bildiren hadis olduğunu söylemiş ve hadisi delil olarak zikretmiştir.[413]

Özellikle rivâyet tefsiriyle uğraşan müfessirler, bazı ayetlerin intiharla ilgili olduğunu kanıtlamak için intiharla ilgili olan hadis rivâyetlerini kullanmışlardır. Nitekim Begavî (ö. 516/1122) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373), Nisâ Sûresi'nin 29. ayetinde geçen "ولا تقتلوا انفسكم" kelamının intiharı yasakladığını teyid etmek amacıyla şu hadisleri kullanmışlardır:

Sâbit b. Dâhhâk tarîkiyle rivâyet edilen ikinci hadis: "*Kim herhangi bir demir aleti ile kendini öldürürse, kıyamet günü cehennem ateşinde onunla azap olunur."*

Cündüb b. Abdullah el-Becelî tarîkiyle rivâyet edilen beşinci hadis: "*Sizden önceki toplumlarda yaşamış bir kişinin yarası vardı. Yaraya dayanamayınca bıçak ile kendi canına kıydı. Allah, onun için: "Kulum canı hakkında benim önüme geçti.(benden erken davrandı.) Ona cenneti haram kıldım" buyurdu."*[414]

İbn Kesîr tefsirinde birinci hadis olarak ele aldığımız Ebû Hüreyre tarîkiyle rivâyet edilen şu hadise de yer vermiştir:

"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir

---

[413] Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf es-Seâlibî, **el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân** I -V, thk. Mhammed Ali, Adil Ahmed, Dâru İhyâî-t-Türâsi'l-Arabî Beyrut, c. 2, s. 143, 144.

[414] Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed el-Begavî eş-Şafiî, **Meâlimü-t-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân** I - V, thk. Abdürrezzak Mehdî, Dâru İhyâî-t-Türâsi'l-Arabî Beyrut, c. 1, s. 603; İbn Kesîr, **Tefsîru İbn Kesîr**, c. 2, s. 270.

içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. ''[415]

Ebû Hüreyre, Sâbit b. Dahhâk ve Cündüb b Abdullah tarîkiyle rivâyet edilen intiharla ilgili yukarıda zikredilen hadisler, Nisâ Sûresi'nin 29. ayetinin tefsirinde intiharın yasak olduğunu teyid etme amacıyla bir kısım müfessirler tarafından kullanılmışlardır.[416] Son asırlarda telif edilen tefsir kitaplarını incelediğimizde bu eserlerde de intiharla ilgili rivâyetlerin bazı ayetlerin tefsirinde kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin; Reşîd Rıza (ö. 1935) telif ettiği *Tefsîru'l-Menâr* adlı eserde En'am Sûresi'nin 128. ayetinin tefsirinde, cennet ve cehennem arasında aklın ve dinin delillerini referans yapmak suretiyle aralarında devamlılık bakımından bir fark olduğunu iddiâ etmiş, Allah'ın büyük günah işleyenler için devamlı olarak cehennemde kalacaklarını ifade ettiğini beyan etmiştir. Buna örnek olarak araştırdığımız hadisler içerisinde ebedîlik vurgusunun olup Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği birinci hadis ile kendini öldüren şahsa cennetin haram kılındığının bildirildiği Cündüb b. Abdullah el-Becelî'nin rivâyet ettiği beşinci hadisi zikretmiştir. Özellikle Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilen hadisin sahih olduğunu vurgulamıştır.[417]

Saîd Havvâ (ö. 1989) da *el-Esâs* adlı tefsirinde Nisâ Sûresi'nin 29. ayetini açıklarken birinci, ikinci ve beşinci hadis olarak ele aldığımız intiharla ilgili hadisleri delil yapmak suretiyle intihar eyleminin kesin olarak yasaklandığını belirtmiştir.[418] Vehbe Zuhaylî'nin de aynı ayeti tefsir ederken intihar edenin devamlı olarak cehennemde kalacağının belirtildiği birinci hadise ait olan rivâyeti kullandığını görmekteyiz.[419]

Hz. Paygamber'in (s.a.s), intihar edenin cenaze namazını kılmadığını bildiren rivâyetler de tefsir kitaplarında kullanılmıştır. Üçüncü hadis olarak değerlendirdiğimiz ilgili hadis genellikle Nisâ Sûresi'nin 29. ayetinin tefsirinde

---

[415] İbn Kesîr, **Tefsîru İbn Kesîr**, c. 2, s. 270.

[416] Muhammed Senâullah el-Mazharî, **et-Tefsîru'l-Mazharî**, thk. Gulâm Nebî Tunusî, Mektebetü-r-Rüşdiyye Pakistan, c.2, s. 89; İsmâîl Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî, **Ruhu'l-Beyân** I– X, Dâru-n-Neşr-Dâru İhyâi-t-Turâsi'l-Arabî, c. 2, s. 155.

[417] Muhammed Reşîd b. Alî Rızâ el-Hüseynî, **Tefsîru'l-Menâr** I - XII, el-Hey'etü'l-Mısrıyye'l-Amme, c. 8, s. 82, 83.

[418] Saîd Havva, **el-Esâs fi-t-Tefsîr** I –XI, Dâru-s-Selâm Kahire, c. 2, s. 1050.

[419] Vehbe Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Vasît**, c. 5, s. 32.

kullanılmıştır. Bu ayetle intiharın yasaklandığını savunan bazı müfessirler, ayetin tefsirinde intiharla ilgili haberleri zikrettiklerinden dolayı bu hadise de yer vermişlerdir. İlgili hadise ait olan rivâyet şu şekilde zikredilmiştir: "*Câbir b. Semüre şöyle rivâyette bulunmuştur: Bir adam kendini öldürdü. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."*[420] Cemâlüddin b. Muhammed el-Kâsimî (ö. 1914), *Mehâsinü-t-Te'vîl* adlı eserinde; Muhammed İzzet Derveze (ö. 1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs* adlı eserinde; Muhammed Seyyid Tantâvî (ö. 1940), *et-Tefsîru'l-Vasît* adlı eserinde diğer intihar hadisleriyle birlikte bu hadisi de zikretmişlerdir.[421] Böylece araştırma kapsamında olan altıncı hadisin dışındaki diğer tüm hadislerin tefsir kitaplarında ele alındığı sonucuna varmış bulunmaktayız.

2.5.2. Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanımı

İntiharla ilgili hadislerin fıkıh literâtüründe hangi amaçla ve nerelerde kullanıldığını tesbit etmenin konunun anlaşılmasına büyük katkısı olacaktır. Bu başlık altında dört mezhebin fıkıh kaynaklarında ilgili hadislerin yer alıp almadığını, bu hadislerin fakihler tarafından nerelerde kullanılıp ve nasıl değerlendirildiklerini ortaya koymaya çalışacağız.

2.5.2.1. Hanefî Mezhebi

Hanefî Mezhebi'nin fıkıh kaynaklarında, Ebû Hüreyre tarîkiyla rivâyet olunan intihar edenin cehennemde devamlı kalacağını bildiren birinci hadis, Cabir b. Semüre tarîkıyla rivâyet olunan üçüncü hadis ve Câbir b. Abdullah el-Ensârî tarîkiyle rivâyet edilen intihar eden bir şahsın cennetteki durumunu ele alan altıncı hadisin yer aldığını tesbit ettik.

Hanefî Mezhebi'nin görüşlerini kayıt altına alan ve mezhebin imamlarından olan Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö.189/805) *el-Kesb* adlı eserinde birinci hadis hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

---

[420] Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, **el'Keşfü ve'l-Beyân ân Tefsîri'l-Kur'ân** I-X, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi-t-Türâsi'l-Arabiyye Beyrut t.y., c. 3, s. 293.

[421] Muhammed Cemalüddün b. Muhammed Saîd b. el-Hellâk el-Kâsimî**, Mehâsinü-t-Te'vîl**, thk. Muhammed Bâsel, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut, c. 3, s. 87, Derveze Muhammed İzzet**, et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübil-Arabiyye Kahire, c. 8, s. 98, Muhammed Seyyid Tantâvî, **et-Tefsîru'l-Vasît li'l Kur'âni'l-Kerîm** I- XIV, Dâru Nehde, Kahire t.y., c. 3, s. 127.

"Bir kişi yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamayıp ölümüne sebebiyet verirse bu kişi bilerek canına kastettiği için cehenneme girer. Bu şekilde davranan birinin kendini bir demir parçasıyla öldürenden farkı yoktur. Allah Resûlü (s.a.s) canına kastedenler hakkında; "*Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse o kimse cehenenmede o demir parçasını karnına saplar.*"buyurmuştur. Hadisi iki şekilde yorumlayabiliriz. Birinci yorum şu şekildedir: Hadisle ifade edilmek istenen asıl amaç, insanları böylesi yanlış bir fiili yapmaktan caydırmaktır. Kendini öldüren bir kimsenin cehenneme girmesini, Ehl-i Sünnet'in herkesin cehenneme gireceği yönündeki anlayışları çerçevesinde değerlendirebiliriz. İkinci yorum ise şöyledir: Bu hadis kendini öldürmenin cezasını beyan etmektedir. Fakat bu fiili işleyenin cehenneme girmesi Allah'ın dileğine bağlıdır. Dilerse intihar edeni affeder, dilerse cehenneme koyar. Bu hadisin başkasını öldürmenin cezasının devamlı bir şekilde cehennemde kaldığını bildiren ayetle benzerliği bulunmaktadır. Fakat Allah affedicidir. Hiçbir mümini devamlı olarak cehennemde bırakmayacaktır."[422]

Sadruddîn Ali b. Ali b. Ebû'l-İz (ö. 792/1389), Nesâî'nin İbn Abbâs'dan rivâyet ettiği ihramlı bir kimsenin ölmesi durumunda onun ihramlı şekliyle yıkanması, kefenlenmesi, başının herhangi bir bezle bağlanmaması gerektiği, kıyamet gününde ihramlı şekliyle dirileceğini belirten hadisi açıklarken şu ifadelere yer vermiştir:

"Bu hadis şer'î asıllarla uyuşmaktadır. Çünkü bir kimse hangi hal üzerine ölecekse o hal üzerine dirilecektir."

Ebü'l-İz bu ifadelerden sonra birinci hadisi ilgili konuya delil olarak zikretmiştir."[423]

Hanefî fakihlerinden biri olan Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Musa b. Muhammed (ö. 803/1400) ise intihar edenler hakkındaki rivâyetleri incelerken birinci hadis olarak değerlendirdiğimiz hadisin merfu hadis olduğunu belirtmiştir. İntihar ederek

[422] Muhammed b. Hasan eş-Şeybâni, **el-Kesb**, thk. Süheyl Zekâr, y.y, Dımeşk, 1400, c. 1, s. 78.
[423] Sadruddîn Ali b. Ali b. Ebü'l-İz el-Hanefî, **et-Tenbîh âlâ Mişkilâti'l-Hidâye,** I -V, thk. Abdulhakim b. Muhammed Şakir, Ebû Zeyd Enver Salih, Mektebetü-r-Rüşd, Suudi Arabistan, 1424/2003, c. 3, s. 1170.

ölen kişiyi ele alan ve altıncı hadis olarak değerlendirdiğimiz hadisi de aynı yerde zikretmiştir. Ebü'l-Mehâsin bu iki hadisle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"İntihar edenin cennete gireceğinin anlaşıldığı hadis herhangi bir kusur içermemektedir. Çünkü hadisin durumundan bahsettiği şahsın elini kesmesindeki sebebin intihar değil belki de el kesmenin kendisine bir tedâvi olacağının düşüncesi ihtimal dâhilindedir. Bu sebeble elini kesmesinden dolayı kötümsenmez, ahirette de bu yüzden cehenneme girmeyecektir. Cehennemde devamlı kalacağının bildirildiği hadise zahir anlamın verilmemesi gerekmektedir. Bilâkis bu hadiste yer alan devamlılık Hz. Paygamber'in şefaâtıyla sınırlandırılmalıdır. Çünkü bir kimsenin kendini öldürmesi o kimsenin imanına zarar vermediği gibi yapmış olduğu güzel amelleri de boşa çıkarmayacaktır. Fakat selef âlimlerinin bazıları kendini bilerek öldürmenin cezasının devamlı olarak cehennem olduğunu, bazıları ise Allah'ın dileğine bağlı olduğunu vurgulamışlardır."[424]

Hanefi fakihleri kendini bilerek öldürme suretiyle intihar eden kişinin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve Muhammed eş-Şeybânî (ö.189/805), intihar edenin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. Ebû Yusuf (ö. 182/798), böyle bir kişinin kendini öldürmesiyle zulüm yaptığını böylelikle bâğî (haddi aşan) kategorisinde değerlendirileceğini ve cenaze namazının kılınmayacağını belirtmiştir. Bu görüşü benimsemesindeki en büyük etken Câbir b. Semüre'den nakledilen üçüncü hadistir. Ebû Hanife ve Muhammed eş-Şeybanî ise intihar eden şahıs kendini öldürmek suretiyle canını telef ettiğini, bu ölümün normal ölümlerden farklı olarak değerlendirilmeyeceğini savunmuşlardır.[425] İntihar edenin cenaze namazının kılınmayacağına yönelik görüşü benimseyen Hanefî fakihlerin bazıları bilerek intihar edenlerin cezasının böyle olacağını belirtmişlerdir. Hatalı bir şekilde intihar eden kişinin ise cenaze namazının kılınacağını vurgulamışlardır. Hanefî fakihlerinin

[424] Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Musâ B. Muhammed el-Hanefî, **el-Mu'tesar mine'l-Muhtasar min Müşkil'l-Asâr,** I - II, thk. ?, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, c. 2, s. 249, 250.
[425] İbn Hümâm Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, **Fethu'l-Kadîr**, I- X, Dâru'l-Fikr, c.2, s. 150.

bazıları da kişinin kendini öldürmesinin başka birini öldürmekten daha büyük bir günah olduğunu savunmuşlardır.[426]

2.5.2.2. Mâlikî Mezhebi

Mâlikî Mezhebi'nin bazı kaynaklarında, incelemiş olduğumuz Ebû Hüreyre kanalıyla gelen birinci hadis ve Câbir b. Semüre kanalıyla gelen üçüncü hadise yer verilmiş, bazı kaynaklarda ise intiharı konu edinen hadislere yer verilmeden intihar eden şahsın cenaze namazı ve keffaret yükümlülüğü ile ilgili meselelere değinilmiştir.

Mâlikî Mezhebi'nin büyük fakihlerinden olan Muhammed b. Rüşd el-Kurtubî (ö. 520/1126) birinci ve üçüncü hadisleri şu şekilde değerlendirmiştir:

"Mâlik b. Enes'e (ö. 179/795), kendini öldüren bir şahsın cenaze namazının kılınıp kılınmayacağına dair soru yöneltilince, cenaze namazının kıldırılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Kâbe'ye yönelerek namaz kılan bütün kimselerin cenaze namazlarının kılınması gerektiğini de belirtmiştir. Mâlik b. Enes'e bu sorunun sorulmasının sebebi, Resulullah'dan (s.a.s) rivâyet edilen şu hadistir: *"Her kim kendini demir parçasıyla öldürürse demiri elinde, onu karnına saplar bir hâlde cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak içecektir. Her kim kendini dağdan (yüksekten) atarak öldürürse o da ebedî ve daimî olarak cehennem ateşine düşürülecektir*."[427]

Selef âlimlerinden bazıları, intihar eden kimseye hadiste belirtilen cezaların kesinlikle uygulanacağını söylemişlerdir. Fakat çoğu âlimlere göre bu cezaların uygulanması kesin olmamakla birlikte Allah'ın dilemesine bağlıdır. Bunların delili, Allah'ın (c.c) şirkten başka diğer tüm günahları dilediği kimse için bağışlayabileceğini bildiren Nisâ Sûresi'nin 86. ve 97. ayetleridir. Bu ayetler ilgili

[426] Zeynüddîn İbn Nüceym el-Hanefî, **el-Bahru-r-Râik Şerhu Kenzi-d-Dekâik**, Dâru'l-Marife, c. 2, s. 215.

[427] Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî, **el-Beyân ve-t-Tahsîl ve-ş-Şerhu ve-t-Tevcîh ve-t-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece,** I– XX, thk. Muhammed Hacî v.dğr, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1998, c. 2, s. 238, 239.

hadiste yer alan intihar edenin cehennemde devamlı bir şekilde kalacağını ifade eden kelimelere zâhir (lafzî) mananın verilmemesini gerekli kılmaktadırlar. Çünkü öldürmek eylemi, bir kimseyi imandan çıkarmadığı gibi o kimsenin yapmış olduğu güzel amelleri de yok etmez. Ahirette güzel amellerin muhakkak bir karşılığı olacaktır. Buna binâen intihar eden şahsın cehennemde devamlı olarak azab göreceğini, büyük günah işleyenlerin şefaat vesilesiyle cehennemden çıkacakları zamanla kayıtlandırmamız gerekir.[428]

Câbir b. Semüre, demir parçasıyla kendini öldüren kimsenin cenaze namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılınmadığını rivâyet etmiştir. Bu rivâyeti referans kabul eden bazı âlimler kendini öldüren kimsenin cenaze namazının kılınmayacağını söylemişlerdir. Evzâî (ö. 157/774) ve İbn Şihâb (ö. 124/742) da bu görüşü benimsemişlerdir. Fakat Câbir b. Semüre rivâyeti, bu görüşü benimseyenler için bir delil olamaz. Çünkü rivâyet edilen hadisten sadece Hz. Peygamber'in intihar eden kişinin cenaze namazını kılmadığı anlaşılmaktadır. Bu hadisten, intihar eden kişinin cenaze namazının herkes tarafından terk edildiği sonucuna varılamaz. Hz. Peygamber'in intihar gibi büyük günah işleyenlerin cenaze namazlarını kılmaması, insanları kötü fiillerden caydırmak için uygulamış olduğu metodlardandır.[429]

Mâlikî Mezhebi'nin fakihlerinden olan Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah et-Temîmî de intihar eden kimsenin cenaze namazıyla ilgili mezhebin görüşlerini şu ifadelerle açıklığa kavuşturmuştur:

"İmâm Mâlik, kendini öldüren kimsenin cenaze namazının kılınacağını, müslüman olarak ölen kimseler için yapılan işlemlerin aynısının bu kimselere yapılması gerektiğini ve bu kimselere vâris olunabileceğini söylemiştir."[430]

Büyük günah işleyenlerin cenaze namazının kılınması caizdir. İntihar etmek başkasını öldürmek gibi büyük günahlardan sayılmıştır. Hz. Peygamber kendisine

[428] Kurtubî, **el-Beyân ve-t-Tahsîl ve-ş-Şerhu ve-t-Tevcîh ve-t-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece,** c. 2, s. 238, 239.
[429] Ebü'l-Velîd el-Kurtubî, **el-Beyân ve-t-Tahsîl ve-ş-Şerhu ve-t-Tevcîh ve-t-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece,** s. 2, c. 239, 240.
[430] Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Yûnus et-Temîmî, **el-Câmi' li-Mesâil'il-Müdevvene**, I-XXIV, thk. y., Dâru'l-Fikr Beyrut, 1434/2013, c. 3, s. 983.

hayırla bahsedilen kimselerin cenaze namazlarını bizzat kılmış, kötü fiillerle anılanların cenaze namazlarını kılmamış fakat ashabın kılmasını istemiştir. Hz. Paygamber bu şekilde bir tavır ortaya koyarak insanları kötü fiiller yapmaktan engellemeye çalışmıştır. Ashabından intihar eden kimsenin ceneze namazını kılmalarını istemesi, intihar eden şahsın intihar ettiğinden dolayı dinden çıkmadığını ortaya koymaktadır.[431]

Peygamberimizin (s.a.s), büyük günah işleyen bazı kimselerin cenaze namazını kılmayıp ashabına kıldırmış olması Mâliki Mezhebi'ne mensup bazı fâkihlerin şu şekildeki görüşlerine delil teşkil olmaktadır:

Büyük günah işleyenler yaptıkları günah sebebiyle müslüman olmaktan çıkmadıkları için cenaze namazlarını kılmak caizdir. Fakat insanları büyük günah işlemekten caydırma amacıyla devlet başkanı ve insanların değer verdiği kişiler, zina suçunu işleyenlerin, kısas yoluyla öldürülenlerin ve kendi canına kıyanların cenaze namazlarını kılmamaları gerekmektedir.[432]

İmâm Mâlik'e göre bilerek veya hatalı bir şekilde intihar eden kimsenin malından keffaret verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Mâlikî Mezhebi'nin diğer imamları da bu görüşü benimsemişlerdir.433

2.5.2.3. Şafiî Mezhebi

Şafiî Mezhebi'nin kaynaklarında, araştırma konumuz olan hadislerden Sâbit b. Dâhhâk tarafından rivâyet edilen ikinci hadis, Câbir b. Semüre tarafından rivâyet edilen üçüncü hadis ve Câbir b. Abdullâh el-Ensârî tarafından rivâyet edilen altıncı hadisin yer edindiğine ulaştık. Bununla birlikte bazı kaynaklarda hadislere değinilmeksizin intihar eden şahsın cenaze namazının durumu ve keffaret yükümlülüğü ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır.

---

[431] Temîmî, **el-Câmi' li-Mesâil'il-Müdevvene**, c. 3, s. 983, 984.
[432] Temîmî, **el-Câmi' li-Mesâil'il-Müdevvene**, c. 3, s. 984.
[433] Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî, **et-Tâcu ve'l-İklîl li-Muhtasar'il-Halîl**, I- VI, thk. y, Dâru'l-Fikr Beyrut, 1398/1977, c. 6, s. 268; Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr es-Sa'lebî, el-Bağdâdî el-Mâlikî, **et-Telkîn fi'l-Fıkhi'l-Mâlikî**, thk. Ebû Üveys Muhammed el-Hasenî et-Tatvânî, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye Beyrut, 1425/2004, c. 2, s. 190.

Şâfiî Mezhebi'nin imamı ve büyük müçtehitlerden sayılan İmâm Şâfiî (ö. 204/820) el-Ümm adlı eserinde, 'hadislerde öldürme' başlığı altında öldürme ile ilgili birkaç hadisle beraber ikinci hadis olarak ele aldığımız Sâbit b. Dahhâk'ın rivâyetini kendisine ulaşan şu senedle zikretmiştir:

Şâfiî > Süfyân b. Uyeyne > Eyyüb es-Sahtiyânî > Ebû Kılâbe > Sâbit b. Dahhâk.[434]

Mezhebin ünlü fâkihlerinden olan İmâm Nevevî (ö. 679/1277), el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb adlı eserinde 'ölünün cenaze namazının kılınması' başlığı altında intihar eden kimsenin cenaze namazıyla ilgili mezhebin görüşünü beyan ederken şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Bize göre kendini öldüren veya ganimet malından bir şey çalan kimselerin vücutları yıkınıp cenaze namazları kılınır. Ebû Hanîfe, Mâlik b. Enes ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin görüşleri de bu şekildedir. Ahmed b. Hanbel, bu kimselerin cenaze namazlarının devlet başkanı tarafından kılınmaması gerektiğini, diğer insanlar tarafından ise kılınabileceğini ifade etmiştir."[435]

İmâm Nevevî bu değerlendirmeden sonra Hz. Peygamber'in zina suçunu işleyen kişinin cenaze namazını kıldığını belirten İmrân b. Husayn'ın rivâyetine yer vermiş, bunun akabinde Câbir b. Semüre tarafından rivâyet edilen hadisi de zikrederek Hz. Paygamber'in büyük günah işleyen bazı şahısların cenaze namazlarını kılmadığını ihtivâ eden rivâyetlerin bulunduğuna işaret etmiştir.[436]

İmâm Nevevî aynı eserde Câbir b. Abdullâh tarîkiyle rivâyet edilen intihar edenin cennete gireceğinin belirtildiği hadise de yer vermiştir. Fakat hadisi intiharla ilgili bir meseleyi açıklamak için ele almamıştır. İlgili hadiste Hz. Peygamber'in dua esnasında iki elini kaldırdığına dâir bilgi verilmiştir. İmâm Nevevî, dua esnasında ellerin kaldırılmasının Peygamber sünneti olduğunu ispatlamak için konuyla ilgili

[434] Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfii, **el-Ümm**, I -VIII, thk. y, Dâru'l-Ma'rife Beyrut, 1393/1971, c. 4, s. 6.
[435] Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb** I- XXIII, thk. Muhammed Necîb el-Mutiî, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, c. 5, s. 230.
[436] Nevevî, **el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb**, c.5, s. 230.

hadisleri zikretmiş bunlardan birinin Câbir b. Abdullâh'ın rivâyeti olduğunu belirtmiştir.[437]

Şâfiî fâkihlerinden biri olan Ebü'l-Mehâsin er-Ruyânî (ö. 502/1108) intihar eden şahsın yıkanıp namazının kılınmasıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuş, Câbir b. Semüre'nin rivâyeti olan üçüncü hadisin Ahmed b. Hanbel tarafından delil olarak kullanıldığını söylemiş ve şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Kendini öldüren kimsenin yıkanıp cenaze namazının kılınması gerekir. Evzâî'ye (ö. 157/774) göre böyle kişilerin cesetleri yıkanmaz ve cenaze namazları da kılınmaz. Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/720) kendini öldüren kişilerin cenaze namazlarının kılınmasını hoş karşılamamıştır. Ahmed b. Hanbel ise devlet başkanının kendini öldürenin cenaze namazını kılmaması gerektiğini fakat diğer insanların kılabileceğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, Câbir b. Semüre tarafından rivâyet edilen hadisi kendi görüşüne delil olarak kullanmıştır."[438]

Şafiî Mezhebî'nde intihar eden şahsın malından keffaret verilmesi hususunda birbirinden farklı olarak iki görüş ortaya konulmuştur. İmâm Nevevî, en doğru olan kararın geriye bıraktığı maldan keffaretin çıkarılması olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebi, intihar etmenin başka birini öldürmek gibi büyük günah olduğudur.[439]

2.5.2.4. Hanbelî Mezhebi

Hanbelî Mezhebi'nin kaynaklarında, intiharla ilgili araştırdığımız hadislerden Câbir b. Semüre tarafından rivâyet olunan üçüncü hadis ile Ebû Hüreyre ve Sehl b. Sa'd tarafından rivâyet olunan dördüncü hadis yer almaktadır.

Hanbelî Mezhebi'nin ünlü fâkihi İbn Kudâme (ö. 682/1283) 'intihar eden, büyük günah işleyen, bid'at ehli olanların cenaze namazlarının kılınması' başlığı altında Câbir b. Semüre rivâyetine de yer vererek şu değerlendirmede bulunmuştur:

---

[437] Nevevî, **el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb**, c. 3, s.489.

[438] Ebü'l-Mehâsin Abdulvâhid b. İsmâîl er-Ruyânî, **Bahru'l-Mezheb fî Furuî'l-Mezhebi-ş-Şâfiî** I–XIV, thk. Târık Fethi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, c. 2, s. 567.

[439] Nevevî**, Ravdatü-t-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn**, I- XII, thk. Züheyr Şâvîş, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991, c. 9, s. 381.

"Devlet yöneticilerinin, ganimet malını haksız olarak alan kişiler ile kendini bilerek öldüren kişilerin cenaze namazlarını kılmamaları gerekmektedir. Fakat diğer kimseler bunların cenaze namazlarını kılabilirler. Ahmed b. Hanbel'in görüşü bu şekildedir. Ömer b. Abdulaziz (ö. 101/720) ve Evzâî (ö. 157/774), kendini öldüren kişilerin cenaze namazlarının kılınmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu görüşlerini, devlet başkanı tarafından namazı kılınmayan kişilerin diğer müslümanlar tarafından da kılınmayacağı gerekçesine bağlamışlardır. Ebû İmrân en-Nehaî (ö. 96/714), Atâ b. Ebî Rabah (ö. 114/732), Şafiî (ö. 204/820) ise devlet başkanları ve diğer kimselerin ölen bütün müslümanların –büyük günah işleyenler dahil- cenaze namazlarını kılmalarında herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Görüşlerine şu hadisi delil olarak kullanmışlardır: *"Lâ ilâhe illallâh diyen kişilerin cenaze namazlarını kılınız.*" Bizim görüşümüzün delili ise Câbir b. Semüre tarîkiyle gelen şu hadistir: "*Nebî'ye (s.a.s) kendini ok ile öldüren bir şahıs getirildi. Nebî (s.a.s) onun cenaze namazını kılmadı."* Bu hadisi Müslim rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud ise ilgili hadisi şu şekilde rivâyet etmiştir: *"Bir adam Allah'ın elçisine gelerek bir kimsenin öldüğünü haber verdi. Allâh'ın elçisi: 'Nasıl haberin oldu' diye sorunca adam: 'Kendini boğazlayarak öldürdüğünü gördüm' diye cevap verdi. Allah'ın elçisi: 'Onu gerçekten öyle mi gördün?' diye sorunca adam: 'Evet öyle gördüm.' dedi. Allah'ın elçisi: Öyleyse namazını kılmayacağım"* buyurdu. Ayrıca Peygamberimizin kendini öldürenlerin namazlarının kılınmasını emrettiği de rivâyet edilmiştir. Peygamberimiz bir önder olduğundan müslümanlara önderlik yapanların da ona uyması gerekmektedir. Böylelikle önderlik vasfını taşıyanların kendini öldüren kimselerin cenaze namazlarını kılmamaları uygun görülmektedir."[440]

Hanbelî Mezhebi'nin bazı kaynaklarında da Câbir b. Semüre'nin rivâyet ettiği hadise değinilmeksizin intihar edenin namazının önder sayılan kimseler tarafından kılınmayacağı belirtilmiştir.[441]

---

[440] Şemsüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî, **eş-Şerhu'l-Kebîr**, I - XXX, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin, Abdulfettah Muhammed, yy, Kahire 1415/1995, c.6, s. 185- 187.

[441] Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, **el-Mukni' fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî,** thk. Mahmud Arnavut, Yâsin el-Hatîb, Mektebetü-s-Sevâdî, Cidde 1421/2000, c. 1, s. 79.

Hanbelî Mezhebi'nin savunucularından biri olarak kabul edilen Muhammed b. Ali el-Ba'lî (ö. 777/1375) Ebû Hüreyre ve Sehl b. Sa'd es-Sâîdî tarîkiyle gelen rivâyete başka bir hadisi değerlendirme sadedinde değinmiştir. Hadisle ilgili değerlendirmesinin bir bölümü şu şekildedir:

"Kıbleye yönelen hiç kimse için cehennem ehli olduğuna dair bir hüküm verilemez. Kendi canına kıyanlar da buna dâhil sayılmışlardır. Fakat kesin bir bilgiyle bize ulaşan bazı şahıslar bu hükümden müstesna tutulmuştur. Örneğin kendini okla öldüren biri için Allah Resulü: "O ateş ehlindendir" buyurmuştur. Kıbleye yönelip ateş ehli olduğu bilgisinin kesin olarak bize ulaştığı şahıslardan biri de Abdullah b. Übeyy b. Selül'dür."[442]

Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, hadislerde sözü edilen büyük azab, intihar eylemini bilinçli olarak yapanlar içindir. Zira bazı intihar eylemleri, kişilerde var olan ruhsal hastalıklar dolayısıyla şuursuzca meydana gelebilmektedir. Yani kişi içinde bulunduğu ruhsal bunalımların/hastalıkların etkisiyle farkında olmadan böyle bir eyleme girişebiliyor. Dolayısıyla akli melekelerin devre dışı kalma durumu söz konusuysa kişinin sorumluluğu ortadan kalkacağından, hadislerde dile getirilen cezaların böyle kişiler için değil eylemi bilinçli olarak gerçekleştirenler için söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

[442] Bedrüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hanbelî el-Ba'lî, **Muhtasaru'l-Fetâvâ'l-Mısriyye li-İbn Teymiyye**, thk. Muhammed Hâmid, Dâru İbni'l-Kayyım, Demmâm, 1406/1986, c. 1, s. 262.

SONUÇ

Kişisel ve toplumsal sorunlardan biri olan intihar, Arapça kökenli bir kelime olup sözlüklerde; "bir kimsenin kendi kendini öldürmesi" anlamını taşımaktadır. Bu olguya farklı yaklaşımlardan dolayı birçok tanımlama yapılmıştır. En kapsamlı tanımlamaya göre intihar; "kişinin hür iradesiyle ölümü seçip istemesi ve sonuçlarını bilerek kendi kendini öldürmesi"dir.

İntihar kelimesi, Arapça bir kelime olduğu halde Kur'ân-ı Kerim ve hadis kaynaklarında yer almamıştır. İslamî kaynaklarda bu eylem genellikle, "katale nefsehü(kendini öldürdü)", veyahut buna eşdeğer olan "intehere fülânün, şehabet yedâhû hatta mâte, zebehe nefsehû, nehara nefsehû, haneka nefsehû, taâne nefsehû, bâderenî abdî binefsihi" tabirleriyle yer almaktadır.

İntihar eyleminin oluşumunda, özellikle dinî inancın zayıflığı başta olmak üzere toplum, genetik faktörler, cinsiyet, olumsuz yaşam koşulları, depresyon hâli, ailevî sıkıntılar, işsizlik gibi riskli faktörlerin bulunduğu belirtilmiştir.

Birçok düşünce ve araştırmaya konu olan bu olgu dinlerin de konusu olmuştur. İslâm dininin intiharları engelleme metodlarından birisi olguyu doğrudan yasaklamış olmasıdır. Özellikle intiharla ilgili Hz. Peygamber'in (s.a.s) hadisleri, İslâm'da intiharın kesin bir şekilde yasak olmasının temel dayanağı kabul edilmektedir.

Biz bu çalışmamızda, Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan kaynaklarda mevcut olan intihar olgusuyla ilgili hadisleri tesbit edip sened ve metin açısından değerlendirilmeye tâbi tuttuk.

Araştırmalarımız neticesinde, İmâm Mâlik'in Muvatta eseri hariç Kütüb-i Tis'a'yı oluşturan hadis kaynaklarının tümünde doğrudan olguyla ilgili hadislerin

altmış dokuz rivâyetine ulaştık. Bu rivâyetlerin içerik bakımından intiharla ilgili farklı konu ve intihar olaylarına temas ettiklerini gözlemledik. Temas ettikleri konuları açısından bu rivâyetlerin altı farklı hadise ait olduğu kanısına vardık.

İntiharla ilgili araştırdığımız hadisler, sahabîlerden Ebû Hüreyre, Sâbit b. Dahhâk, Cabir b. Semüre, Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî, Cündüb b. Abdullah el-Becelî, Cabir b. Abdullah el-Ensârî ve tabiînden olan Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b tarîkleriyle Hz. Peygamber'den rivâyet edilmişlerdir.

Tezimizde birinci hadis olarak ele aldığımız rivâyetler, intihar eden kimsenin cehenneme girip intihar ettiği şekille azaplandırılacağına dair bilgiler sunmaktadır. Birinci hadise ait rivâyetlerin birbirinden farklı on dokuz tarîkine ulaştık. Bu rivâyetlerin tümü Ebû Hüreyre kanalıyla nakledilen rivâyetlerdir. Bunların on yedisi sened açısından herhangi bir problemleri bulunmadığından dolayı sahih kabul edilmiştir. Tirmizî'nin Sünen'inde bulunan iki rivâyet ise ittisal açısından problemlidir. Senedlerinde kopukluk olduğundan dolayı ikisi de sened açısından zayıf kabul edilmiştir.

Tezimizin ikinci hadisi, intihar eden şahsın cehenneme girip azaplandırılacağına dair bilgi içeren hadislerden biridir. Araştırma kapsamında bulunan kaynakların bir kısmında mevcut olan bu hadis, sahabe tabakasında bulunan Sâbit b. Dahhâk tarafından rivâyet edilmiştir. Kaynaklarda, bu hadise ait on yedi rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Bu rivâyetlerin tümünde râviler arasında ittisâl söz konusudur. Müslim'in ricâlinden olan Muâz b. Hişâm ve Ahmed b. Hanbel'in ricâlinden olan Ebü'l-Hasan Ali b. Asım haricindeki tüm râviler, hadis münekkitleri tarafından güvenilir oldukları belirtilerek tevsîk edilmişler ve cerhi gerektirecek kusurlarının varlığından bahsetmemişlerdir. Hadis münekkitlerinin bu iki râvî hakkında olumsuz ifadeler kullanmaları, rivâyetlerinin sened açısından zayıf sayılması için yeterli bir nedendir. Bu bilgiler ışığında ikinci hadise ait olan on beş rivâyeti sened açısından sahih, münekkitlerin Muâz b. Hişâm ve Ebü'l-Hasan Ali b. Asım'a kullandıkları cerh ifadelerinden dolayı onların rivâyetlerini de zayıf olarak değerlendirdik. Fakat intihar olgusuyla ilgili rivâyet ettikleri hadisler, diğer birçok tarîkle muhteva bakımından aynı olduğu için hasen hadis kategorisinde değerlendirilebileceği unutulmamalıdır.

Üçüncü hadis, on beş farklı tarîkle rivâyet edilmiş olup bunların tamamı Câbir b. Semûre kanalıyla bizlere ulaşmıştır. Sened tenkitleri yapılan bu tarîklerin ikisinin bazı râvileri hadis münekkitlerince cerh edilmiştir. Böylece hadisin bu iki rivâyeti zayıf sayılmaktadır. Hadisin diğer on üç tarîkinin senedlerinde ittisâl bulunup râvilerinde de cerhi gerektirecek herhangi bir kusur olmadığından dolayı bu rivâyetleri sened açısından sahîh olarak değerlendirdik.

Dördüncü hadisin, araştırdığımız kaynaklar kapsamında 11 tarîki bulunmaktadır. Bunlar Ebû Hüreyre, Sehl b. Sa'd es-Sâ'idî ve Hayber Gazvesi'ne katılan bazı sahabiler vasıtasıyla nakledilmişlerdir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb rivâyetinde, hadisin Hayber Gazvesi'ne katılan bazı sahâbîlerden nakledildiği anlaşılmakta fakat bu sahabilerin isimleri zikredilmemektedir. Abdurrahmân b. Abdullah b. Kâb, bu sahabileri mübhem bir kalıp kullanarak zikretmiştir. İsimleri zikredilmeyip müphem olan bu râviler sahabe tabakasından olduğu için bu iphamlık rivâyetin sıhhatini etkilememektedir. İlgili hadisin bütün râvileri erbabınca tevsîk edildiğinden dolayı rivâyetlerin tümünü sahih olarak değerlendirmekteyiz.

Beşinci hadisin, Hz. Peygamber'den (s.a.s) sadece Cündüb b. Abdullah el-Becelî tarîkiyle rivâyet edildiğini tesbit ettik. Kudsî hadis olarak değerlendirilen bu hadisin kaynaklarda beş tarîki bulunmaktadır. Bu tarîklerin senedlerinde ittisâl söz konusudur. Râviler hadis münekkitlerince tevsîk edilmişlerdir. Sadece Ahmed b. Hanbel'in hadis nakletmiş olduğu Îmrân b. Dâvûr hakkında çoğu münekkitlerin olumsuz eleştiri yapması naklettiği hadislerin zayıf olmasını gerekli kılmaktadır. Böylelikle sened açısından beşinci hadisin dört tarîki sahih, bir tarîki ise zayıf kabul edilmiştir.

Altıncı hadise ait iki rivâyetin bulunduğunu tesbit ettik. Hadisi Hz. Paygamber'den (s.a.s) sadece Câbir b. Abdullah el-Ensârî nakletmiştir. İlgili hadis, her birinde bir tarîk olma suretiyle Müslim'in *Sâhîh*'i ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır. Hadisin iki senedi de muttasıldır ve râvileri hadis münekkitlerinin çoğunluğu tarafından tevsîk edilmiştir. Bu bilgiler ışığında hadise ait iki rivâyetin de sened bakımından sahih olduğunu söyleyebiliriz.

Tezimizin ikinci bölümünde, olguyla ilgili rivâyetleri metin açısından incelemeye tabi tuttuk. Öncelikle hadislerde anlam kayması olup olmadığının tespiti için aynı olay veya konuya temas edenleri bir grubta toplamak suretiyle dil özellikleri bağlamında inceledik. İnceleme sonucunda hadislerin manayla rivâyetinden kaynaklanan bir takım değişiklikler haricinde hadislerin anlamını değiştirecek seviyede herhangi bir değişikliğin olmadığı ortaya çıktı. Olguyla ilgili hadislerin her birine bütün târîklerini göz önünde bulundurarak ortak metin oluşturduk. Daha sonra bu metinleri tenkid metodlarından biri olan Kur'ân'a arz ettik. Kur'ân'da intihar olgusu açık bir şekilde ele alınmadığı halde bazı müfessirlerce birkaç ayet intiharın yasak olduğuyla ilişkilendirilip yorumlanmıştır. İncelemiş olduğumuz tüm hadisleri Kur'ân'a arz ederek hadislerin Kur'ân ayetleriyle bir uyum içerisinde oldukları ve muhteva bakımından ayetlerin anlamlarıyla çelişkili olmadıkları sonucuna vardık.

İntiharla ilgili hadisleri, can güvenliğinin ehemmiyetine değinen diğer hadislere arz ettik. Böylece ilgili rivâyetlerin diğer hadislerle de uyum içerisinde oldukları, hadislere muarız bir anlam içermedikleri, bilakis muhteva açısından birbirlerine destek oldukları görülmektedir.

İntihar hadisleriyle ilgili farklı yaklaşımların ve te'villerin olduğunu ve bunların şârihler tarafından detaylı bir şekilde açıklandığını gördük. İntihar edenin cehennemde ebedî olarak cezalandırılacağının zahirinden anlaşıldığı birinci hadis Mu'tezile, Hâricîler tarafından görüşlerini delillendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ehl-i Sünnet âlimleri ise bu hadisin zahirinin bazı nasslara uygun olmadığını, hadisin tevil edilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir. Bazı muhaddisler intihar eden şahsın devamlı bir şekilde cehennemde kalacağını ifade eden tabirleri râvilerin bir ilavesi olarak görmüşler, hadisin en doğru rivâyetlerinin, bu ilavenin olmadığı rivâyetler olduğunu savunmuşlardır. Bazıları, devamlı bir şekilde cehennemde kalma cezasının, kendini öldürmeyi günah saymayarak intihar edenlerin cezası olacağını, bazıları da Hz. Peygamber'in (s.a.s) insanları intihara başvurmaktan engellemek için böyle bir hitap şekli kullandığını belirtmişlerdir. Muhaddisler, birinci hadise yaptıkları te'vil ve yorumların benzerini dördüncü ve beşinci hadise de uygulamışlardır.

Şerh geleneğinde detaylı bir şekilde açıklanan altıncı hadis, Ehl-i Sünnet anlayışının şu ilkesine bir kanıtttır: Her kim, kendini öldürür veya bunun gibi diğer büyük günahları işlerse, işlediği günahtan dolayı tövbe etmeden ölürse o kimse kâfir sayılmaz ve devamlı bir şekilde cehennemde azap görmez. Böylesi büyük günah işleyenlerin durumu Allah'ın dileğine bağlıdır. Dilerse cehennemde azaplandırır, dilerse affeder. Bu hadise ait rivâyetler, intihar eden veya diğer büyük günah işleyenlerin cehennemde devamlı kalacağının zahirinden anlaşıldığı diğer hadisleri açıklayıcı mahiyettedir. Ayrıca günah işleyenlerin, işledikleri günahın karşılığı olarak cezaya çarptırılabileceğini ispat etmekte, büyük günah işleyenlerin ateşte devamlı kalacaklarını söyleyen Mu'tezile fırkasının, böyle yapan kişinin kâfir olduğunu söyleyen Hâricîler'in ve kişide iman olduğu sürece günahların zarar vermeyeceğini söyleyen Mürcie fırkasının iddialarını çürütmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) intihar edenin cenaze namazını kılmadığına dair rivâyetleri referans kabul eden bazı âlimler, bu eylemi gerçekleştirenlerin cenaze namazlarının kılınmayacağını söylemişlerdir. Nitekim Ömer b. Abdulaziz ve Evzâî de bu görüşü benimsemişlerdir. Fakat Hasan-ı Basrî, İbrâhim en-Nehâî, Katâde b. Diâme, Mâlik b. Enes, Ebû Hanîfe, Şafiî ve diğer birçok âlim intihar edenin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. Bu âlimler, Hz. Peygamber'in (s.a.s) intihar eden şahısların cenaze namazını kılmamasının, insanları intihara teşebbüs etmekten alıkoymak için sadece kendisinin uyguladığı bir metod olduğunu ifade etmişler ve buna gerekçe olarak da sahâbîler tarafından intihar edenin cenaze namazının kılınmış olmasını ileri sürmüşlerdir.

İntihar hadislerinin şerh geleneğindeki yorumlarına değindikten sonra bu hadislerin tefsir ve fıkıhtaki kullanımlarını tesbit ederek açıklığa kavuşturduk. Tefsir ilminde altıncı hadis dışındaki diğer hadislerin tümünün bazı ayetlerin intiharla ilişkilendirilmesi amacıyla kullanıldığını gördük.

Dört mezhebe ait fıkıh kaynaklarında beşinci hadis dışındaki tüm hadislerin bazı meselelerde kullanıldığını gördük. Özellikle intihar eden kimsenin Hz. Paygamber (s.a.s) tarafından cenaze namazının kılınmadığına dair üçüncü hadise ait rivâyetlerin bazı fıkıhçılar tarafından ortaya koydukları fetvalara delil olarak zikredildiklerini detaylı bir şekilde açıkladık.

Sonuç olarak, intiharla ilgili hadislerin muhteva analizi ve ilgili hadislerin kullanımlarını göz önünde bulundurduğumuzda bu hadislerin metin açısından da sahih oldukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca incelediğimiz hadislerde, İslâm dininin intiharı kesin bir dille yasakladığı anlaşılmakta, bu eylemi yapan kimselerin ahirette büyük bir azaba uğratılacakları ifade edilmekte, eylemi gerçekleştiren kimsenin devamlı bir şekilde cehennemde olmasının Allah'ın dileğine bağlı bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Şunu da vurgulamak gerekir ki, hadislerde sözü edilen büyük azap, intihar eylemini bilinçli olarak yapanlar içindir. Zira bazı intihar eylemleri, kişilerde var olan ruhsal hastalıklar dolayısıyla şuursuzca meydana gelebilmektedir. Aklî melekelerin devre dışı kalma durumu söz konusu ise kişinin sorumluluğu ortadan kalkacağından, hadislerde dile getirilen cezaların böyle kişiler için değil, eylemi bilinçli olarak gerçekleştirenler için söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

ABDERÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım, **et-Tâcu ve'l-İklîl li-Muhtasar'il-Halîl**, I- VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398/1977.

AĞILKAYA, Zuhâl, **"**İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma**", MÜİF Dergisi.** 38. 173-202.

AHMED b. HANBEL, Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Esed eş-Şeybânî, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el- Arnavûd v.dğr., Muessesetu'r- Risâle, b.y. 1420/2001.

ALPTEKİN, Kamil – Veli DUYAN, **İntihar ve İntiharı Önleme**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2012.

ALTUNTOP Halit, **Dindarlık İntihar İlişkisi**, (Basılmamş Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Isparta 2005.

BA'LÎ, Bedrüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Hanbelî, **Muhtasaru'l-Fetâvâ'l-Mısriyye li-İbn Teymiyye**, thk. Muhammed Hâmid, Dâru İbni'l-Kayyım, Demmâm, 1406/1986.

BAĞCI, H. Musa, **Hadis Tarihi ve Metodolojisi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

BAĞDÂDÎ, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Ali b. Nasr es-Sa'lebî el-Mâlikî, **et-Telkîn fi'l- Fıkhi'l-Mâlikî**, thk. Ebû Üveys Muhammed el-Hasenî et-Tatvânî, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut 1425/2004.

BARDAKOĞLU Ali, **"Haramlar ve Helaller''**, **İlmihal: İslam ve Toplum**, DİB Yayınları, Ankara, 2006, 29- 193.

BAYRAKTAR, Ahmet, **"**İntiharın Fıkhı-Psikolojik Boyutları ve Vaka Sunumu**"**, **Eskiyeni (Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi)**, 2018, C.36, 53-72, https//dergipark.org.tr > download > article-file > 486266 (Erişim tarihi:06.10.2019).

BEGAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd b. Muhammed eş-Şafiî, **Meâlimü-t-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân**, thk. Abdürrezzak Mehdî, Dâru İhyâî-t-Türâsi'l-Arabî Beyrut t.y..

BEYDÂVÎ, Kâdî Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, **Tuhfetü'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihi-s-Sünne** I- III, thk. Nureddin Tâlib v.dğr., Vizâretü'l-Evkâfi veş-Şuunî'l-İslâmiyye Kuveyt t.y.

BUHÂRÎ, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhim el- Cu'fi el-Buhârî, **el-Câmi'u'l-s-Sahîh,** I-IV, thk. Muhibbuddin el-Hâtib, el- Matbaatü-s-Selefiyye, Kahire 1400/1980.

_____, **et-Târihu'l-Kebîr,** thk. Muhammed Abdu'l-Mu'îd Hân, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut t.y..

BURSEVÎ, İsmâîl Hakkı b. Mustafa, **Ruhu'l-Beyân,** Dâru-n-Neşr- Dâru İhyâi-t-Turâsi'l-Arabî, b.y. t.y..

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, **es-Sıhâh Tâcu'l-Luğâ,** thk. Ahmed Abdülğafûr, Dârü'l-İlm, Beyrut t.y..

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fadl b. Behram ed-Dârimî, **Sünen-i Dârimî**, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l Muğnî, Riyad 1421/2000.

DERVEZE Muhammed İzzet, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübil-Arabiyye Kahire.

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi

DURKHEİM, Emile, **İntihar,** çev. Zühre İlkgelen, Pozitif Yay., İstanbul 2013.

EBÛ DAVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, **Sünen'ü Ebî Dâvûd**, thk. İzzet Ubeyd, Adil Seyyid, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1418/1997.

EBÛ HÂTİM, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Sahih-u İbn Hibbân**, thk. Şuayb Arnâvût, Müessetü-r-Risâle, Beyrut 1414/1993.

EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Hayyân el-Endelüsî, **el-Bahru'l-Muhît**, thk. Sıdki Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, b.y t.y..

EBÜ'L-MEHÂSİN, Yusuf b. Musâ b. Muhammed el-Hanefî, **el-Mu'tesar mine'l-Muhtasar min Müşkil'l-Asâr,** Alemü'l-Kütüb, Beyrut t.y..

ERDOĞAN, Suat, "Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu", **Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 2014.

HAVVÂ, Saîd, **el-Esâs fi-t-Tefsîr** I –XI, Dâru-s-Selâm Kahire t. y.

HERERÎ, Muhammed Emîn b. Abdullah el-Alevî, **Tefsîru Hadâiki-r-Ravhi ve-r-Reyhân fî Revâyi Âyi'l-Kur'ân** I - XXXIII, Dâru Tavki-n-Necât Lübnân.

HÖKELEKLİ, Hayati**, "**İntihar**", DİA**, 22, TDV Yayınları, İstanbul 2000.

İBN ACÎBE, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Acîbe el-Hasenî, **el-Bahru'l-Medîd,** I- VIII, thk. y, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1423/2002.

İBN BATTÂL, Alî b. Halef b. Abdilmelik, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,** thk. Yasir b. İbrâhîm, Mektebetü-r-Rüşd, Riyâd 1423/2003.

İBN EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebû Hâtim, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl,** Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1372/1952.

İBN EBÜ'L-İZ, Ebü'l-Hasen Sadrüddîn Alî b. Alâiddîn Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî, **et-Tenbîh âlâ Mişkilâti'l-Hidâye,** , thk. Abdulhakim b. Muhammed Şakir, Ebû Zeyd Enver Salih, Mektebetü-r-Rüşd, Suudi Arabistan, 1424/2003.

İBN HACER el-ASKALÂNÎ, Ahmed b. Alî b. Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb,** Dâru'l-Fikr, Beyrût 1404/1984.

_____, **Takrîbu't-Tehzîb,** thk. Muhammed 'Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Sûriye 1406 /1986.

_____, **Lisânu'l-Mîzân,** thk. Dâiretu'l-Mu'arrifi'n-Nizâmiyye, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrût 1406/1986.

_____, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379.

İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Kitâbu's-Sikât,** thk. Seyid Şerefüddin Ahmed, Dârü'l-Fikr, Lübnân 1395/1975.

İBN KESÎR, Ebû'l-Fedâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimeşkî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm,** I- VIII, thk. Sâmî b. Muhammed, Dâru Tayyibe, 1420/1999

İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, **el-Mukni' fî Fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî,** thk. Mahmud Arnavut- Yâsin el-Hatîb, Mektebetü-s-Sevâdî, Cidde 1421/2000.

İBN KUDÂME, Şemsüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. Kudâme, **eş-Şerhu'l-Kebîr,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsin, Abdulfettah Muhammed, y.y, Kahire 1415/1995.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, **Sünen**, thk. Halil Me'mun Şihâ, Dâru-l Ma'rife, Beyrût 1419/1998.

İBN NÜCEYM, Zeynüddîn el-Hanefî, **el-Bahru-r-Râik Şerhu Kenzi-d-Dekâik**, Dâru'l-Marife, t.y..

İBN RÜŞD, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, **el-Beyân ve-t-Tahsîl ve-ş-Şerhu ve-t-Tevcîh ve-t-Ta'lîl li-Mesâili'l-Müstahrece,** thk. Muhammed Hacî v.dğr, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1408/1998.

İBNÜ'l-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, **Keşfü'l Müşkil min Hadîsi-s-Sahîhayn** I- IV, thk. Ali Hüseyn el-Bevvâb, Dâru'l-Vatan Riyâd.

İBNÜ'L-HÜMAM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdulvâhid es-Sivâsî, **Fethu'l-Kadîr**, Dâru'l-Fikr, b.y t.y..

İBNÜ'L-MÜLAKKIN, Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafiî el-Mısrî, **et-Tevdîh li-Şerhi Câmîî-s-Sahîh**, thk. Dâru'l-Felâh, Dâru-n-Nevâdir Dımaşk.

İCLÎ, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullâh b. Sâlih el-İclî el- Kûfî, **Ma'rifetü's-Sikât,** I-II, thk. Abdü'lalîm Abdü'lazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medinetü'l-Münevvere, 1405/1985.

İNCE Muhammet Ali, **İntihar Din-Psikolojik Bir İnceleme (Van İli Örneği)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007.

KALYONCU Hamdi, **Ölümsüzlük İhtiyacı, İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011.

KARAGÖZ, İsmail, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay, Ankara 2015.

KÂSİMÎ, Muhammed Cemalüddün b. Muhammed Saîd b. el-Hallâk, **Mehâsinü-t-Te'vîl,** thk. Muhammed Bâsel, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut t.y.

KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, OTTO, 5. Baskı, Ankara 2015.

_____, Hadis Metodolijisi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

KIZILGEÇİT, Muhammed, "Dindar Şahsiyetten Dinsel Bireyciliğe Değişen Dindarlık Yönelimleri Bağlamında İntihar**'',** **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9, 2480-2494.

KORKUT, Şenol, **Gençlik Sorunları ve İntihar**, DİB Yayınları, Ankara 2008.

KURTUBÎ, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm, **el-Müfhim limâ Üşkile min Telhîsi Müslim** I- VII, Yusuf Ali Bedevî, v.dğr., Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1417/1996.

MARTI, Huriye, "Dini Referanslar Çerçevesinde İntihar Olgusu'', **İntihar ve Töre Cinayetleri Bağlamında Sosyal Sorunlar ve İslam**, DİB Yayınları, Ankara 2018.

MAZHARÎ, Muhammed Senâullah, **et-Tefsîru'l-Mazharî**, thk. Gulâm Nebî Tunûsî, Mektebetü-r-Rüşdiyye, Pakistan t.y..

MİZZÎ, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf, **Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl,** thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 1400/1980.

MÜBÂREKFÛRÎ, Safiyyü-r-Rahmân, ***Minnetü'l-Mün'im fî Şerhi Sahîh-i Müslim***, Dârü-s-Selâm, Riyâd t.y..

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u'l-Müsned's-Sahihi'l-Muhtasar Bi'nakl'il-Adli-ilel'-Adli-ilâ Resûlillâhi**, Daru'l-Cîl, Beyrût t.y..

NESÂÎ, Ebu Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **el-Müctebâ mine-s-Sünen,** I - VIII, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebetü'l-Matbuâti'l-İslâmiyye, Haleb 1406/1986.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, **el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb,** thk. Muhammed Necîb el-Mutiî, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde t.y..

_____, **Ravdatü-tTâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn**, thk. Züheyr Şâvîş, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991.

_____, **el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc**, Dâru İhyâî-t-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392.

NİSÂBURÎ, Nizâmüddîn el-Hasen b. Öuhammed b. Hüseyin, **Gârâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân,** thk. Şeyh Zekeriyyâ Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut t.y..

RÂZÎ, Fahruddin Muhammed b. Ömer et-Temîmî, **Mefâtihu'l-Gayb** I-XXXII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut, 1421/2000.

RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir, **Muhtâru-s-Sıhâh** I, thk. Mahmud Hâtır, Mektebetü Lübnân Beyrut t.y..

REMLÎ, Ebü'l Abbâs Ahmed b. Hüseyin eş-Şafiî, **Şerhu Sünenî Ebî Dâvûd**, thk. Halid er-Ribât v.dğr., Dârü'l-Felâh, Mısır t.y..

RIZA, Reşîd Muhammed b. Alî Rızâ el-Hüseynî, **Tefsîru'l-Menâr**, el-Hey'etü'l- Mısrıyye'l-Amme, Mısır t.y..

RUYÂNÎ, Ebü'l-Mehâsin Abdulvâhid b. İsmâîl, **Bahru'l-Mezheb fî Furuî'l-Mezhebi-ş-Şâfiî**, thk. Târık Fethi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, b.y. 2009.

SA'LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, **el'Keşfü ve'l-Beyân ân Tefsîri'l-Kur'ân** I-X, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi-t-Türâsi'l-Arabiyye Beyrut t.y..

SAMİ, Şemseddin, **Kâmûsî Türkî**, haz. Raşit Gündoğdu v.dğr, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2012.

SARIPINAR, Aysel, **Siirt İlinde Kadın İntiharları,** (Basılmamış Yiksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü), İstanbul 2015.

SAYAR, Kemal, **İntihar ve İnanç Sistemleri**, https://kemalsayar.com > insana – dair > intihar-ve-inanç-sistemleri (Erişim tarihi: 06.10.2019).

SEÂLİBÎ, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, **el-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân,** Dâru İhyâi-t-Turâsi'l-Arabî, Beyrut t.y..

SÜMER, Necati, **Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötenazi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

ŞÂFİÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, **el-Ümm**, I -VIII, thk. y, Dâru'l-Ma'rife Beyrut, 1393/1971.

ŞAHİN, Musâ, **Fethü'l-Mün'im Şerhu Sâhîhi Müslim**, Dâru-ş-Şürûk, b.y. t.y..

ŞEYBÂNÎ, Muhammed b. Hasan, **el-Kesb**, thk. Süheyl Zekâr, y.y, Dımeşk, 1400.

TALİKÂNÎ, İsmâîl b. Abbâd b. Abbâs, **el-Muhît fi'l-Luğâ**, thk. Muhammed Hasan, Alemü'l-Kütüb Beyrut, b.y. t.y..

TANTÂVÎ, Muhammed Seyyid, **et-Tefsîru'l-Vasît li'l Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru Nehdeti Mısır, Kahire t.y..

TAŞDELEN, Murat, **İnanç Açısından İntihar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Konya 2006.

TATLILIOĞLU, Kasım "Sosyal Bir Gerçeklik Olarak İntihar Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme'' **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12, 133-155.

TEMÎMÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer el-Mâlikî, **el-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim**, thk. Muhammed Şazelî, Müessesü'l-Vataniyye Cezair, b.y. t.y..

TEMÎMÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Yûnus, **el-Câmi' li-Mesâil'il-Müdevvene**, Dâru'l-Fikr, b.y. 1434/2013.

TÎBÎ, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyn b. Abdillâh b. Muhammed, **Şerhu-t-Tıbî ala Mişkâti'l-Mesâbîh** I-XIII, thk. Abdulhamid Hendâvî, Mektebetü Nizâr Mustafa Bâz, Riyâd t.y..

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, **el-Câmî'u'l Kebîr(Sünen)**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998.

VANKULU, Mehmed b. Mustafâ, **Vankulu Lügati**, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma eserler Kurumu Başkanlığı Yay, İstanbul 2014.

YEŞİLYURT, Temel, **Çağdaş İnanç Problemleri**, DİB yay., Ankara 2018.

YILDIRIM, Enbiya, **Hadiste Metin Tenkidi**, Otto yay., Ankara 2015.

YÜCEL, Ahmed, **Hadis Usulü**, İFAV yay., İstanbul 2016.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân, **Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ**, thk. Şuayb el-Arnâût, Muessesetu’r-Risâle, Beyrût 1405/1985.

_____, **Mizânü’l-İ’tidâl fî Nakdi-r-Ricâl**, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru-l Ma‘rife, Beyrut 1382/1963.

_____, **Tezkiretü’l-Hüffâz**, thk. Zekeriyya Amirat, Darü’l- Kütübü’l- İlmiyye, Beyrut 1419/1998.

ZİRKİLÎ, Hayreddin, **A’lâm**, Dâru’l-İlm lil-Melayîn, Beyrut 2002.

ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa, **et-Tefsîrü’l-Münîr fi’l-Ak’ide ve-ş-Şeria vel-Menhec**, thk. y, Dâru’l-Fikri’l-Muâsır, Dımeşk t.y..